

ERITYISTÄ TUKEA TARVITSEVIEN LASTEN JA HEIDÄN
PERHEIDENSÄ HUOMIOIMINEN PÄIVÄHOITO-
JÄRJESTELMÄSSÄ

Hanna Panula

Pro gradu –tutkielma
Erityispedagogiikan laitos
Jyväskylän yliopisto
Syksy 2007

TIIVISTELMÄ

Panula, H. Erityistä tukea tarvitsevien lasten ja heidän perheidensä huomioiminen päivähoitojärjestelmässä. Erityispedagogiikan pro gradu –tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Erityispedagogiikan laitos. (78 s.)

Laadukas päivähoito on pohjana erityispäivähoidon järjestämiselle. Erityisvarhaiskasvatuksen laatuun vaikuttavat muun muassa henkilöstön määrä, toimintakäytännöt ja erityisen tuen muodot. Kunnalliset päättäjät ovat avainasemassa siinä, miten erityistä tukea tarvitsevia lapsia kohdellaan.

Tutkimuksen tehtävänä oli selvittää erään pohjalaisen kunnan erityispäivähoitoa. Tutkimuksella koottiin tietoa erityispäivähoidon toteutuksesta ja tarpeesta sekä siitä, miten erityispäivähoitoa tulisi kunnassa kehittää. Tutkimus on empiirinen kvantitatiivinen tutkimus, jonka aineisto kerättiin kyselylomakkeiden avulla päivähoiton henkilöstöltä. Henkilöstö koostuu sekä hallinnon työntekijöistä että perustyötä tekevistä työntekijöistä. Kyselyjä lähetettiin kuntaan 50, vastausprosentti oli 42.

Tutkimuksen tulokset saatiin analysoimalla aineistoa määrällisesti. Aikaisempien tutkimusten tulokset tukevat tutkimuksen tuloksia. Tulosten mukaan vaikuttaa siltä, että nykyisten päivähoitopalveluiden koettiin vastaavan erityistä tukea tarvitsevien lasten tarpeita melko huonosti tai huonosti.

Erityistä tukea tarvitsevien lasten määrä on lisääntynyt viimeisen viiden vuoden sisällä tutkimuskunnassa. Suurin osa erityistä tukea tarvitsevistä lapsista on päivähoidossa päiväkodissa. Heistä enin osa on kielen ja puheen kehityksen pulmien tai perheen sosiaalisten ja/tai taloudellisten syiden vuoksi erityistä tukea tarvitsevia lapsia. Päivähoidossa työskennellään moniammatillisesti, mutta työntekijät kokevat, että omalta paikkakunnalta tarvittavaa osaamista ei löydy riittävästi. Moniammatillista työryhmää ei ole perustettu päivähoiton tueksi, ja erityispäivähoidon voimavaroista ei löydy erityispedagogista osaamista. Erityislastentarhanopettajan tai kiertävän erityislastentarhanopettajan palveluja kaivataan päivähoidossa kovasti oman työn tueksi. Puolet vastaajista kokee, että he eivät ole tyytyväisiä oman koulutuksensa vastaavuuteen nykyisessä työtehtävässä. Erityispedagogisten menetelmien tuntemisen merkitystä pohdittaessa, näkökulmana ovat lapselle saatava hyöty sekä niiden vaikutus henkilökunnan omaan työhön.

Avainsanat: varhaiskasvatus, päivähoitojärjestelmä, erityispäivähoito, erityistä tukea tarvitseva lapsi

SISÄLTÖ

1 Johdanto	5
2 Päivähoito ja varhaiskasvatus	8
2.1 Varhaiskasvatus oppimisen kivijalkana.....	8
2.2 Päivähoito varhaiskasvatuksen toimintaympäristönä.....	8
2.3 Päivähoidon tehtävät.....	9
2.4 Laadukas päivähoito.....	11
3 Erityinen tuki varhaiskasvatuksessa	14
3.1 Erityistä tukea tarvitseva lapsi.....	15
3.2 Erityispäivähoito osana päivähoitopalveluita.....	16
3.2.1 Kasvatuskumppanuus.....	18
3.2.2 Lapsen kuntoutuksen suunnittelu.....	19
3.2.3 Moniammatillinen yhteistyö.....	20
3.3 Kunta erityispäivähoidon järjestäjänä.....	22
3.3.1 Kuntien eroavaisuus erityisen tuen tarpeiden huomioimisessa	23
3.3.2 Päivähoidon kehittämishankkeita.....	25
4 Tutkimusongelmat	28
5 Tutkimuksen toteuttaminen	29
5.1 Menetelmälliset lähtökohdat.....	29
5.2 Tutkimuskohde.....	29
5.3 Tutkimusaineiston kokoaminen.....	30
5.4 Tutkimuksen kulku.....	32
5.5 Aineiston analyysi.....	33
5.6 Tutkimuksen luotettavuus.....	34
5.7 Eettiset näkökohdat.....	36
6 Tutkimustulokset	38
6.1 Taustatietoa kyselyyn vastaajista.....	38
6.2 Lasten erityisen tuen tarpeet.....	39
6.3 Erityistä tukea tarvitsevan lapsen huomioiminen päivähoidossa.....	40
6.4 Erityispäivähoidon tarve.....	44
6.5 Moniammatillinen yhteistyö ja yhteistyö vanhempien kanssa.....	45
6.6 Päivähoidon kehittämisalueet.....	49

7 Pohdinta	52
7.1 Erityistä tukea tarvitseva lapsi päivähoitossa.....	52
7.2 Päivähoitopalveluiden kehittäminen.....	54
7.3 Tutkimuksen erityispedagoginen merkitys ja jatkotutkimusaiheet.....	56
LÄHTEET	57
LIITTEET	66
LIITE 1: Kirjoittelua paikallislehden yleisönosastolla (avauskirjoitus).....	66
LIITE 2: Kirjoittelua paikallislehden yleisönosastolla (vastine avauskirjoitukseen).....	67
LIITE 3: Tutkimuslupa-anomus.....	68
LIITE 4: Saatekirje.....	69
LIITE 5: Päivähoidon hallinnon osio kyselystä.....	70
LIITE 6: Perustyötä tekevien työntekijöiden osio kyselystä.....	73

1 Johdanto

Pienen lapsen oppiminen tapahtuu toistuvissa päivittäisissä tilanteissa. Tämä pätee myös vammaiseen lapseen. Varhaisvuosien kuntoutus on korvaamaton lapsen suotuisten kehitysedellytysten luomiseksi ja mahdollisimman itsenäisen aikuisuuden takaamiseksi. Hyvin toteutettu kuntoutus lapsuus- ja nuoruusvuosina merkitsee pienempää avun tarvetta aikuisiässä. Erityisten terapioiden merkitys on tärkeä ja ne tuottavat tulosta vain, mikäli lapsen päivittäisessä hoidossa ja kasvatuksessa tuetaan terapian tavoitteita. Kehityksessään viivästyneet tai lievistä vammoista ja häiriöistä kärsivät lapset saattavat saada keskeisen tuen kuntoutukseensa päivähoidon työntekijöiltä yhteistyössä vanhempien kanssa. Lapset, joiden kehityksessä ilmenee häiriö ensimmäisten ikävuosien aikana, ohjataan neuvolan tai päivähoidon välityksellä tutkimuksiin. Asiantunteva päivähoitohenkilöstö voi edesauttaa lasta kehityksessään jo silloin, kun ongelman kartoitus on vielä kesken. (Svärd 1997, 92–93.)

Tässä tutkimuksessa käytetään termiä erityispäivähoito rinnakkaisena termille varhaiserityisopetus, koska se on vakiintunut päivähoidon kentälle. Erityispäivähoito on ”*muuhun päivähoiton toimintaan kytkeytyvää ja sisältyvää erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevan lapsen päivähoitoa*” (Heinämäki 2004, 15.) Muina rinnakkaisina käsitteinä olisi mahdollista käyttää kuntouttavaa varhaiskasvatusta tai varhaisvuosien erityisopetusta (Lappalainen 2001, 41; Hujala ym. 1999, 8). Lisäksi tässä tutkimuksessa päivähoitolain mukaisen käsitteen ”erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitseva lapsi” sijasta käytetään käsitettä erityistä tukea tarvitseva lapsi.

Tämän tutkimuksen näkökulmana hyödynnetään Bronfenbrennerin ekologiseen kasvatusteoriaan pohjautuvaa kasvun mallia, jossa huomioidaan ympäristön vaikutus lapsen kasvuun ja kehitykseen. Se antaa perustan sille, että ympäristön merkitys huomioidaan kuntoutuksessa. (Viitatala 2004, 409.) Bronfenbrennerin (1981) ekologisen mallin mukaan kasvuprosessissa jaotellaan lapsen ja ympäristön suhde neljään keskenään vuorovaikutuksessa olevaan tasoon: mikro-, meso-, ekso- ja makrojärjestelmään. Ekologisen mallin *mikrojärjestelmä* muodostuu lapsen välittömästä ympäristöstä, johon hän itse kuuluu. Mikrojärjestelmiä ovat esimerkiksi koti, koulu tai päivähoitopaikka psyykkisine, fyysisine ja sosiaalisine ominaisuuksineen. Lapsi vaikuttaa itse kyseisen ympäristön toimintaan ja samalla ympäristöt vaikuttavat hänen toimintaansa. (Bronfenbrenner 1981, 22.) Jos lapsen käytös on mielekästä ja ymmärrettävää, mikrojärjestelmien jäsenet huomioivat lapsen kiinnostuksen kohteet ja jakavat toimintaa. Jos lapsen käyttäytyminen ja toiminta puolestaan poikkeavat tavanomaisesta, lähiympäristö ei mahdollisesti muodosta käyttäytymislään vuorovaikutuksellista tukea, joka olisi lapselle tärkeää. (Launonen 2004, 155–167.)

Mesojärjestelmä on mikrojärjestelmien järjestelmä. Se muodostuu kahdesta tai useammasta ympäristöstä, joissa sama ihminen tavanomaisesti toimii. Mesojärjestelmällä tarkoitetaan mikrojärjestelmässä toimivien aikuisten yhteistyötä ja vuorovaikutusta, jolloin mesojärjestelmän toimivuus vaikuttaa epäsuorasti lapsen kehitykseen. Kolmas järjestelmä, *eksojärjestelmä*, sisältää ne tapahtumat, jotka vaikuttavat lapsen ympäristöön ja lapsen kokemukseen siitä (Bronfenbrenner 1981, 25.) Eksojärjestelmään kuuluvat muun muassa vanhempien työpaikat ja työaikajärjestelyt. Kuntoutuksellisesta näkökulmasta voidaan tarkastella erityistä tukea tarvitsevan lapsen vanhempien ja muun lähiympäristön yhteyksiä kuntoutustyöntekijöihin ja –viranomaisiin. (Launonen 2004, 155–167.)

Kasvatus on lapsen ja hänen ympäristönsä välinen vuorovaikutustapahtuma, joka muuttuu ja kehittyy lapsen kehityksen mukaan. Päivähoitoa tarkastellaan tässä tutkimuksessa ekologisen mallin makrotasolla. Lapsesta katsottuna uloimman järjestelmän, *makrojärjestelmän*, muodostavat kaikkiin muihin tasoihin vaikuttavat yhteiskunnalliset tekijät, kulttuuri ja ideologiat (Bronfenbrenner 1981, 26). Esimerkiksi erilaiset resurssit kuuluvat tähän kategoriaan. Päättäjien asenteet yhteiskunnan vähemmistöjä kohtaan vaikuttavat siihen, miten kansalaisten tasa-arvo ja ihmisoikeudet toteutuvat (Launonen 2004, 155–167). Makrojärjestelmän ratkaisut vaikuttavat täten siihen, kuinka erityistä tukea tarvitsevia ihmisiä kohdellaan, integroiden tai eristäen muuhun yhteiskuntaan nähden (ks. myös Vehmas 2005.) Järjestelmätaso ja kunta päivähoiton järjestäjänä edustavat ulkokehää lapsen elinpiirin suhteen ja sen toimivuus vaikuttaa epäsuorasti lapsen kehitykseen (Pihlaja 2005, 168). Palvelut tulisi suunnata lapsen tarpeiden lisäksi myös hänen ensisijaiseen kasvuympäristöönsä eli perheen hyvinvoinnin turvaamiseen. Tavoitteena on erityistä tukea tarvitsevan lapsen ja myös hänen perheensä integroituminen ympäristöönsä sellaisen tuen avulla, joka voidaan mahdollisimman pitkälle tarjota normaalien yhteiskunnan palvelumuotojen yhteydessä. Ajattelun pohjana ovat lapsen kasvu-, oppimis- ja toimintaympäristöjen laatu. (Ahvenainen, Ikonen & Koro, 1999, 43; Määttä 1999, 50–77.)

Viittala (2004) on käsitellyt ekologista arviointia erityiskasvatuksen menetelmänä. Tällöin arviointi laajenee yksilön ongelmista hänen vahvuuksiinsa sekä ympäristöjen ja niiden vaikutusten arviointiin. Ekologisen arvioinnin kautta avautuu keinoja ongelmien ennaltaehkäisyyn ja lapsen kuntouttamiseen eli hoitoon, kasvatukseen ja opetukseen lapsen luonnollisissa elämänympäristöissä. Toisaalta samalla saadaan myös uusia näkemyksiä eri ympäristöjen käytäntöjen kehittämiseen sekä lapsen ja ympäristöjen väliseen vuorovaikutukseen. (Viittala 2004, 408–419; Haney & Cavallaro 1996, 66–81.)

Heinämäen (2004) mukaan erityispäivähoidossa on nähtävissä joitain ongelmia ja esteitä, jotka vaikeuttavat laadukkaan päivähoiton toteutumista myös erityistä tukea tarvitsevien lasten

kohdalla. Ensinnäkin tuki ja konsultaatio ovat hajallaan kentällä. Yhteistyö on pirstaleista ja palveluketjusta löytyy aukkoja. Edes omasta työyhteisöstä ei välttämättä saada tarpeeksi tukea. Toisaalta vanhemmat eivät aina myöskään pysty toimimaan tärkeänä yhteistyötahona, vaan koko perhe saattaa olla tuen tarpeessa. Ongelmana Heinämäki piti myös erityispäivähoidon epämääräisyyttä ja tiedon puutetta. Lainsäädäntö on väljä ja toisten lapsen kanssa työskentelevien tahojen kanssa ei ole yhteisiä toimintamalleja. Muun ohella erityispäivähoidon resurssien kohdentamisessa on vaikeuksia vaikuttavuuden arvioinnin ja suunnittelun vähäisyyden takia. (Heinämäki 2004, 165–207.)

Tässä työssä tarkastellaan erityispäivähoitoa eräässä kunnassa Pohjanmaalla. Tarkoituksena on käsitellä asioita yhteisötasolla eli miten erityistä tukea tarvitsevat lapset huomioidaan kunnan päivähoitojärjestelmässä. Idea pro gradu -tutkielmaan syntyi paikallislehden yleisönosastokirjoituksista 29.11.2005 sekä 13.12.2005, joissa kritisoitiin resurssien puutetta erityispäivähoi-dossa (Liite 1 ja 2). Kirjoitusten mukaan kunnassa ei ole päteviä erityisopettajia ja erityislastentarhanopettajia riittävästi tai ei ollenkaan, ammattilaisten konsultaatio ja opastus on puutteellista, lakisääteisten kuntoutussuunnitelmien laadinta ei toimi ja pienryhmät puuttuvat kokonaan.

Tutkielman lähtökohtana oli tarkastella päivähoitojärjestelmän valmiuksia tukea erityistä tukea tarvitsevia lapsia sekä heidän perheitään. Tässä tutkimuksessa perehdyttiin sekä hallinnon että päivähoidon henkilökunnan näkökulmaan. Henkilökunta on yksi tärkeä osapuoli arjen jokapäiväisissä tilanteissa. Päivähoidon henkilökunnalla on kuntatasolla tärkeä rooli päivähoidon laadunarvioinnissa sekä täten myös päivähoidon kehittämistyössä (Tauriainen 2000, 26). Tutkimuksessa selvitettiin, miten erityispäivähoitoa toteutetaan kyseisessä kunnassa ja millainen on sen tarve tällä hetkellä. Lisäksi selvitettiin onko käytössä moniammatillista yhteistyötä ja millaisia kehittämistarpeita erityispäivähoidon suhteen on.

Tämän tutkimuksen teoriaosuudessa tarkastellaan varhaiskasvatusta, päivähoitoa ja sen tavoitteita. Lisäksi käsitellään päivähoitoa erityispäivähoidon näkökulmasta. Tämän jälkeen kuvataan tutkimuksen toteuttamista sekä tutkimuksen tuloksia.

2 Päivähoito ja varhaiskasvatus

2.1 Varhaiskasvatus oppimisen kivijalkana

Varhaiskasvatus on tieteenala, yliopistollinen oppiaine ja pienten lasten käytännön kasvatustoimintaa eli pedagogiikkaa. Kansainvälisesti varhaiskasvatuskäytännöistä käytetään melko vakiintuneesti termiä EDUCARE tai sen lyhennelmää ECEC (Early Childhood Education and Care). Suomessa varhaiskasvatus määrittyy perheen ja päivähoiton yhteistyöksi, joka toteutuu opetuksen, kasvatuksen ja hoidon erottamattomana kokonaisuutena. (Hujala 2007, 52; Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005.)

Tässä yhteydessä varhaiskasvatuksella tarkoitetaan yhteiskunnan järjestämää tai valvomaan alle oppivelvollisuusikäisten lasten kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuutta. Varhaiskasvatukseen piiriin käsitetään kuuluvan myös oppivelvollisuusikäiset, jotka käyttävät varhaiskasvatuspalveluita. Varhaiskasvatuksessa on oleellista lasten, varhaiskasvatuksen henkilöstön sekä vanhempien vuorovaikutus ja kasvatuksellinen kumppanuus. Varhaiskasvatusta toteutetaan yhteistyössä laajan lasta ja perhettä palvelevan verkoston kanssa, johon kuuluvat sosiaali-, terveys- ja opetustoimi sekä erilaiset lapsi- ja perhetyötä tekevät järjestöt, yhteisöt ja seurakunnat varhaiskasvatuspalveluineen. Päivähoito eri muotoineen on tärkein yhteiskunnallisen varhaiskasvatuksen toimintaympäristö. Osana varhaiskasvatusta toteutettava esiopetus on 6-vuotiaille ennen oppivelvollisuuden alkamista tarjottavaa suunnitelmallista opetus- ja kasvatustyötä. (Valtioneuvoston periaatepäätös varhaiskasvatuksen valtakunnallisista linjauksista 2002.)

Varhaiskasvatustutkimuksessa varhaiskasvatus nähdään ihmisen elämänkaaren, kasvun ja oppimisen kivijalkana. Toisaalta varhaiskasvatus on myös lasten oppimisvalmiuksien rakentamista ja yhteyttä kouluun. Varhaiskasvatus, ja esiopetus sen osana ovat elinikäisen oppimisen ensimmäinen ja hedelmällisin vaihe. (Hujala 2007, 53.)

2.2 Päivähoito varhaiskasvatuksen toimintaympäristönä

Keskeisin varhaiskasvatusta toteuttava taho on lasten päivähoito. Päivähoidon määrittely perustuu lasten päivähoiton järjestämisestä annettuun lakiin (36/1973). Lain mukaan lasten päivähoitolla tarkoitetaan lapsen hoidon järjestämistä päiväkotihoidona, perhepäivähoitona, leikkitoimintana tai muuna päivähoitotoimintana. Lain velvoittamana alle kouluikäisten lasten päivähoiton järjestämi-

nen on kuntien velvollisuus. Lain mukaan lasten päivähoitoa voivat saada lapset, jotka eivät vielä ole oppivelvollisuusikäisiä, sekä milloin erityiset olosuhteet sitä vaativat eikä hoitoa ole muulla tavoin järjestetty, myös sitä vanhemmat lapset. Nykyisin kaikilla alle kouluikäisten lasten vanhemmilla on ehdoton oikeus saada lapsille kunnan järjestämä päivähoitopaikka. Alle kolmivuotiaiden lasten vanhemmilla on muun ohella oikeus valita lapselleen kotihoidon tuki. Lisäksi vanhemmilla on mahdollisuus saada yksityisen hoidon tukea, jos he valitsevat lapselleen yksityisen sektorin järjestämän päivähoiton. (Laki lasten päivähoitosta 1973) Lasten päivähoiton tilannekatsauksen (2005) mukaan kunnan järjestämässä päivähoitossa oli 187 400 lasta eli 46 prosenttia alle kouluikäisistä lapsista. Päiväkodissa lapsista oli 71 prosenttia, perhepäivähoitossa 21 prosenttia ja ryhmäperhepäivähoitossa kahdeksan prosenttia. (Färkkilä, Kahiluoto & Kivistö 2006, 2.)

Päivähoiton varhaiskasvatustoiminnan lisäarvo kotikasvatukseen nähden on sen tavoitteellisessa kasvatusta- ja opetustyössä (Hujala 2007, 52). Lain mukaan päivähoiton tavoitteena on tukea päivähoitossa olevien lasten koteja näiden kasvatustehtävässä ja yhdessä kotien kanssa edistää lapsen persoonallisuuden tasapainoista kehitystä. Muun ohella päivähoiton tulee omalta osaltaan tarjota lapselle jatkuvat, turvalliset ja lämpimät ihmissuhteet, lapsen kehitystä monipuolisesti tukevaa toimintaa sekä lapsen lähtökohdat huomioon ottaen suotuisa kasvuympäristö. Päiväkoti tai sen osa voidaan myös järjestää lasten erityisen tuen tarpeen perusteella *erityispäiväkodiksi*. Laissa sanotaan myös, että päivähoitoon otettaessa muita kuin lasten päivähoitosta annetun lain 11 a §:ssä tarkoitettuja lapsia, on etusija annettava lapsille, jotka tarvitsevat päivähoitoa sosiaalisista ja kasvatuksellisista syistä. Lisäksi kun päiväkotiin otetaan erityisen tuen tarpeessa oleva lapsi, on hänestä hankittava alan erikoislääkärin tai muun asiantuntijan lausunto. (Laki lasten päivähoitosta 1973; Asetus lasten päivähoitosta 1973.)

Perusopetuslain mukaan lapsella on oppivelvollisuuden alkamista edeltävänä vuonna oikeus saada esiopetusta. Lain 25 §:n 2 momentissa tarkoitettua pidennettyä oppivelvollisuutta on piirissä olevalla lapsella ja sellaisella lapsella, joka 27 §:n mukaisesti aloittaa perusopetuksen vuotta säädettyä myöhemmin, on oikeus saada esiopetusta myös oppivelvollisuuden alkamisvuonna. (Perusopetuslaki 1998.)

2.3 Päivähoiton tehtävät

Päivähoiton ja sen piirissä annettavan varhaiskasvatuksen tehtävänä on lapsen terveen kasvun, kehityksen ja oppimisen edistäminen. Sen tulee tarjota kaikille lapsille yhtäläiset mahdollisuudet omien edellytystensä mukaiseen kehittymiseen. Leikin ja toiminnan avulla opitaan, kehitytään ja kasvetaan sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Yksilöllisen kehityksen tukemisen ohella opastami-

nen sosiaaliin vuorovaikutustaitoihin on tärkeää. Myös lapsen mahdollinen erityisen tuen tarve, oppimisvaikeudet, kieli- ja kulttuuritausta tai vaikkapa poikien ja tyttöjen erilaiset tarpeet on varhaiskasvatuksessa otettava huomioon. (Valtioneuvoston periaatepäätös varhaiskasvatuksen valtakunnallisista linjauksista 2002, ks. myös Ojala 2000, 39–61.)

Päivähoidolla voidaan nähdä olevan useita erilaisia käyttötarkoituksia. Lapselle päivähoidolla tarjotaan varhaiskasvatusta ja esiopetusta sekä mahdollisuus toimia vertaisryhmässä. Vanhemmille päivähoidolla mahdollistetaan työssäkäynti ja opiskelu tarjoamalla lapselle hoitopaikka. Yhdessä muiden sosiaalipalvelujen kanssa päivähoidolla tuetaan lapsiperheitä monin tavoin. Päivähoidolla tuetaan kotien kasvatusta tarjoamalla lapselle tämän kehitysedellytysten mukaista, virikkeistä toimintaa. Lisäksi vanhemmille tarjotaan päivähoidossa neuvoja ja ohjeita kasvatustehtävnsä toteuttamiseen. Päivähoidolla tasoitetaan myös tulonjakoa maksupolitiikan keinoin, ja päivähoidolla on ehkäisevä lastensuojelutehtävä sen toimiessa lastensuojelupalveluna. Päivähoitoa toteutetaan myös osana lastensuojelutyötä. (Hujala, Parrila, Lindberg, Nivala, Tauriainen & Vartiainen, 1999, 6–7; Alanen, Sauli & Strandell, 2004.)

Suomalainen varhaiskasvatus perustuu Yhdistyneiden Kansakuntien Lapsen oikeuksien sopimukseen, perusoikeussäännöksiin sekä muuhun kansalliseen lainsäädäntöön. Lapsen oikeuksien sopimuksella veloitetaan sopimusvaltio turvaamaan lapsille osuus yhteiskunnan voimavaroista, oikeus osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon ja yhteiskuntaelämään sekä oikeus suojeluun ja huolenpitoon. Sopimuksessa painotetaan lapsen edun näkökulmaa kaikissa lasta koskevissa toiminnoissa. YK:n Lapsen oikeuksien sopimukseen kirjattujen lasten oikeuksien tulee toteutua jokaisen lapsen elämässä. (Valtioneuvoston periaatepäätös varhaiskasvatuksen valtakunnallisista linjauksista 2002.)

Perustuslain perusoikeussäännöksistä varhaiskasvatuksen toteuttamisessa keskeisiä oikeuksia ovat yhdenvertaisuus, ihmisarvon loukkaamattomuus, yksilön vapauden ja oikeuksien turvaaminen, uskonnonvapaus sekä kielelliset ja kulttuuriset oikeudet. Erityisesti säännöksissä todetaan, että lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti. Julkisen vallan on tuettava perheen ja muiden lapsen huolenpidosta vastaavien mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu. Perustuslain säännökset luovat julkiselle vallalle aktiivisen toimintavelvoitteen lapsen suotuisan kasvun edistämiseksi. (Valtioneuvoston periaatepäätös varhaiskasvatuksen valtakunnallisista linjauksista 2002.)

2.4 Laadukas päivähoito

Varhaiskasvatuksen laadunhallinta on toimintatapa, jonka avulla yhdessä arvioidaan ja kehitetään toimintaa tavoitteiden suuntaisesti lasten, vanhempien, henkilökunnan ja hallinnon tahoilta. Varhaiskasvatuksen laadunhallintaan liitetään myös julkishallinnon voimavarojen kohdentaminen ja käyttötapa. Valtakunnallisen laadunhallinnan kannalta keskeisempänä lähtökohtana on pyrkimys järjestää asiakkaiden ja väestön kannalta tasalaatuista ja hyvää palvelua käytettävissä olevin voimavaroin. Olennaisia kysymyksiä ovat palvelujärjestelmien toimivuus ja niiden kyky vastata tasa-arvoisesti koko väestön palvelutarpeisiin. Laadunhallinnassa julkisella sektorilla on kysymys julkisten peruspalveluiden oikeuttamisesta. Palvelujen turvaamisella edellytetään niiden tuottamista tehokkaasti ja kansalaisten laatuodotuksia vastaavasti. (Hujala ym.1999, 58.)

Varhaiskasvatustutkimuksen ja teorian kautta voidaan löytää tiettyjä laatutekijöitä, joiden kautta varhaiskasvatuksen laatua voidaan jäsentää. Tutkimuksen ja teorian pohjalta rakentuu myös tietynlainen käsitys siitä, minkälaista varhaiskasvatuksen tulisi olla suhteessa eri tekijöihin, jotta lapsi kasvaisi, kehittyisi ja oppisi parhaalla mahdollisella tavalla. (Hujala ym. 1999, 56.) Varhaiskasvatustiede näkee varhaiskasvatuksen yhteistyöprosessina, jossa keskiössä on aktiivinen, toimiva ja itsenäistynvä lapsi (Hujala 2007, 54). Näiden näkökulmien kautta rakentuu varhaiskasvatuksen laatutavoitteen ideaalikuva siitä, mitä kohti toiminnan kehittämisellä pyritään. Keskeinen näkökulma varhaiskasvatuksen laadun määrittelyssä on myös oma kulttuurisesti muotoutunut päivähoitojärjestelmämme, jota ohjataan tiettyjen lakien ja asetusten mukaan. Niiden kautta rakennetaan vaatimukset ja ohjeet sille, minkälaista varhaiskasvatuksen laadun tulee minimissään olla, eli minkälaisia velvoitteita yhteiskunnassa asetetaan varhaiskasvatuksen laadulle. (Hujala ym. 1999, 57.)

Hujala-Huttusen (1995) kehittämän päivähoidon laadunarviointimallin kautta varhaiskasvatuksen laatu voidaan jäsentää eri tekijöihin. Päivähoidon laatu voidaan jakaa *puitetekijöihin*, jotka ovat reunaehtoja laadukkaan päivähoidon toteuttamisessa, toiminnallisesti laatua sääteleviin *välillisiin tekijöihin*, *kasvatusprosessiin* liittyviin tekijöihin sekä *päivähoidon vaikutuksiin*. Laadun puitetekijöitä ovat esim. ryhmän koostumus, ihmissuhteiden pysyvyys ja fyysinen ympäristö. Päivähoidon laatuun välillisesti vaikuttavia tekijöitä ovat esimerkiksi henkilökunnan ja vanhempien välinen yhteistyö ja henkilökunnan ammattitaito. Prosessitekijät vaikuttavat päivähoidon laatuun sisältäpäin. Niihin kuuluvat muun muassa perushoito, lapsilähtöinen toiminta, toiminnan suunnittelu ja arviointi yhteistyössä vanhempien, lasten ja henkilökunnan kanssa. Vaikuttavuuteen kuuluvat esimerkiksi lapsen myönteiset kokemukset, kasvu, kehitys ja oppiminen. (Hujala ym. 1999, 60; Päiväkotien laatukriteerit 2000, 4; Hujala, Puroila, Parrila-Haapakoski, Nivala 1998, 187.)

Päivähoidon laatua voidaan tarkastella näiden neljän, näkökulmiltaan erilaisen laatutekijän kautta, kunkin tekijän osalta erikseen. Yhdessä näillä tekijöillä muodostetaan puolestaan kokonaisuus, jonka pohjalta päivähoidon laatua voidaan arvioida kokonaisvaltaisesti. (Hujala ym. 1999, 60; Päiväkotien laatukriteerit 2000, 4; Hujala ym. 1998, 187.) Puitetekijät ja välilliset tekijät nähdään laadukkaan varhaiskasvatuksen edellytyksiä, mutta niillä ei taata sitä. Ne ovat helposti mitattavissa ja niillä on usein yhteyttä muihin laatutekijöihin. Niillä vaikutetaan pitkälti siihen, millaiseksi itse kasvuprosessi päivähoidossa muotoutuu, ja millaiseksi muodostuu lapsen oma kokemus päivähoidossa. Viimeksi mainittu onkin nousemassa keskeiseksi näkökulmaksi laatua arvioidessa. (Hujala ym. 1998, 191, ks. myös Brownlee, Berthelsen, Irving, Boulton-Lewis & McCrindle 2000, 155–165.)

Toisaalta välillisenä ja hyvinkin merkittävänä tekijänä varhaiskasvatuksen laatuun on vaikuttamassa yksinomaan kasvattajien osaaminen ja tietotaito toisin sanoen heidän saamansa koulutus. Professionaalinen osaaminen edellyttää kykyä jäsentää teoreettisesti omaa työtä eli opettajalla on tutkimustietoon nojaava argumentaatioperusta työlleen ja erilaisten käytäntöjen valinnoille. Muuttuva yhteiskunta tuo puolestaan uusia koulutushaasteita ja varhaiskasvatuksen asiantuntijuuden vaatimukset globaalissa maailmassa ja tietoyhteiskunnassa ovat entistä monitahoisemmat ja vaativammat. Yhteiskunnallisten muutosten myötä lapsuus ja kasvukontekstit myös muuttuvat. Kasvatus yhteistyökysymyksineen on tullut entistä moniulotteisemmaksi ja vaativammaksi. Yhä lisääntyvä lasten pahoinvointi kertoo, että pelkkä kasvattajan oma kokemus, entisen käytänteet tai pintatieto kasvattamisesta eivät enää riitä, vaan tarvitaan erityisosaamista lasten varhaisvuosien kasvatuskysymyksissä. (Hujala 2007, 56–57; Pihlaja 2005, 153.)

Tutkimusten mukaan päivähoidossa arvostetaan eri asioita henkilöstön, vanhempien ja lapsien tahoilta. Tauriaisen (2000) väitöskirjatutkimuksessa selvitettiin, millaista toimintaa päivähoidon kolme avainryhmää – henkilökunta, vanhemmat ja lapset – arvostivat päiväkodin integroidussa erityisryhmässä. Ryhmässä oli sekä tavanomaisesti kehittyviä että kielellisessä kehityksessään viivästyneitä lapsia. Tulokset osoittivat, että jokainen avainryhmä painotti laatonäkemyksissään omaa näkökulmaansa, mutta ryhmien näkemyksistä voitiin löytää myös yhteinen laadun ydin, joka muodostettiin seuraavista tekijöistä: pieni ryhmäkoko, monipuoliset toimintamuodot ja yhteydenpitokeinot, kaikkien lasten hyväksyminen osaksi ryhmää, emotionaalisesti lämmin ilmapiiri sekä lasten omatoimisuuden ja aloitteellisuuden tukeminen. Henkilökunnan osalta painotettiin aikuisten lapsille tarjoamien ja johtamien toimintojen arviointia sekä arjen sujuvuuteen vaikuttavia tekijöitä. Vanhempien taholta korostettiin laadukkuudessa oman lapsensa yksilöllisyyden huomioimista ja lapsen vuorovaikutussuhteita ryhmän muiden lasten sekä aikuisten kanssa. Myös yhteistyön saumattomuus kodin ja muiden tahojen kanssa koettiin tärkeäksi laatu-

tekijäksi. (Tauriainen 2000; Tauriainen 2001, 12–13, Dinnebeil, Hale & Rule 1999, 225–235, ks. myös Oberhuemer 2000, 58–66; Varhaiskasvatuksen kehittämisen suuntaviivoja lähivuosille 2007; Arnett 1989, 541–550.) Moss (1996, 24) katsoo, että laadun määrittämiseen tulisi osallistua kaikkien niiden henkilöiden, joita laatu koskettaa.

Love, Schochet ja Meckstroth (1996) ovat tutkineet päivähoiton laadun vaikutuksia lapsen kehitykseen ja todenneet tutkimuksessaan, että laadukas päivähoito parantaa lapsen sosiaalisia taitoja, vähentää pulmia käyttäytymisessä, lisää yhteistyötä sekä parantaa lapsen kielellisiä taitoja. Suurelta osin tähän on vaikuttamassa ryhmän koko sekä hoitajan ja lapsen välinen dynamiikka. (Love, Schochet & Meckstroth 1996, 1-85.)

3 Erityinen tuki varhaiskasvatuksessa

Lasten lähtökohdat päivähoitoon tultaessa ovat hyvin erilaiset. Tämä luo osaltaan haasteita sekä pedagogiselle työlle että on merkittävässä roolissa myös silloin, kun lapsen kehitystä halutaan tukea varhaiskasvatuksen keinoin hyvin aikaisessa vaiheessa ja ennaltaehkäisevästi (Suhonen & Kontu 2006, 29).

Vammaisen, kehityksessään viivästyneen tai häiriintyneen lapsen hoito, opetus ja kasvatukset ovat luonnollisimmin järjestettävissä päivähoitopalveluiden yhteyteen (Svärd 1997, 95–96). *Varhaisvuosien erityiskasvatus* sisältää kaikki ne palvelut ja toimintamuodot, jotka ovat suunnattu alle kouluikäisille erityistä tukea tarvitseville lapsille ja heidän perheilleen (Early Childhood Special Education, Early Intervention). *Erityispäivähoito* puolestaan sisältää ne erityispäivähoidon toimintamuodot ja –tavat, kuten päiväkotit, perhepäivähoito, integroitu erityisryhmä tai erityispäiväkotit. Päiväkodin tukimuotoihin kuuluvat muun muassa erityislastentarhanopettaja, kiertävä erityislastentarhanopettaja ja resurssierityislastentarhanopettaja. (Määttä 1999, 10.) Suomessa lapsia, joilla on erityispedagogisen tuen tarvetta, on tuettu neljällä eri tavalla. Nämä ovat 1) segregoitu kahdeksan erityistä tukea tarvitsevan lapsen ryhmä, 2) integroitu ryhmä, jossa on viisi erityislasta ja seitsemän tavallista lasta, 3) tavallinen päiväkotiryhmä, jossa erityislapsen vuoksi ryhmäkoko on pienennetty yhdellä tai kahdella lapsella erityislasta kohden sekä 4) perhepäivähoito tavallista pienemmällä ryhmäkoolla. (Takala & Aunio 2001, 261.) Alle 3-vuotiaan erityistä tukea tarvitsevan lapsen hoito voi tapahtua kotona, perhepäivähoidossa tai päiväkodissa. Monet erityispäivähoidon tarpeessa olevat lapset siirtyvät 3-vuotiaana päiväkotihoidon, osa on aloittanut päiväkodissa aikaisemminkin. (Svärd 1997, 95–96.) Laadukas päivähoito on hyvänä pohjana erityispäivähoidolle. Sen lisäksi siinä on elementtejä myös erityisopetuksesta sekä palkitsemiseen perustuvasta opetuksesta (Davis, Kilgo & Gamel-McCormick 1998, 39).

Virallisesti erityistä tukea tarvitsevalla lapsella täytyy olla erityisasiantuntijan lausunto, jotta hän pääsee erityispäivähoidon piiriin. Toisaalta toimenpiteet tulisi aloittaa heti, kun lapsen kehityksessä ilmenee poikkeavuuksia tai muita oireita, jotka viittaavat häiriöihin. Varhaisen puuttumisen myötä kuntoutus on tuloksellisinta ja vähentää lisäongelmien syntymistä (Heinämäki 2004, 16; Pang & Richey 2005, 130.) Esimerkiksi lapsen häiriökäyttäytymisen aikainen havaitseminen ja siihen puuttuminen jo päivähoitossa on tehokasta. Mitä kauemmin lapsella on ollut käytössään epä-tarkoituksenmukaiset tavat toimia, sitä pidemmän ajan korjaaminen vie ja lisäongelmia ehtii ilmetä esimerkiksi sosiaalisten suhteiden solmimisessa. Varhaisen puuttumisen tavoitteena on lapsen

kehityksen edistäminen ja tuen antaminen perheelle. Jos orastaviinkin vaikeuksiin puututaan ajoissa, säilyvät onnistumismahdollisuudet hyvinä. Lisäksi yhteiskunta hyötyy ajoissa annetusta tuesta myöhemmin taloudellisesti, sillä ongelmat eivät näin toimien pääse kasautumaan. Kun vielä otetaan huomioon lapsen erilaiset herkkyyksikaudet uusien asioiden oppimiselle, saavutetaan jo merkittävää hyötyä.

3.1 Erityistä tukea tarvitseva lapsi

Erityisen tuen tarpeessa olevan lapsen määrittely on lähtökohdiltaan ongelmakeskeistä tai ongelmallista. Määrittelyyn liittyy kiinteästi myös tuen tarpeiden tunnistaminen. Lapsen erityisen tuen tarve nähdään osana lapsen elinympäristöä, sillä ympäristö voi yhtä lailla kapeuttaa tai laventaa lapsen kasvuehtoja. Määritelmät vaikuttavat myös siihen, miten erityisen tuen tarpeet tunnistetaan osana yksilöllistä kasvua. Opetushallitus (2000) on määritellyt esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa erityisen tuen tarpeet kolmeen luokkaan, jotka ovat vammaisuus/sairaus, sosiaaliset riskit ja oppimisvalmiuden riskit. (Pihlaja 2005, 58–59.)

Päivähoitoa koskevassa lainsäädännössä ei määritellä, millainen lapsi on erityisen tuen tarpeessa oleva. Vehmoksen (2005) mukaan erityispedagogiikassa erityinen tarve viittaa johonkin kykyyn, toimintaan tai suoriutumiseen, joka on määritelty välttämättömäksi. Tarve määräytyy täten sen perusteella, mitä pidämme arvokkaana. Erityinen tarve heijastaa jotain ei-toivottavaa, huonoa ja vahingollista, joka erityisopetuksessa pyritään korjaamaan, tekemään hyväksi. Oleellista on tarpeen tunnistaminen ja kohtaaminen. Toisaalta voidaan myös miettiä, ovatko erityiset tarpeet todellisuudessa oppilaan, opettajan, koulun vai vanhempien erityisiä tarpeita. (Vehmas 2005, 98–101; Pihlaja 2005, 153.)

Päivähoidon lainsäädännössä ei myöskään määritellä, millaisia kriteereitä kuntien tulisi käyttää, kun määritellään lapsi erityisen tuen tarpeessa olevaksi. Kunnissa on muodostettu eri perusteiden näkemyksiä siitä, millainen lapsi on erityisen tuen tarpeessa. Heinämäen (2004) erityispäivähoidon asemaa kunnallisessa päivähoitojärjestelmässä käsittelevässä tutkimuksessa korostuu erityispäivähoidon määrittelyn ongelmallisuus, kun haastateltavien kunnallisten toimijoiden ja päättäjien on vaikea määritellä, kuka on erityislapsi ja kuka ei. (Heinämäki 2004, 102–103.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2003) sanotaan erityisestä tuesta varhaiskasvatuksessa, että lapsen tuen tarpeen arvioinnin lähtökohdana on vanhempien ja kasvatushenkilöstön havaintojen yhteinen tarkastelu tai lapsen aiemmin todettu erityisen tuen tarve. Lapsi voi tarvita tukea fyysisen, tiedollisen, taidollisen tai tunne-elämän tai sosiaalisen kehityksen osa-alueilla eripituisia aikoja. Tuen tarve voi syntyä myös tilanteessa, jossa lapsen kasvuolot vaarantuvat tai

eivät turvaa hänen terveyttään tai kehitystään. Lapsen tuen tarvetta arvioitaessa olennaista on tunnistaa ja määritellä lapsen yksilölliset toimintamahdollisuudet eri ympäristöissä ja erilaisissa kasvatuksellisissa tilanteissa sekä niihin liittyvät tuen ja ohjauksen tarpeet.

Päiväkoti-ikäisistä lapsista tarvitsi erityistä tukea 7,5 prosenttia vuonna 1998 tehdyn valtakunnallisen selvityksen mukaan (Takala & Aunio 2001, 262–264). Lasten päivähoiton tilannekatsauksen (2005) mukaan erityistä tukea tarvitsevia lapsia päivähoitolapsista oli seitsemän prosenttia. (Färkkilä ym. 2006, 37). Yleisimmät pulmat Takalan ja Aunio (2001) mukaan lapsilla olivat kielen kehityksen vaikeudet (29 %), sosioemotionaaliset pulmat (14 %), yleinen kehityksen viive (13 %) sekä krooniset sairaudet ja allergiat (13 %). Myös Viitala (1999) ja Pihlaja (2005) ovat päätyneet samankaltaisiin tuloksiin. Kielenkehityksen pulmat, erityisesti dysfasia-diagnoosit, ovat lisääntyneet viime vuosina. Kielellisten valmiuksien kehittäminen onkin oleellinen osa päiväkotityöskentelyä. Myös motorikan kehitys varhaislapsuudessa on nopeaa. Pulmat karkea- ja hienomotoriikassa tulevat esiin päiväkotityöskentelyssä ja kyseisen kehityksen tukeminen on yksi päiväkodin tehtävistä. Sosioemotionaalista kehitystä on puolestaan tuettu paljon pienryhmätöinnillä. (Takala & Aunio 2001, 262–264; Pihlaja 2005; Viitala 1998.)

3.2 Erityispäivähoito osana päivähoitopalveluita

Erityistä tukea tarvitsevan lapsen päivähoito on osa vammaisten lasten kuntoutustoimintaa, lastensuojelun avohuollon tukitoimia ja esiopetuksessa olevien lasten erityisopetusta. Päivähoitojärjestelmässä lainsäädännön tasolla erityispäivähoito saa medikalistisen ja sosiaalipoliittisen painotuksen. Tätä edustaa kuntoutuksen esiin nostaminen ja erikoisasantuntijakeskeisyys. Kuntoutussuunnitelman konkreettinen rakenne ja sisällöt kuvaavat yksilöllistä vammaisuuden mallia, jonka mukaan lapsessa on jotain erilaista, erityistä tai poikkeavaa, että suunnitelmaa tarvitaan. (ks. myös Bronfenbrenner *makrotaso*) Toisaalta päivähoito ja erityispäivähoito sen osana ovat osa sosiaalitoimintaa. Pihlajan (2005) suomalaista päivähoiton erityiskasvatusta käsittelevässä väitöskirjasta ilmenee, että lainsäädäntö kokonaisuudessaan on päivähoitokeskeinen, eikä korosta varhaiskasvatusta tai varhaispedagogiikkaa. Pihlajan mukaan päivähoiton erityiskasvatuksessa tulisi kiinnittää enempi huomiota juuri pedagogiikkaan, ja lainsäädännössä pitäisi huomioida päivähoiton sisältöjen merkitys. (Pihlaja 2005, 149–152.) Pedagogiikan sisällöt ovat Pihlajan (2006) mukaan samoja erityisryhmissä ja tavallisissa ryhmissä. Yksittäistä tai yleistä erityismenetelmää oleellisempaa onkin tunnistaa, miten lapsen ja ryhmän kanssa voidaan eri menetelmiä soveltaa ja kehittää. (Pihlaja 2006, 18.)

Tuen suunnittelun pohjaksi on tärkeää luoda kokonaiskuva lapsesta, hänen vahvuuksistaan ja häntä kiinnostavista ja innostavista asioista. Tarvittaessa arvioinnin tueksi hankitaan lapsen tuen kannalta tarkoituksenmukaisen asiantuntijan lausunto, mutta varhaiskasvatuksen tukitoimet lapselle aloitetaan heti kun tuen tarve on havaittu. Tarvittaessa konsultoidaan vanhempien kanssa yhdessä sovitulla tavalla varhaiskasvatuksen omia tai muiden tahojen asiantuntijoita. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2003) Erityispäivähoito on osa kuntoutuskokonaisuutta, jossa vastuu lapsen kokonaiskuntoutuksesta on lasta tutkivalla ja hoitavalla taholla ja johon oleellisena osana kuuluvat lapsen terapeutit. Lapsen vanhemmat tekevät päätöksen siitä, missä määrin päivähoidon työntekijät voivat pyytää suoraan tietoa ja ohjausta lasta ensisijaisesti hoitavilta tahoilta. (Svärd 1997, 90.) Tavoitteena on ennaltaehkäistä lapsen tuen tarpeen kasautumista ja pitkittymistä.

Lisäksi erityinen tuki järjestetään mahdollisimman pitkälle yleisten varhaiskasvatuspalvelujen yhteydessä, ja niihin voidaan liittää muita lapsen tarvitsemia palveluita. Lapsi toimii ryhmän jäsenenä muiden lasten kanssa ja hänen sosiaalisia kontaktejaan ryhmässä tuetaan. Varhaiskasvatuksen tukitoimina lapsen fyysistä, psyykkistä ja kognitiivista ympäristöä mukautetaan lapselle sopivaksi. Päivittäistä kasvatustoimintaa mukautetaan eriyttämällä, perustaitojen harjaannuttamisella sekä lapsen itsetunnon vahvistamisella. Lisäksi vahvistetaan suunnitelmallisesti varhaiskasvatuksen arjen kuntouttavia elementtejä, joita ovat esimerkiksi struktuuri, hyvä vuorovaikutus, lapsen oman toiminnan ohjaus ja ryhmätoiminta. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2003) Järjestettäessä lapselle erityistä tukea, ei välttämättä tarkoiteta erillisiä toimenpiteitä. Usein kyse on yksilöllisistä tavoitteista osana varhaiskasvatusta. Monet päivähoidon kuntouttavista elementeistä ovat lapsen kehitystä yleisesti tukevia ja kaikille lapsille hyödyllisiä. Erityinen tuki perustuu varhaiskasvatuksen hyvälle perusosaamiselle. Kunnissa tarvitaankin uusia ajanmukaisia työmuotoja ja moniammatillista yhteistyötä eri palveluiden kesken. Kunnassa arvioidaan tuen järjestämisen tarve ja siihen vastaamisen edellytykset varhaiskasvatuspalveluissa. (Heinämäki 2004.)

Pihlajan (2005) väitöskirjasta ilmenee, että verrattaessa tavallisia ja erityisryhmiä päiväkodissa tavallisten pedagogisten lapsilähtöisten rakenteiden kannalta, eniten eroavuutta tuottaa lapselle suotu tila olla yksin. Tavallisissa lapsiryhmissä ei täten ole riittävästi fyysistä ja psyykkistä tilaa lapsen omaehtoiselle toiminnalle, jota ei saisi häiritä. Päiväkotien tilasuunnittelu, lapsiryhmien koko ja pedagoginen rakenne vaikuttavat leikin jatkuvuuteen. Häiriötön leikki takaa lapselle leikin jatkuvuuden ja sen kehittämisen, ja leikki on olennaisen tärkeää lapsen, oman minän kehityksen, itsen ja muiden ymmärtämisen ja uusien taitojen harjoittelun kannalta. (Pihlaja 2005, 113–147; Buell & McCormick 1999, 217–224.) Päivähoidon lainsäädännössä tila-asiaan otetaan kantaa siinä mielessä, että laissa puhutaan lapselle suotuisten kasvuolojen järjestämisestä lapsen lähtö-

kohdat huomioon ottaen. (Laki lasten päivähoidosta 1973) Toisaalta erityislapsen ottaminen huomioon ryhmäkoossa eli ns. kahden paikalle sijoittaminen on osoittautunut tuloksettomaksi, kun lapsiryhmään on siitä huolimatta sijoitettu lapsia sama määrä. Perhepäivähoidossa ryhmäkoot ovat joustavampia ja muuttuvampia kuin päiväkodeissa. Kahden paikalle sijoitetusta lapsesta maksetaan perhepäivähoitajalle kahden lapsen palkka, mikä yleensä edellyttää selkeää lausuntoa. Ryhmäperhepäivähoidossa työskennellään kuukausipalkalla ja lasten sijoituksissa voidaan toimia joustavammin kuin päiväkodeissa. Erityistä tukea tarvitsevien lasten määrän arvioiminen on usein kaksitahoista: toisaalta ilmoitetaan diagnosoidut erityistarpeet ja sen lisäksi henkilökunnan arvioimat erityistarpeet. (Heinämäki 2004, 104–105, Färkkilä ym. 2006, 44.)

3.2.1 Kasvatuskumppanuus

Erityispedagogiikan keskeinen tehtävä on tukea ja auttaa erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden oppimista pedagogisin keinoin. Erityispäivähoidossa käytettyjä menetelmiä ja lapsen kehitystä tukevaa toimintaa on paljon. (Takala & Aunio 2001, 263.) Vanhempien ja päivähoiton henkilöstön kasvatusyhteistyö nähdään merkittävänä lapsen kasvua ja kehitystä tukevana tekijänä. Suomessa tätä kasvatusyhteistyötä on viime vuosina pyritty kehittämään kasvatuskumppanuuden lähtökohdista käsin. Kasvatuskumppanuus korostaa vanhempien ja päivähoiton ammattilaisten vastavuoroista suhdetta. Kasvatuskumppanuuden avulla ajatellaan voitavan vahvistaa vanhempien osallisuutta oman lapsensa varhaiskasvatuksessa. (Gallagher, Rhodes & Darling 2004, 5-13.)

Hujalan, Junkkarin ja Mattilan (2006) päivähoiton toimivuutta käsittelevän tutkimuksen mukaan parhaana kodin ja päiväkodin yhteistyömuotona pidettiin sekä vanhempien että päivähoitohenkilöstön taholta kahdenkeskisiä keskusteluja lapsista ja kasvattamisesta. Erityisesti epäviralliset, lyhyet keskustelutuokiot lasta tuotaessa ja haettaessa koettiin hyvinä. Vanhemmat kokivat henkilöstön aktiivisena osallistumaan keskusteluihin, kun taas henkilöstö ei arvioinut vanhempia yhtä myönteisesti. Henkilöstö arvioi noin viidenneksen lasten vanhemmista passiivisiksi yhteistyökysymyksissä. Nämä vanhemmat keskustelivat lastensa päivähoitoon liittyvistä asioista vain muutamia kertoja kuukaudessa tai jopa harvemmin. Henkilökunta piti kaikkein ongelmallisimpana tilanteita, joissa vanhemmista paistoi haluttomuus keskustella tai mielenkiinnottomuus lapsen asioita kohtaan. Henkilöstön mielestä noin neljännes vanhemmista ei ollut kiinnostunut kasvatustilanteista. Nämä vanhemmat eivät kerro heille tarpeeksi lasta koskevista asioista. Vanhempien oman arvon mukaan valtaosa vanhemmista on kiinnostuneita tai jopa erittäin kiinnostuneita lapsensa kasvatustilanteista sekä kotona että päivähoitossa. (Hujala, Junkkari & Mattila 2006.)

Karilan (2005) kasvatuskumppanuutta käsittelevässä tutkimuksessa havaittiin lasten tulevan määrittelyiksi päivähoiton henkilöstön ja vanhempien välisissä kasvatustilanteissa sosi-

aalisten ja kulttuuristen kontekstiensa kautta eli suhteessa toisiin lapsiin. Toisaalta lasta tarkasteltiin suhteessa aikuisten luomiin toimintatapoihin kotona ja päiväkodissa. Varsinkin erityistä tukea tarvitsevaa lasta, mutta myös kaikkia lapsia, tulisi kasvatustieteissä lähestyä hänen omien, yksilöllisten vahvuksiensa ja tuen tarpeidensa kautta, jolloin tavoitteetkin määräytyvät tarkoituksenmukaisiksi juuri tämän lapsen elämässä. (Karila 2005, 285–298.)

3.2.2 Lapsen kuntoutuksen suunnittelu

Päiväkotipedagogiikassa painopiste on siirtynyt aikuisjohtoisuudesta lapsilähtöisyyteen, jolloin korostetaan jokaisen lapsen subjektiarvoa ja yksilöllisyyttä. Myös vertaisryhmän merkitys kasvuprosessin käynnistäjänä on suuri. Varhaiskasvattajat ovat yksimielisiä siitä, että lapsi oppii toimimalla aktiivisesti vertaisryhmässä. Erityispäivähoidossa on olennaista, että lapsi oppii taitoja, joiden avulla hän voi yhä itsenäisemmin ja positiivisemmin olla vuorovaikutuksessa sekä fyysisen että sosiaalisen ympäristönsä kanssa. Vaikka lastentarhanopettajat ja muut kasvattajat pitävät tärkeänä lapsilähtöisyyttä ja lapsen ehdoilla toimimista, aikuisen on kuitenkin tuettava lapsen valintoja ja kehitystä muun muassa järjestämällä lapselle ympäristö, joka tarjoaa vaihtelevia toimintamahdollisuuksia. Lapsen itsetunnon kehittyminen edellyttää toisten lasten tukea ja ryhmätilanteita, joissa joudutaan kasvattaviin ja kehittäviin vuorovaikutustilanteisiin. Lapsilähtöisesti toimittaessa aikuinen huomaa lapsen kehittymisen tarpeet ja tukee lapsen toimintaa ottaen samalla huomioon lapsen yksilöllisyyden. Lapsen ehdoilla toimimiseen kuuluu myös se, että lastentarhanopettaja on tietoinen lapsen kehitysvaiheesta, harrastuksista, kiinnostuksen kohteista sekä vahvoista ja kehitettävistä puolista. (Viitala 1998, 293–297; Blue-Banning Summers, Frankland, Nelson & Beegle 2004, 173–180.) Sekä päivähoidon että koulun puolella korostetaan vanhempien kanssa tehtävän yhteistyön tärkeyttä tavoitteena helpottaa kummankin osapuolen työtä (Määttä 1999, 10; Dinnebeil ym. 1999, 225–235; Dockrell & Lindsay 2004, 225–235.)

Erityistä tukea tarvitsevan lapsen oppimisen ohjaaminen kytkeytyy kiinteästi lakisääteiseen päivähoidon kuntoutussuunnitelmaan (laki lasten päivähoitosta 1119/1985). Kuntoutussuunnitelman laadinnasta vastaa lastentarhanopettaja. Viitalan (1998) varhaiserityisopetusta osana päivähoitoa käsittelevän tutkimuksen mukaan vain harvoilla paikkakunnilla lastentarhanopettajalla on tukena kiertävä erityislastentarhanopettaja. (Viitala 1998, 299–300.) Vaikka kuntoutussuunnitelman laadinta on lakisääteinen tehtävä, 58 prosenttia kunnista ilmoitti sosiaali- ja terveysministeriön vuonna 2005 toteuttamassa kyselyssä (n=336), että suunnitelma tehdään päivähoidossa kaikille erityistä tukea tarvitseville lapsille. Sen sijaan lapsiryhmien työntekijöiden mukaan vain puolelle erityisen tuen tarpeessa olevalle lapselle on tehty kuntoutussuunnitelma. (Pihlaja 2005, 37.)

Lasten päivähoidon tilannekatsauksessa (2005) lapsia, joiden varhaiskasvatus- tai kuntoutussuunnitelmassa on määritelty erityisen tuen tarve ja tuen järjestämisen tavat, oli kaikista kunnan järjestämässä päivähoidossa olevista lapsista noin seitsemän prosenttia. Tukitoimia sai keskimäärin 92 prosenttia niiden tarpeessa olevista lapsista. Tukitoimien järjestämisessä oli suuria eroja kuntien kesken ja joissakin kunnissa niitä ei voida järjestää lainkaan. Suurin este tukitoimien saatavuudelle oli ammattitaitoisen henkilöstön puute ja resurssipula. Eniten lisätarvetta on puhe- ja toimintaterapialle. (Färkkilä ym. 2006, 37–43.)

Viitala (1998) on todennut Takalan ja Keson (1997) tutkimukseen viitaten, että tavallisista päiväkotiryhmistä puuttuu usein erityispedagoginen asiantuntemus, jolloin lapsen kuntoutuminen ja kehityksen tukeminen eivät suju optimaalisesti. Päiväkotipäivä on olennainen osa monen erityistä tukea tarvitsevan lapsen arkea, jonka vuoksi sen kokemukset ovat hyvin merkityksellisiä lapsen hyvinvoinnille. Aikuisen oman toiminnan tiedostaminen on erityisen tärkeää silloin, kun toimitaan erityistä tukea tarvitsevien lasten kanssa. (Viitala 1998, 299–300.) Dinnebell, McInerney, Fox ja Juchartz-Pendry (1998) ovat tutkimuksessaan Ohion päivähoiton henkilöstölle (n=400) päätyneet vastaaviin tuloksiin. Erityistä tukea tarvitseva lapsi tarvitsee erityispedagogista asiantuntemusta. Asiantuntijalla tulee tässä tapauksessa olla määritelty koulutus ja riittävä erityispedagoginen osaaminen (Suhonen & Kontu 2006, 30). Pihlajan (2005) päivähoiton erityiskasvatusta käsittelevän tutkimuksen mukaan tavallisissa päiväkotiryhmissä henkilökunta ei aina tiennyt, mitä erityistä tukea tarvitsevan lapsen kanssa tulisi tehdä tai miten lasta tulisi auttaa. Epävarmuutta osaltaan lisäsi, että ryhmästä puuttui erityisopettajakoulutuksen saanut henkilö. Tavallisissa lapsiryhmissä ongelmaksi nousivat puolestaan liian monet erityistä tukea tarvitsevat lapset. (Pihlaja 2005, 113–147.)

3.2.3 Moniammatillinen yhteistyö

Erityistä tukea tarvitsevien lasten ja heidän perheidensä elämässä on usein mukana monia yksittäisiä ammattihenkilöitä sekä eri viranomaistahoja. Lapsen kehitystä tukevien palveluiden tehokkaassa tarjoamisessa on keskeistä eri ammattilaisten välinen ja perheen kanssa tehtävä yhteistyö. Moniammatillisuudella käsitteenä tarkoitetaan useimmiten eri ammattiryhmien asiantuntijoiden yhteistyötä. Moniammatillinen yhteistyö nähdään usein yhtenä keskeisenä välineenä, jonka avulla sosiaali- ja terveydenhuollon haasteisiin voidaan vastata. Tällöin moniammatillista yhteistyötä tarkastellaan vuorovaikutuksellisesta näkökulmasta, jolla tarkoitetaan asiakkaiden kategorisointia ja kielellistä kuvausta, jotka ovat osaltaan päätöksenteon perusta (Nikander 2003, 279). Tässä tutkimuksessa moniammatillinen yhteistyö nähdään eri asiantuntijoiden työskentelynä, jossa pyritään huomioimaan asiakkaan kokonaisuus (Isoherranen 2005, 14; Woodruff & McGonigel 1988, 168)

sekä yhdistetään ja kehitetään rajat ylittävää asiantuntijuutta (Launis 1997, 122; Woodruff & McGonigel 1988, 168) ja jossa savutetaan jotakin, johon yksi ihminen ei yksinään pysty (Hakkarainen, Lonka, Lipponen 1999, 143–144).

Erityispäivähoidon tukena toimivien moniammatillisten työryhmien määrä on kasvanut siten vuoden 2001, jolloin niitä oli 47 prosentissa kunnista. Käytännössä moniammatillisia työryhmiä on lasten päivähoidon tilannekatsauksen (2005) mukaan 77 prosentissa keskisuurista kunnista, pienistä kunnista noin puolessa. (Färkkilä ym. 2006, 43.) Työryhmien kokoonpanot ovat erilaisia eri kunnissa. Tähän vaikuttaa toisaalta se, mitä tarkoitusta varten työryhmä kokoontuu ja toisaalta se, että kaikissa kunnissa ei ole saatavilla eri ammattialojen osaajia. Esimerkiksi erityislastentarhanopettaja voi edustaa päivähoidoa sellaisessa moniammatillisessa työryhmässä, jonka tehtävänä on kehittää, toteuttaa ja arvioida erityistä tukea tarvitsevien lasten palveluja. (Remsu & Piironen-Malmi 2003, 16.) Selvitysten (Pihlaja 1998; Kahiluoto 2002) mukaan erityispäivähoidon verkostoja ja työryhmiä esiintyy lähinnä suurissa kunnissa, kun taas pienissä kunnissa toiminta on vähäisempää. Päivähoitohenkilökunnan koulutuksessa on hyvä käsitellä entistä enemmän erityisongelmien kohtaamista ja verkostotyöskentelyn hallintaa, koska erityistä tukea tarvitsevien lasten hoitaminen on aina moniammatillista yhteistyötä. (Svärd 1997, 93; Pihlaja 2005, 170.)

Erityislastentarhanopettajan työnkuvaan kuuluvat perhelähtöiseen työhön liittyvä osaaminen, lapsen kehityksen tuntemus, lapsen kehityksen ja kasvun arviointiosaaminen, pedagogisen toiminnan suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin liittyvä osaaminen sekä lasten erityisen tuen tarpeiden, erilaisten vammojen ja kroonisten sairauksien tuntemus. Muun ohella työnkuvaan kuuluvat perheille tarjottavien palveluiden tuntemus sekä kyky moniammatilliseen yhteistyöhön. Myös konsultatiivinen ja koulutuksellinen osaaminen ovat osa erityislastentarhanopettajan työnkuvaa. (Varhaiskasvatuksen henkilöstön koulutus ja osaaminen 2007, 33.) Yksilöllisen kuntoutuksen rinnalle muotoutuneen moniammatillisen yhteistyön avulla pyritään parantamaan erityistä tukea tarvitsevien ihmisten elämänlaatua. Erityislastentarhanopettaja pyrkii antamaan päivähoidon muulle henkilöstölle ohjausta, kun lapsella on erityisen tuen tarvetta jollakin kehityksen osa-alueella. Tarkoituksena on saada kuntoutukselliset elementit osaksi arkipäivää. Henkilökunnan säännöllistä koulutusta pidetäänkin tärkeänä. (ks. myös Bronfenbrenner mesojärjestelmä).

Erityistä tukea tarvitsevan lapsen hoitaminen ryhmässä on usein vaativaa ja raskasta, joten vammaisen lapsen avuksi palkataan avustaja. Lisäksi huomioidaan, että kaikki ryhmän aikuiset ovat perillä lapsen ongelmasta, miettivät koko ryhmän vaikutusta lapsen hoitoon ja sitoutuvat lapsen hoidosta tehtyihin suunnitelmiin. Lapsiryhmän käyttäytymistä ja yhden lapsen toimintaa sen jäsenenä arvioidessa huomioidaan myös ryhmän aikuisten vaikutus. (Svärd 1997, 95–96.) Johnson, Zorn, Yung Tam, Lamontagne ja Johnson (2003, 201) ovat tutkineet seikkoja, jotka vai-

kuttavat työyhteisön sisäiseen menestyksekkääseen yhteistyöhön. Näitä seikkoja ovat tutkimuksen mukaan sitoutuminen, kommunikaatio ja vahva johtajuus.

Veijola (2004) on tutkinut moniammatillisen perhetyön ilmenemistä vaikeavammaisten lasten kuntoutuksessa päiväkodin erityisryhmässä. Veijola kuvaa tutkimuksessaan moniammatillisen perhetyön kehittämisen esteitä sekä toiminnan kehittymiseen vaikuttavia tekijöitä. Moniammatillisessa yhteistyössä moniammatillisuus tulisi Veijolan mukaan nähdä erilaista asiantuntijuutta kehittävästä ja rajoja ylittävänä toimintana. Toiminnan tehokkuuteen liittyvät Veijolan mukaan selvästi sovitut ja kirjatut yhteiset sopimukset ja moniammatilliseen yhteistyöhön osallistuvilla tulee olla selkeä kuva sekä omasta että toisten rooleista. (Veijola 2004, 7–33, ks. myös Blue-Banning ym. 2004, 173–180.) Buteran (2005) yhteistyötä käsittelevän tapaustutkimuksen mukaan yhteistyön esteeksi voivat muodostua työntekijöiden keskinäiset erimielisyydet lapsen keskeisistä ongelmista ja hänen kanssaan tehokkaista toimintatavoista. Tämä näkyi tutkimuksessa myös muiden lapsen kanssa työskentelevien ammattilaisten turhautumisena sekä työskentelyn epävarmuutena ja päällekkäisyytenä. Ammattilaisilta puuttui tulosten mukaan ristiriitojen ratkaisuun tarvittavia mahdollisuuksia ja resursseja. Erot status- ja valtasuhteissa näkyivät myös yksittäisten ammattilaisten välisissä suhteissa esimerkiksi kommunikaation vastavuoroisuuden puutteena. (Butera 2005, 106–116, ks. myös Keyes 2002.)

3.3 Kunta erityispäivähoidon järjestäjänä

Erityispäivähoito on erityistä tukea tarvitsevan lapsen päivähoitoa, joka sisältyy ja kytkeytyy muihin päivähoitoon. Erityispäivähoidolle ei ole määritelty tarkkoja toimintamuotoja, joten sen sisältö, muoto ja järjestämistapa vaihtelevat kunnittain. (Heinämäki 2004, 7, 15.) Päivähoidon suunnittelussa kunnalla on suuri itsenäinen päätösvalta. Kunta arvioi omaa palvelutarvettaan ja järjestää sen mukaan omia palveluitaan. Kunnan päivähoitopalveluiden kokonaisuuteen vaikuttavat mm. kunnan koko, asukasrakenne, kunnan maantieteellinen rakenne sekä kunnan omat painopistealueet sisällöllisessä kehittämisessä. (Svärd & Pihlaja 2006, 37–38.)

Lähtökohtana päivähoidon palveluverkolle ja henkilökunnan osaamiselle ovat riittävät, kaikille tarvisijoille järjestetyt peruspalvelut, harvemmin erityispalvelut. Erityistä tukea tarvitsevien lasten tuen tarpeen arvio edellyttääkin tarkempaa erittelyä. Päivähoidon suunnitteluun sisällytetään luonnollisena osana erityispäivähoidon palvelut. Strategisten linjausten ja lapsipoliittisten ohjelmien laadinnassa edellytetään lasten tarpeiden asiantuntemusta. (Svärd & Pihlaja 2006, 37–38.) Kasahara ja Turnbull (2005) ovat tutkineet ammattilaisten ja vammaisten lasten perheiden välistä yhteistyötä Japanissa. Tutkimuksen mukaan oleellista palvelua järjestettäessä on struktu-

roidun ja hyvin koordinoitun palveluverkoston luominen. Korkealaatuisen palvelun periaatteet ovat individualisaatio sekä lapsen kehitystä tukeva ja aktivoiva toiminta. Lisäksi tulisi panostaa ammatillaisen tieto-taitoon. Perheen täysivaltaistumiseksi otetaan huomioon perheen prioriteetit palveluiden järjestämisessä. (Kasahara & Turnbull 2005, 249–265.)

Suomalaisen päivähoiton kasvatusajattelussa ei määritellä tuotoksia, vaan pyritään tukemaan prosesseja, jotka edistävät lapsen kasvua, kehitystä, oppimista ja kokonaisvaltaista hyvinvointia. (Hujala ym.1998, 191; Brownlee, Berthelsen, Irving, Boulton-Lewis & McCrindle 2000, 155–165.) Erityispedagogiikka ja erityisopetus perustuvat ensisijaisesti käsitykselle, että yksilön toimintavajavuudet ovat seurausta hänen ominaisuuksistaan toisin sanoen hänen puutteellisista kyvyistään. Tällöin erityispedagogiikan tehtävänä on luoda järkipäisesti perusteltua pohjaa erilaisille opetuksellisille toimenpiteille, joita erityisopetuksen ammattilaiset toteuttavat. Käytännössä tällä tarkoitetaan yksilön ongelmien yksityiskohtaista tunnistamista ja sen perusteella yksilöllisten palveluiden tarjoamista. Toimitaan lapsen edun nimissä pyrittäessä tekemään hänestä mahdollisimman ”normaalia”. (Vehmas 2005, 86.) Inklusiivisen kasvatuksen näkökulmasta inklusiiviseen järjestelmään tulee sitoutua erityistä tukea tarvitsevan lapsen lähimmät aikuiset, eli sekä vanhempien että työntekijöiden. Sitoutumisessa ovat myös tärkeässä asemassa päivähoiton hallinnon ja pedagogien suhtautuminen ja toiminta. Edellytyksiin voidaan täten laskea kuuluviksi myös asenteet, resursointi sekä muiden palveluiden integroiminen osaksi peruspalveluita. (Viitala 2004, 136–137.)

3.3.1. Kuntien eroavaisuus erityisen tuen tarpeiden huomioimisessa

Vaikka Suomen päivähoitojärjestelmää pidetään ”maailman parhaana”, ongelma nähdään kuitenkin olevan siinä, että kuntien hallinto ja varhaiskasvatuksen johtaminen eivät läheskään aina ole kehittyneet lainsäädännön edellyttämällä tavalla. Kunnissa ei ole rakennettu riittävästi erilaista varhaiskasvatustarjontaa lasten ja perheiden erilaisiin tarpeisiin, vaan on pysytty kokopäivähoitossa ja pohdittu sen väärinkäyttöä. Monesti on käynyt niin, että erityisesti ne lapset, jotka kaikkein eniten tarvitsisivat pedagogista ohjausta ja tukea, ovat jääneet toiminnan ulkopuolelle ja siirtyneet syrjäytymisriskivyöhykkeelle. Järjestelmän johtaminen on unohtanut lasten pedagogiset tarpeet ja eikä ole tiedostanut varhaiskasvatuksen kasvatuksellista merkitystä lapsille. (ks. myös Bronfenbrenner *makrotaso*) Laadukas varhaiskasvatus rakentaa tulevaisuuden taloudellista pääomaa tämän päivän lapsille. (Hujala 2007, 55.)

Erityisen tuen tarpeen huomioimisen osalta kunnat eroavat toisistaan suhteellisen paljon, mikä on yksi osoitus kunnallisesta ohjauksesta. Erityiskasvatuksen järjestämisen pohjalla on tuen tarpeen tunnistaminen. Kuntien välillä on huomattavaa vaihtelua sen suhteen, kuinka moni lapsi

tarvitsee erityistä tukea. Onko kyse tunnistamisen eroavaisuuksista, määrittelyn vaikeudesta vai kunnallisten ”tilastojen” kirjaamisen eroista? Kun erityisen tuen tarvetta havaitaan, tähän vastataan yhtä lailla lapsen arjessa pedagogisesti kuin palvelujärjestelmän tasolla. (Pihlaja 2004, 23; Färkkilä ym. 2006, 44.) Lasten päivähoidon tilannekatsauksen (2005) mukaan niistä kunnan järjestämässä päivähoitossa olevista lapsista, joille on varhaiskasvatus- tai kuntoutussuunnitelmas- sa määritelty erityisen tuen tarve, saa suunnitelman mukaisia tukitoimia keskimäärin 92 prosenttia lapsista. Kuntien väliset erot tukitoimien järjestämisessä ovat kuitenkin suuret: tukitoimia saavien lasten osuus vaihteli kunnittain nolasta sataan prosenttiin. Vastanneista kunnista 65 prosentissa (220/336 kuntaa) kaikki erityistä tukea tarvitsevat lapset saivat myös varhaiskasvatus- tai kuntou- tussuunnitelmassaan määriteltyjä tukitoimia. (Färkkilä 2006, 40.)

Erityispäivähoitoa ei ole myöskään riittävästi tarjolla. Jokaisessa kunnassa ei ole edes kiertävän erityislastentarhanopettajan palveluja käytettävissä tai ryhmässä riittävästi pätevää hen- kilökuntaa. (Takala & Aunio 2001, 262; Viitala 1998, 292–293.) Lasten päivähoidon tilannekatsa- uksesta (2005) ilmenee, että erityislastentarhanopettajien palveluja oli riittävästi saatavilla vain noin joka neljännessä kunnassa. Alueellisesti heikoin tilanne oli Etelä-Pohjanmaalla ja Lapissa. Kyselyyn vastanneet kunnat arvioivat, että erityislastentarhanopettajia tarvittaisiin lisää yhteensä noin 160. Joka kolmannessa kunnassa ei ole riittävästi avustajia erityistä tukea tarvitsevien lasten päivähoitossa. Avustajien riittävyys oli ongelma erityisesti suurissa kunnissa. Kyselyn perusteella kunnissa olisi tarvetta noin 770 avustajalle. Alueellisesti paras tilanne oli avustajien riittävyyden osalta Etelä-Pohjanmaalla sekä Itä-Uudellamaalla ja heikoin Päijät-Hämeessä ja Kymenlaaksos- sa. (Färkkilä ym. 2006, 41–42.)

Yhtenä laadukkaan erityispäivähoidon kriteerinä pidetään oikeaa henkilökunnan ja lasten suhdelukua. Lasten päivähoidon tilannekatsauksessa (2005) todetaan, että kuntien oman arvion mukaan lasten ja henkilöstön välinen mitoitus toteutui vuositasolla tarkasteltuna viimeisen toimin- tavuoden aikana pääosin hyvin. Päiväkodeissa suhdeluku oli toteutunut hyvin tai erittäin hyvin 78 prosentissa kuntia. Tavallisimpia esteitä mitoituksen toteutumiselle olivat henkilöstön sairaustapa- ukset tai osallistuminen koulutukseen, kokoukseen tai muuhun vastaavaan, lyhytaikaisten sijaisten saatavuus, lasten pitkät hoitoajat, vanhempien työn epäsäännöllisyys ja varahoitojärjestelyiden puutteet. Lyhytaikaisiin sijaisuuksiin ei ollut saatavilla riittävästi henkilöstöä noin 40 prosentissa kunnista. (Färkkilä ym. 2006, 19–21, ks. myös Hujala, Junkkari & Mattila 2006.)

Terveys- ja sosiaalialan koulutetun henkilöstön ammattijärjestö Tehyn vuonna 2006 päi- vähoiton työntekijöille tekemän tutkimuksen mukaan (n=1000, vastausprosentti 44 %) lasten -, lähi- ja päivähoitajista puolestaan 69 prosenttia arvioi, että henkilökuntaa on jatkuvasti liian vähän. Suurissa ryhmissä lapset väsyvät ja käyvät levottomiksi, melutaso nousee ja pöpöt tarttuvat. Las-

ten suuri määrä ja alituisesti vaihtuvat aikuiset ovat jo aikuisellekin aikamoinen ihmissuhdekuormitus. Kun aikuisilla on kiire, lapset joutuvat odottamaan kauan vuoroaan. Taukoamattomassa tohinnassa lapsen yksilöllinen huomioon ottaminen ja tukeminen jäävät sanahelinäksi. (Honkalampi, Koskinen & Leppälampi 2006, 5, 22–25.) Lasten päivähoidon tilannekatsauksesta (2005) ilmenee, että yli 50 prosenttia selvitykseen osallistuneista kunnista ilmoitti, ettei erityistä tukea tarvitsevia lapsia voida ottaa riittävästi tai lainkaan huomioon yhdessä hoidettavien lasten lukumäärää pienentäen. (Färkkilä ym. 2006, 42.)

Se, miksi henkilökuntaa on niin vähän ja lapsiryhmät ovat niin isoja, johtuu siitä, että päivähoitoasetuksessa ei puhuta ryhmien enimmäiskoosta. Asetuksessa määrätään, että neljää alle kolmevuotiaasta kohti pitää olla yksi koulutettu henkilö ja 3-6-vuotiaiden ryhmässä yksi seitsemää lasta kohden. Pelataan siis suhdeluvuilla, joista voidaan poiketa ja myös poiketaan. Kunnat luistavat vähimmäismääräyksestä myös sairaus- ja vuosilomien aikaan ja lapsia otetaan niin sanotuille ylipaikoille. (Honkalampi ym. 2006, 5, 22–25.) Keltinkangas-Järvisen (2004, 220, 304) mukaan kaikissa tutkimuksissa isot päiväkotiryhmät ovat lapsen kehitykselle suorastaan vaarallisia. Ei auta, vaikka aikuisia lisätään ryhmiin, koska lasten välisten kontaktin määrä on tärkein. Lasten suuri määrä päiväkotiryhmässä ja luokissa on riski. Se on vakava riski paitsi melun ja sosiaalisen kehityksen, niin jopa aivojen kehityksen kannalta. Rauhoittuminen on avain selviytymiseen.

3.3.2 Päivähoidon kehittämishankkeita

Päivähoidon kasvatustyön kehittämisessä voidaan erottaa kaksi tasoa: hallinnollisen organisaatiotratkaisujen taso ja kasvattamisen arkikäytännön taso. Kasvattamisen arkikäytännön kehittäminen ei ole aina tietoista ja systemaattista, eikä hallinnollisten ratkaisujen siirtyminen arkirituineiksi ole suoraviivaista. Jos organisaatiotratkaisujen toivotaan muuttavan kasvatustyön käytäntöä, niiden kautta muutetaan konkreettia vuorovaikutusta lasten kanssa. Hallinnollisen kehittämisen näkökulmaa päiväkotien arkikäytännöissä edustetaan erilaisten suunnitelmien (tulostavoitteet, säästöavoitteet, resurssisuunnitelmat, toimintasuunnitelmat) laatimisella. Etukäteen suunnitellulla toiminnalla osoitetaan ammatin hallinta ja suunnitelmien perusteella voidaan arvioida päiväkodin toiminnan tasoa. (Hakkarainen 1997, 7; Rosenkoetter, Whaley, Hains & Pierce 2001, 3-15.) Wagnanayake, Nienhuys, Kapsalakis ja Morda (1998, 109) ovat kansainvälisesti tutkineet päivähoiton johtajuutta. Australialaisten näkökulmasta lapsen etusijalle asettaminen sekä päivää kerrallaan eteenpäin meneminen pitempiaikaisten tavoitteiden sijaan voidaan katsoa johtuvan organisationaalista kulttuurista sekä siitä, että kunta omistaa päivähoitopaikat. Toisaalta tilanne voi johtua myös sosiaalis-poliittisesta kontekstista, miten palveluiden täytyy toimia.

Suomessa osallistuttiin 11 maan kanssa OECD:n (The Organisation for economic Co-operation and development) varhaiskasvatuksen arviointiin vuosina 1998–2001. Muut osallistujamaat olivat Ruotsi, Norja, Tanska, Itävalta, Belgia, Tsekin tasavalta, Italia, Alankomaat, Portugali, Iso-Britannia ja Yhdysvallat. OECD:n arviointiryhmässä nähtiin Suomen varhaiskasvatusjärjestelmässä paljon vahvuuksia – varhaiskasvatuspalveluiden saatavuus ja monipuolisuus nähtiin tekeväen ryhmään suuren vaikutuksen. Ryhmässä kiitettiin erityisesti lasten oikeuksien tunnustamista ja tasa-arvoa ja oikeudenmukaisuutta poliittisen toiminnan lähtökohtana. Todettiin, että erityistä tukea tarvitsevien lasten ja vähemmistöjen asemaan kiinnitetään hyvin huomiota. Kaiken kaikkiaan Suomen varhaiskasvatuksen laatua pidettiin hyvänä arvioitsijoiden taholla, esimerkiksi rakennuksista, henkilöstön mitoituksesta ja kelpoisuusvaatimuksista saatiin kiitosta. Kehitettävänä puolelta heidän mielestään Suomessa voitaisiin nykyistä enemmän tuoda esiin varhaiskasvatuksen merkitys pienten lasten kehityksen ja kasvun tukijana eikä nähdä päivähoitoa vain työvoimapolitiisesta näkökulmasta. Päiväkodeille ja vanhemmille voitaisiin myös jakaa enemmän tietoa laadukkaasta varhaiskasvatuksen merkityksestä alle 3-vuotiaille lapsille. Kehittämistä kaivataan myös varhaiskasvatuksen opetussuunnitelman ja henkilöstön täydennyskoulutuksen osalta. (Valtioneuvoston periaatepäätös varhaiskasvatuksen valtakunnallisista linjauksista 2002.)

Haasteena erityispäivähoidolle voidaan nähdä myös erityisen tuen tarpeessa olevien lasten määrän lisääntyminen sekä varhaiskasvatustyön toteuttaminen perheiden ja lasten yksilöllisten tarpeiden mukaan edellyttäen monissa tapauksissa moniammatillista yhteistyötä. Varhaiskasvatuksen valtakunnallisten linjausten (2002) mukaan lapsen suotuisan kehityksen turvaa terveellinen, rauhallinen, kehitystä ja oppimista tukeva kasvuympäristö. Päivähoitossa pyritään vaikuttamaan toiminnan suunnitteluun ja toteuttamiseen sekä lapsiryhmän rakenteellisiin tekijöihin, kuten henkilöstön riittävyyteen ja asiantuntemukseen sekä niin aikuisten ja lasten välisten kuin myös lasten keskinäisten ihmissuhteiden jatkuvuuteen. Pihlajan (1998) ja Viitalan (2000) tutkimuksista ilmenee, että 65 prosenttia erityistä tukea tarvitsevista lapsista on tavallisissa päivähoitoryhmissä ja ilman avustajaa tai lapsiryhmän koon pienentämistä. Ellei lapsen kuntoutukseen liity esim. puhe- tai toimintaterapiaa, saattaa erityisen tuen saamisen raja hämärtyä myös työntekijöiden mielessä. Erityislapsina voidaan nimetä lapsiryhmän ne lapset, joilla on oma avustaja, apuvälineitä tai terapiaohjelma, mutta ns. rajatapauksien määrittely on vaikeaa. (Heinämäki 2004, 102–103; Takala & Aunio 2001, 262.)

Lisäksi henkilöstön ammatillisesta osaamisesta huolehtimalla varhaiskasvatuksessa voidaan vastata yhteiskunnallisten muutosten sekä lapsi- ja oppimistutkimusten tulosten asettamiin haasteisiin. Tällä hetkellä henkilöstön mahdollisuuksissa osallistua täydennyskoulutukseen tai saada työnohjausta on suuria kuntakohtaisia eroja. (Valtioneuvoston periaatepäätös varhaiskas-

vatuksen valtakunnallisista linjauksista 2002) Viitalan (1999,103) tutkimuksessa integraation toteutumisesta lastentarhanopettajien arvioimana myös ilmenee, että lastentarhanopettajista yli puolet koki, että heillä ei ollut riittävästi tietoa erityiseen hoitoon ja kasvatukseen liittyen. Lisäksi terveys- ja sosiaali-alan koulutetun henkilöstön ammattijärjestö Tehyn (2006) teettämässä tutkimuksessa päivähoidon työntekijöille puolestaan ilmenee, että vain kuusi prosenttia (n=24) vastaajista arvioi ammatillisen koulutuksensa vastaavan toimenkuvansa ja työtehtäviään melko huonosti. Vastaajista 42 prosenttia (n=175) arvioi ammatillisen koulutuksensa vastaavan erittäin hyvin ja puolet melko hyvin (n=207) toimenkuvaansa ja työtehtäviään. (Honkalampi ym. 2006, 28.)

Uusia työmuotoja tarvitaan myös vahvistamaan eri varhaiskasvatuspalvelujen välistä yhteistyötä sekä yhteistyötä muun sosiaali- ja terveydenhuollon ja koulun kanssa. Varhaiskasvatuksen tulee myös olla tasavertaisesti mukana tietoyhteiskuntaa koskevassa kehittämistyössä ja sitä kautta tulevassa toimintaympäristön muutoksessa. (Valtioneuvoston periaatepäätös varhaiskasvatuksen valtakunnallisista linjauksista 2002)

Varhaiskasvatuksen neuvottelukunta esittää seuraavia kehittämistarpeita ja toimenpide-ehdotuksia otettavaksi huomioon seuraavan hallitusohjelman valmistelussa. Näkökulmana on lapsen etu ja hyvinvoinnin kehittäminen. Neuvottelukunnan mukaan perhe-elämän ja työn yhteensovittamiseksi huomiota kiinnitetään sekä palvelujärjestelmän kehittämiseen että erilaisten vaihtoehtojen tarjoamiseen pienten lasten vanhempien työelämäjoustojen (esimerkiksi vanhemmuuden tarpeiden mukaan joustavat työajat) lisäämiseksi. Neuvottelukunta esittää myös toimenpiteinä lainsäädännön uudistamista mm. päivähoidon henkilöstön, henkilöstön ja lasten määrän, erityistä tukea tarvitsevien lasten palvelujen sekä varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden osalta. Ammattitaitoisen henkilöstön saatavuuden ja riittävyuden varmistaminen edellyttävät työn arvostuksen ja alan koulutuksen kiinnostavuuden lisäämistä. (Varhaiskasvatuksen kehittämisen suuntaviivoja lähivuosille 2007, 20–12.)

4 Tutkimusongelmat

Tutkimuksen lähtökohtana oli erityistä tukea tarvitsevien lasten huomioiminen päivähoitossa. Työssä kartoitettiin yhden kunnan sekä päivähoiton hallinnon työntekijöiden että perustyötä tekevien työntekijöiden näkemyksiä erityistä tukea tarvitsevien lasten päivähoitoon liittyvistä tekijöistä. Tutkimuksen tavoitteet jakaantuivat kahtia siten, että tutkimuksellinen mielenkiinto kohdistui päivähoiton nykytilaan sekä kehittämishaasteisiin:

- 1) Millaista erityispäivähoito on tutkimukseen valitussa kunnassa?
 - 1.1. Millaisia erityisiä tuen tarpeita lapsilla on?
 - 1.2. Miten erityispäivähoito on kunnassa järjestetty?
 - 1.3. Millainen on erityispäivähoidon tarve tällä hetkellä?
 - 1.4. Työskennelläänkö päivähoitossa moniammatillisesti tai tiimeissä?

- 2) Miten kunnan erityistä tukea tarvitsevien lasten päivähoitopalveluita tulisi kehittää?
 - 2.1 Miten perheiden ja lasten erilaisuus huomioidaan kunnan päivähoitossa?
 - 2.2 Vastaako päivähoiton työntekijöiden ammatillinen koulutus nykyisiin työtehtäviin?

5 Tutkimuksen toteuttaminen

5.1 Menetelmälliset lähtökohdat

Tutkimus oli empiirinen kuvaileva tutkimus. Tutkimuksessa hyödynnettiin kvantitatiivista eli määrällistä tutkimusotetta, ja tiedonkeruumenetelmänä käytettiin strukturoitua kyselylomaketta. Vallin (2001) mukaan strukturoidun kyselyn etuna on, että sen avulla voi esittää runsaastikin kysymyksiä ja vastaajalla on mahdollisuus itse valita vastausajankohtansa. Lisäksi kysymykset esitetään kaikille samassa muodossa eikä tutkija pääse omalla olemuksellaan vaikuttamaan vastauksiin. Valmiilla vastausvaihtoehdoilla puolestaan helpotetaan vastaamista. Huonoja puolia kyselylomakettutkimuksissa on usein alhainen vastausprosentti, uusintakyselyjen vaatimat resurssit, väärinymmärtämisen mahdollisuus sekä epätarkasti tai väärin vastaaminen. (Valli 2001, 31–32.)

5.2 Tutkimuskohde

Taustatietoa. Paikkakunta on keskisuuri 10000–50000 asukkaan kunta Pohjanmaalla. Väestön ikäjakaumaa tarkastellessa voidaan havaita, että enemmistö asukkaista kuuluu 16–64-vuotiaiden ikäryhmään eli heitä on ollut vuodenvaihteen 2004–2005 tilastotietojen mukaan 61 prosenttia väestöstä. Toiseksi eniten on ollut 0–14 -vuotiaita eli 19 prosenttia asukkaista, ja loput 19 prosenttia asukkaista oli yli 64-vuotiaita. Kunnallisessa päivähoitossa on ollut kunnan 0-6-vuotiaista lapsista 39 prosenttia. Perheitä kunnassa on ollut 3882 ja kotitalouksia 5142. Lapsiperheitä on ollut 58 prosenttia talouksista, ja kotitalouden keskikoko oli 2,8 henkeä. Yhden hengen ja kahden hengen talouksia on ollut eniten ja yli neljän hengen talouksia vähiten. (Sisäasiainministeriö 2006)

Vuosittain kunnassa päivähoitoa käyttää noin 500 lasta. Kunnallisen hyvinvointipalveluiden selonteon (2002) mukaan kunnassa oli päiväkodeissa ja osapäiväryhmässä vuonna 2001 erityistä tukea tarvitsevia lapsia 22,5 prosenttia kaikista päivähoitossa olevista lapsista eli noin 113 lasta. Erityistukeen sisältyy päiväkodin yhteistyö vanhempien, psykologin, puheterapeutin, lastenneuvolan, lääkärin ja sosiaalityöntekijöiden kanssa. (Kunnalliset hyvinvointipalvelut – selonteko 2002) Stakesin tilastojen (2007) mukaan tutkimukseen valitussa kunnassa kunnan kustantamassa päivähoitossa on vuonna 2005 ollut 48 prosenttia kunnan lapsista (2955).

Tutkimuskohteena tässä tutkimuksessa olivat kunnan päivähoiton perustyötä tekevät työntekijät, joilla on kokemusta erityistä tukea tarvitsevista lapsista, sekä kunnan päivähoiton hallinnollisia työtehtäviä hoitavat työntekijät. Kunnan päivähoito voidaan jakaa kolmeen osaan. Näihin

kuuluvat päiväkodit, ryhmäperhepäiväkodit sekä perhepäivähoito, joissa on yhteensä työntekijöitä noin 140. Koska lapsia, joilla on erityisen tuen tarpeita, ei ole kaikilla perustyötä tekevilla työntekijöillä ja erityisen tuen piiriin kuuluvien lasten määrän ollessa n. 113 lasta, ei ollut syytä tutkia koko perustyötä tekevien perusjoukkoa. Erityistä tukea tarvitsevien lasten päivähoito on keskitetty pääasiassa päiväkotiryhmiin, joissa työskentelee useampia työntekijöitä samassa ryhmässä. Hallinnollisella puolella työntekijöitä työskentelee päivähoidossa päällikkönä, perhepäivähoidon ohjauksessa sekä päiväkodeissa johtajina. Hallinnollisen puolen työntekijöiden yhteismäärän jäädessä verrattain pieneksi, tutkittiin hallinnollisen puolelta koko perusjoukko.

Koska tarkoituksena oli saada tulokseksi yleistettäviä päätelmiä, valitsin perusjoukosta edustavan otoksen. Otannaksi muodostui 50/140 eli noin kolmasosa perustyön työntekijöistä sai kyselyn täytettäväksi. Tuloksia analysoidessa on täten mahdollisuus tehdä yleistyksiä otoksesta. Kyselylomakkeita toimitettiin vastattavaksi yhteensä 50kpl. Päiväkodit saivat 21 kyselyä yhteensä, ryhmäperhepäiväkoteihin toimitettiin yhteensä 15 kyselyä sekä perhepäivähoitajille seitsemän kyselyä. Perhepäivähoidon ohjaajat toimittivat kyselyt postitse oman alueensa perhepäivähoitajille, joilla oli kokemusta erityistä tukea tarvitsevien lasten hoidosta. Perhepäivähoidon ohjaajat, päivähoidon päällikkö sekä päiväkotien johtajat saivat yhteensä seitsemän kyselyä. Päiväkodeissa ja ryhmäperhepäiväkodeissa samasta ryhmästä kyselyyn voi vastata useampi kuin yksi vastaaja.

5.3 Tutkimusaineiston kokoaminen

Kyselyä suunnitellessa taustalla vaikutti tutkimuksen johdanto-osuuden teoreettinen tietopohja. Koska hallinnon puolella ja käytännön työssä saatetaan painottaa eri asioita, kokonaisuuden hahmottamiseksi laadittiin omat kyselylomakkeet sekä hallinnollisia työtehtäviä hoitavia (liite 5) että perustyötä tekeviä päivähoidon työntekijöitä (liite 6) varten. Kysely suoritettiin tammikuussa 2007.

Kyselylomaketta laadittaessa ensimmäinen tehtävä oli muodostaa kysymyksiä, jotka vastaavat tutkimusongelmiin. Tarkoituksena oli saada selville, miten kunnan päivähoidon työntekijät sekä hallinnossa että kentällä kokevat erityistä tukea tarvitsevat lapset päivähoidossa tällä hetkellä, ja mitä seikkoja päivähoidossa tulisi kehittää.

Päivähoidon *hallinnon* kyselyä voidaan luonnehtia informatiiviseksi. Kyselyssä esitettiin kysymyksiä, joilla haluttiin saada yleistä informatiivista tietoa kaupungin päivähoitopalveluista ja päivähoitojärjestelmästä. Kyselyssä käytettiin sekä avoimia että suljettujen kysymysten muodossa esitettyjä väittämiä, joihin otetaan kantaa asteikkotyyppisin vastausvaihtoehdoin. Työntekijöiden ”en tiedä” tyyppisiä vastauksia rajoitettiin kuitenkin tarkoituksella käyttämällä vastausvaihtoehdois-

sa Likertin mielipideväittämissä käytettyä järjestysasteikon tasoista asteikkoa, jossa toisena ääripäänä asiat ovat ”hyvin” ja toisena ääripäänä ”huonosti” tai vastaavasti ”nopeasti” ja ”hitaasti”. (vrt. Heikkilä 1998, 52) Lisäksi esitettiin Guttmanin asteikon tyyppisiä väittämiä, joihin reagoitiin valitsemalla oltiinoko asiasta samaa mieltä vai eri mieltä. (Alkula, Pöntinen & Ylöstalo 1994.) Lisäksi työntekijöille annettiin mahdollisuus kommentoida ympyröimiään asioita avoimilla kysymyksillä, jotta saataisiin vastauksia tai uusia näkökantoja, joita ei ole etukäteen huomattu. Päivähoidon *perustyötä tekevien* työntekijöiden kysely noudatti rakenteeltaan päivähoidon hallinnon työntekijöille suunnatun kyselyn rakennetta. Kyselyssä käytettiin sekä avoimia että suljettujen kysymysten muodossa esitettyjä väittämiä, joihin otetaan kantaa asteikkotyypisin vastausvaihtoehtoin.

Hallinnon työntekijöille suunnatun kyselyn ensimmäisen osion kysymykset liittyivät päivähoitopaikan valintaan ja lapsiryhmään liittyviin tekijöihin. Toinen osa-alue sisälsi kysymyksiä yhteistyön tekemisestä vanhempien kanssa, tukipalveluista ja moniammatillisesta yhteistyöstä. Ainoastaan tässä osiossa sai yhdessä strukturoidussa kysymyksessä (kysymys 13) valita useamman vaihtoehdon. Kolmannessa osiossa kysyttiin hallinnon työntekijöiden näkemyksiä kaupungin erityispäivähoidon voimavaroista ja palvelujärjestelmän toimivuudesta.

Päivähoidon perustyötä tekevien työntekijöiden kyselyssä ensimmäisen osion kysymykset liittyivät vastaajien ominaisuuksiin ja nykyisen työpaikan erityistä tukea tarvitsevien lasten piirteisiin. Toisessa osiossa kartoitettiin päivähoidon työntekijöiden tietämystä kaupungin päivähoidon painopistealueista ja tavoitteista lähivuosina. Kolmas osio kartoitti palvelujärjestelmän vastaamista lapsen erityisen tuen tarpeisiin ja neljäs osio käsitti yhteistyön perheen kanssa sekä moniammatillisen yhteistyön. Tässä osiossa oli kaksi kysymystä (kysymys 16 ja kysymys 18), joissa oli mahdollisuus valita useampi vastausvaihtoehto. Lopuksi kyseltiin työntekijöiden keinoja vastata erityistä tukea tarvitsevien lasten tarpeisiin, tyytyväisyyttä omaan koulutukseensa, työnohjauksen tarpeellisuutta sekä kehitysehdotuksia. Tässä osiossa yhteen kysymykseen (kysymys 26) sai vastata valitsemalla useamman vastausvaihtoehdon.

Kysymyksiä laadittaessa kysymykset aseteltiin järjestykseen vaikeammasta helppoon kummassakin kyselyssä, sillä keskittymiskyky mahdollisesti herpaantuu kyselyn loppua kohti edetessä. Täten saataisiin luotettavampia tuloksia. Kyselyn laadinnassa otettiin myös huomioon, ettei kyselystä tulisi liian pitkä, kuitenkin niin, että tutkimusongelmiin nähden on riittävästi kysymyksiä. Täten saataisiin suurempi vastausprosentti, koska kysely ei vaatisi paljon aikaa vastaajalta. Kysymyslomakkeessa ulkoasu pyrittiin saamaan siistiksi ja selkeäksi, asettelemaan teksti ja kysymykset hyvin, vastausohjeissa pyrittiin selkeyteen ja yksiselitteisyyteen sekä kysyttiin vain yhtä asiaa kerrallaan. Lisäksi kysymykset järjestettiin loogisesti eteneväksi eli samaa aihetta koskevat kysymykset ryhmiteltiin kokonaisuuksiksi, joilla oli selkeät otsikot. (vrt. Heikkilä 1998, 49.)

Kyselylomakkeen houkuttelevuuden lisäksi saatekirjeestä (liite 4) pyrittiin tekemään mahdollisimman houkuttelevan näköinen muun muassa lisäämällä kirjeen alareunaan piirroskuva. Saatekirjeellä on tärkeä merkitys vastaajan päättäessä osallistumisestaan (Heikkilä 1998, 61). Saatekirjeessä kerrottiin tutkimuksen tarkoituksesta ja merkityksestä sekä siitä, että jokaisella vastaajalla on yksityisyyden suoja vastatessaan kyselyyn.

5.4 Tutkimuksen kulku

Tutkimus toteutettiin vuoden 2006 syksyn ja vuoden 2007 kevään kuluessa. Tutkimus aloitettiin alustavalla kartoituksella tutkimukseen valitun kunnan päivähoidosta, ja teoretiedon kerääminen ajoittui koko tutkimuksen ajalle. Aihe osoittautui ajankohtaiseksi yleisönosastokirjoitusten kautta. Oletus tutkimukseni tarpeellisuudesta vahvistui myös tutkimustulosten myötä. Erityistä tukea tarvitsevien lasten päivähoidosta ei ole olemassa aikaisempaa tutkimustietoa kyseisestä kunnasta.

Tutkimuslupa-anomus (liite 3) lähetettiin kuntaan syyskuussa 2006 ja siihen saatiin kirjallinen myöntävä vastaus päivähoidon päälliköltä lokakuussa 2006. Samaan aikaan aloitettiin tutkimuslomakkeen valmistelu ja jatkettiin teoretiedon keräämistä.

Varsinainen aineisto kerättiin heti vuodenvaihteen jälkeen tammikuussa 2007. Tutkimuslomakkeet postitettiin päiväkoteihin ja ryhmäperhepäiväkoteihin sekä perhepäivähoidon ohjaajille ja päivähoidon päällikölle. Perhepäivähoidon ohjaajille, päiväkotien johtajille sekä päivähoidon päällikölle postitettiin hallinnon osuutta koskeva kysely, ja muille päivähoidon perustyötä tekeville työntekijöille toimitettiin heitä varten laadittu kysely. Perhepäivähoitajille, joilla oli kokemusta erityistä tukea tarvitsevista lapsista, lähetettiin kysely perhepäivähoidon ohjaajien kautta.

Tutkimuslomakkeet toimitettiin nimettömissä avonaisissa kirjekuorissa, joten vastattu kyselylomake voitiin palauttaa samassa kuoressa kuin oli sen saatukin sulkemalla kuori. Täten vastaukset eivät tulleet ennen tietojen syöttöä muiden tietoon. Kaikki kyselyn saaneet saivat palauttaa kyselyn kunnan perusturvakeskukseen. Vastausaikaa kyselyissä oli kolme viikkoa, jonka jälkeen suljetut kirjekuoret käytiin noutamassa kunnan perusturvakeskuksesta henkilökohtaisesti.

Kyselyitä palautettiin määräaikaan mennessä 21 kappaletta, joten vastausprosentiksi saatiin 42 %. Tarkasteltaessa vastausprosentteja päivähoidon osa-alueittain, ne jakautuivat seuraavasti: hallinto 43 %, kenttä 40 %. Päivähoitomuodoittain samaa asiaa tarkasteltuna tilanne näyttää seuraavalta: päiväkodit 65 %, ryhmäperhepäivähoito 12 %, perhepäivähoito 18 % ja muu toimipaikka 6 % (lapsen koti). Perhepäivähoidon ja ryhmäperhepäivähoidon pieniä vastausprosentteja voidaan osalta selittää sillä, että suurin osa erityistä tukea tarvitsevista lapsista on hoidossa päiväkodeissa.

5.5 Aineiston analyysi

Kyselyistä saatua aineistoa analysoitiin SPSS 12.0 for Windows -tilasto-ohjelman avulla touku-kuussa 2007. Avointen kysymysten vastaukset kirjoitettiin Word -tekstinkäsittelyohjelmaan. Analyysimenetelmänä käytettiin sisällönerittelyä, jonka tavoitteena on tekstin kvantitatiivinen kuvaaminen. Kuvailevan tutkimuksen ei aina tarvitse olla välttämättä vain laadullista (Anttila 2005, 285). Näin lukijalle muodostuu yleiskuva erityispäivähoidosta tutkimuskunnassa, ja dokumenttien sisäl-
lön sanallinen kuvaaminen auttaa lukijaa ymmärtämään tutkittavien ajatuksenkulkua. Kerätty ai-
neisto analysoitiin kvantitatiivisesti tutkimusongelmia vastaavien teemojen kautta (Taulukko 1).
Kyselyiden analyysivaiheessa yksi palautetuista kyselyistä jouduttiin hylkäämään, koska kysely oli
jätetty täyttämättä ja palautettu tyhjänä.

Taulukko 1. Kyselylomakkeen kysymysten luokittelu tutkimuskysymysten pohjalta

Tutkimuskysymys	Kyselylomakkeiden kysymykset
Millaisia erityisiä tuen tarpeita lapsilla on?	5) Millaisia erityistä tukea tarvitsevia lapsia on tällä hetkellä ryhmässäsi?
Miten erityispäivähoito on kunnassa järjestetty?	1) Mihin erityistä tukea tarvitseva lapsi pyritään ensisijaisesti sijoittamaan päivähoitopaikkaa haettaessa? 2) Kuka määrittää sopivan päivähoitopaikan erityistä tukea tarvitsevalle lapselle? 3) Kuka muodostaa päivähoitopaikkojen lapsiryhmät? 4) Järjestetäänkö erityistä tukea tarvitsevalle lapselle tarvittaessa kuljetus kotoa päivähoitoon ja takaisin? 5) Kuka arvioi tarpeen, kun lapsi on päivähoitossa kahden paikalla? 6) Kuka antaa pidennetyn oppivelvollisuuden piiriin kuuluvalle lapselle erityisopetusta päivähoitossa? 6) Mitkä ovat kunnan keskeisimpiä tavoitteita ja painotusalueita vuosille 2004–2008? 7) Mitkä tekijät päivähoidon työntekijänä näet tärkeimpinä erityistä tukea tarvitsevien lasten päivähoitossa ja kasvatustyössä? 8) Kenen vastuulla erityistä tukea tarvitseva lapsi on ryhmässäsi? 9) Miten lapsen erityisen tuen tarpeisiin vastataan?
Millainen on erityispäivähoidon tarve tällä hetkellä?	10) Onko erityistä tukea tarvitsevien lasten määrä viimeisen viiden vuoden sisällä 19) Erityispäivähoidon voimavarat 21) Päivähoidon tämän hetkisillä palveluilla pystytään vastaamaan erityistä tukea tarvitsevien lasten tarpeisiin
Työskennelläänkö päivähoitossa moniammatillisesti tai tiimeissä?	11 & 12) Miten yhteistyö erityistä tukea tarvitsevien lasten vanhempien kanssa toimii? 13) Saavatko työntekijät tarvittaessa apua erityistä tukea tarvitsevan lapsen ja hänen perheensä tukemiseen 14) Mistä apua saadaan? 15) Onko päivähoitossa käytössä moniammatillista tiimityötä? 15 & 16) Millaista on muiden tahojen tarjoama tukipalvelu erityistä tukea tarvitsevien lasten kohdalla? 17) Millaista on yhteistyö lastensuojelun työntekijöiden kanssa? 18) Onko kunnassa erityistä tukea tarvitsevien lasten päivähoitoa ohjaava moniammatillinen työryhmä? 20) Tekeekö kunta muiden kuntien kanssa yhteistyötä? 16) Toimitaanko päivähoitossa moniammatillisesti? Ketkä ovat mukana

	moniammatillisessa yhteistyössä?
Miten kunnan erityistä tukea tarvitsevien lasten päivähoitopalveluita tulisi kehittää?	<p>11) Miten perheiden ja lasten erilaisuus huomioidaan kunnan päivähoitossa? 21) Missä toteutuu, missä kehitettävää?</p> <p>18) Kenen kanssa koet ensisijaisesti tekeväsi työtä kohdatessasi erityistä tukea tarvitsevan lapsen päivähoitossa? 19) Miten työntekijät voivat auttaa erityistä tukea tarvitsevaa lasta selviytymään päivähoiton arjessa? 20) Mitkä ovat vanhempain tukemisen keinoja? 23) Onko työnohjaus tarpeellista työssäsi? 25) Miten koulutuksesi vastaa tämän hetkisiin työtehtäviin? 26) Kaipaamme lisää tietoja</p>

Tulosten tarkastelun lähtökohtana olivat frekvenssit, prosentit sekä muodostetut keskiarvomuuttujat, mutta myös yksittäisiä väittämiä tarkasteltiin. Kyselylomakkeen muuttujat olivat lähinnä järjestysasteikollisia, mutta näihin on mahdollista käyttää myös välimatka- ja suhdeasteikkoisille muuttujille tarkoitettuja menetelmiä tietyin perustein (Heikkilä 2001, 81). Keskiarvoja käytetään yleiskuvan saamiseksi paljon kysymyksiä sisältävissä mielipidetiedusteluissa (Heikkilä 1998, 54).

Ensimmäisenä tarkasteltiin vastaajien ominaisuuksia eli ikäryhmää, työkokemuksen määrää sekä työnimikettä laskien lähinnä frekvenssejä sekä työkokemuksen kohdalla keskiarvon. Erityistä tukea tarvitsevan lapsen huomioimista päivähoitossa tarkasteltiin vertailemalla keskiarvoja. Lisäksi väittämistä etsittiin ne, jotka poikkesivat keskiarvosta enemmän kuin keskihajonnan verran. Täten löydettiin konkreettisia tekijöitä, jotka nähtiin toteutuvan joko huomattavan hyvin tai huonosti. Lisätietoa saatiin vertailemalla saatuja tuloksia eri päivähoitomuotojen välillä. Erojen tilastollista merkitsevyyttä tarkasteltiin käyttämällä riippumattomien ryhmien t-testiä (vrt. Valli 2001, 80–81). Päivähoidon tämän hetkisten palveluiden mahdollisuuksia vastata erityistä tukea tarvitsevien lasten tarpeisiin vertailtiin ristiintaulukoinnin sekä Pearsonin X^2 -testin avulla. Samaa testiä käytettiin myös tarkasteltaessa päivähoitomuodoittain erilaisuuden huomioimista päivähoitossa. Työntekijöiden tuen saamista erityistä tukea tarvitsevan lapsen ja hänen perheensä tukemiseen tarkasteltiin myös Pearsonin X^2 -testin sekä χ^2 testin avulla.

5.6 Tutkimuksen luotettavuus

Tutkimuksen aihepiiri on tärkeä ajankohtaisuutensa vuoksi ja mielenkiintoinen myös siinä mielessä, että tutkimuskunnan palkkalistoilla ei ole päivähoitossa päteviä ja koulutuksen saaneita erityispedagogiikan ja varhaiserityisopetuksen asiantuntijoita ollenkaan. Tutkimusta on aikaisemmin tehty tämän tutkimuksen aihepiiriä sivuten. Kyselyillä metodina haettiin eri päivähoiton osaluokkien (hallinto, päiväkotitoiminta, ryhmäperhepäivähoito, perhepäivähoito) toimijoiden näkemyksiä, jot-

ta päästiin näkemään käytäntöjen eroja ja yhteneväisyyksiä. Kyselyitä ei lähetetty samaa määrää päivähoidon eri osa-alueelle kullekin, koska jokaisella osa-alueella perhepäivähoidossa, ryhmäperhepäivähoidossa ja päiväkodissa erityistä tukea tarvitsevien lasten kanssa työtä tekevien henkilöiden määrä on erilainen.

Kysely oli suhteellisen laaja ja sen avulla pyrittiin hakemaan vastauksia moniin tärkeisiin yksityiskohtaisiin kysymyksiin, jotka liittyvät päivähoitojärjestelmän mahdollisuuksiin tukea erityistä tukea tarvitsevia lapsia ja perheitä. Kyselyn avulla pyrittiin saamaan selville, mitkä kaikki tekijät vaikuttavat erityistä tukea tarvitsevan lapsen tuen tarpeen huomioimiseen päivähoitossa.

Kysely tutkimusmenetelmänä sisälsi kuitenkin joitain sille tyypillisiä ongelmakohtia. Palautuneiden vastausten määrä oli ensinnäkin suhteellisen pieni. Toiseksi kyselyyn saattoi liittyä myös reliabiliteettiongelmaa, koska esimerkiksi suljetuissa kysymyksissä vastaaja saattoi valita vahingossa väärän vaihtoehdon. Kyselytutkimuksessa ei myöskään koskaan selviä, miten onnistuneita annetut vastausvaihtoehdot ovat olleet vastaajan näkökulmasta. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2000, 213–215.) Yksiselitteinen vastaaminen kaikkiin kysymyksiin ei ollut mahdollisesti helppoa ja muutamat termit saattoivat aiheuttaa tulkinnallisia eroja, jotka tulivat ilmi vastaajien sivuhuomauksiksi kirjoittamiin kommentteihin kyselylomakkeessa. Esimerkiksi 'perheelle nimetty vastuuhenkilö' – terminä oli joillekin vastaajille epäselvä. Myös "kuntoutussuunnitelma" ymmärrettiin luultavasti terminä, mutta sen käytöstä ei ollut kaikilla työntekijöillä kokemusta. (Alkula ym. 1994, 12). Epävarmaksi jää myös se, sisälsikö kysely varmasti vastaajien näkökulmasta keskeisimmät aihealueet vai jäikö jotain tärkeää kysymättä. Kommentointiin varatuista osioista saatiin kuitenkin paljon yksityiskohtaista tärkeää tietoa, koska vastaajat olivat pyrkineet niissä selkeyttämään ajatuksiinsa. Myös asenne erityispedagogista osaamista kohtaan peilautui selvästi kommenttiosioista. Toisaalta on myös mahdollista, että osa vastaajista ei halunnut vastata kaikkiin kysymyksiin totuuden mukaisesti, vaan asioita kaunisteltiin. Täten tuloksista voidaan joiltain osin saada todellisuutta positiivisempi kuva. Toisaalta tutkimustulosten tulkintaan vaikutti osaltaan myös se, että osassa lomakkeissa ei kaikkiin kohtiin oltu vastattu.

Yhtenä haasteena oli saada kysely kohdistettua juuri sellaisille päivähoidon työntekijöille, joilla on kokemusta erityistä tukea tarvitsevien lasten hoidosta. Täsmällistä tietoa tällaisten työntekijöiden määrästä ei ollut saatavilla. Kaupungin päivähoitossa erityistä tukea tarvitsevien lasten hoito on keskitetty pääasiassa päiväkoteihin ja osapäiväryhmiin, mutta osa näistä lapsista on myös hoidossa perhepäivähoidossa. Tutkimustuloksiin osaltaan vaikuttaa myös se, että vastaajat ovat vastanneet kysymyksiin oman kokemuksensa perusteella eikä varsinaisen tiedon perusteella. Kyselytutkimuksen haittapuolena pidetään sitä, että ei tiedetä, miten vastaajat ovat selvillä tutkitavasta aiheesta tai ovat perehtyneet siihen. (Hirsjärvi ym. 2000, 182.)

Päivähoitojärjestelmä nähdään myös elävänä ilmiönä, jolloin se voi muuntua esimerkiksi ajan tai paikan mukaisesti. Näin ollen samojen mittaustulosten saaminen tutkimusta toistettaessa ei voi täydellisesti toteutua. Sen sijaan mittaus itsessään voidaan kuitenkin toistaa käyttämällä samoja kyselylomakkeita kuin tässä tutkimuksessa. Osa kyselyn väittämistä luotiin käyttämällä hyväksi valmista jo luotua pitkän tutkimuksen tuloksena rakennettua mallia, jossa teorian tiedon käsitteet esiintyvät sellaisina kuin ne käytännössäkin tunnetaan. Täten operationalisoinnin ongelmaa ei tässä tutkimuksessa ollut ja mittarini validius antaa keskimäärin oikeat tulokset. Päivähoitojärjestelmän muuntuvuuden vuoksi tuloksia ei ole kuitenkaan tarkoitus yleistää koskemaan kaikkia samansuuruisia kuntia Suomessa. Sen sijaan erityistä tukea tarvitsevien lasten määrien ja ominaisuuksien suhteen voidaan tuloksilla nähdä olevan yhtäläisyyttä suurempaan joukkoon.

Mittauksen luotettavuutta sekä reliabiliuden että validiuden osalta lisää se, että samoja asioita mitattiin monilla eri väittämällä, jolloin satunnaisvirheet kumoavat toisiaan ja samalla tulos tarkentuu. (Alkula ym. 1994, 95.) Lisäksi tutkimuksen kyselyosuuden luotettavuutta ja pätevyyttä lisää se, että tutkimukseen otettiin mukaan kaikki päivähoiton yksiköt eli perhepäivähoito, ryhmäperhepäivähoito ja päiväkotihoidot. (Heikkilä 1998.)

5.7 Eettiset näkökohdat

Etiikassa pohditaan sekä pelisääntöjä että päämääriä. Hyvän ja pahan ohella etiikan peruskäsitteistöön kuuluvat kysymykset oikeuksista, velvollisuuksista, luvuista ja vastuusta. Kasvatus ja kuntoutus sisältävät jatkuvasti liittymäkohtia noihin etiikan kysymyksiin. (Hautamäki ym. 1999, 41.)

Tutkimuseettisestä näkökulmasta tätä tutkimusta tarkasteltaessa voidaan tutkimusprosessiin liittyen nostaa esiin kysymys tutkimustarkoituksiin koottujen henkilötietojen tietosuojasta (Hautamäki ym. 1999, 43). Tässä tutkimuksessa osallistuvien henkilöiden anonyymisyys ja yksityisyys oli turvattu, koska tutkija ei ollut tutkimuksen missään vaiheessa itse tekemisissä päivähoiton henkilöstön kanssa. Kyselylomakkeita toimitettiin suurin osa postitse ja perhepäivähoiton ohjaajat toimittivat kyselyt vastanneille perhepäivähoitajille. Lisäksi tutkimuksessa ei ole mainittu kuntaa nimeltä, jossa kyselytutkimus on suoritettu. Tutkimuksessa on kerrottu vain kunnan suuruus ja kunnassa käytetyt päivähoitomuodot. Päivähoitomuotoja ei ole mainittu käyttäen tarkkoja lukumääriä. Vastaukset annettiin myös nimettöminä. Muun ohella yksityisyys varmistettiin säilyttämällä ja hävittämällä kyselylomakkeet asianmukaisesti tutkimuksen valmistuttua. Tutkimukseen osallistuminen oli vapaaehtoista.

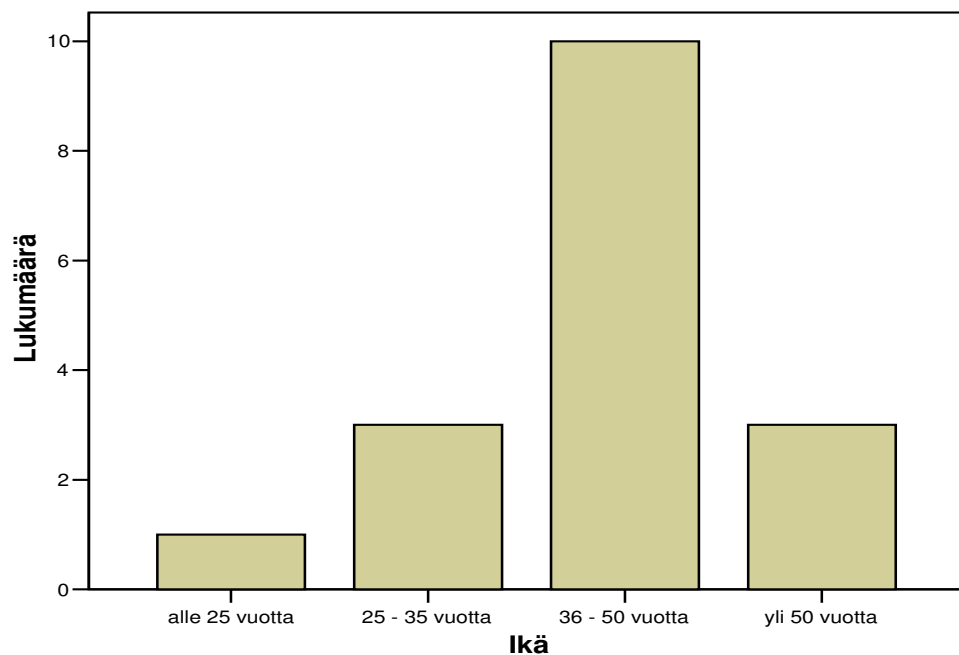
Tutkimustiedon julkistamiseen liittyvistä kysymyksistä (Hautamäki ym. 1999, 43) voidaan todeta, että tälle tutkimukselle oli haettu tutkimuslupa (liite 3), jonka myönsi kunnan perusturvalau-

takunta. Lisäksi kyselylomakkeen saatekirjeessä (liite 4) kerrottiin tutkimuksen tarkoituksesta. Muun ohella saatekirjeessä oli mainittu tutkijan sekä tutkimusta ohjanneen lehtorin yhteystiedot, jotta tutkittavat voivat kysyä lisätietoja halutessaan.

6 Tutkimustulokset

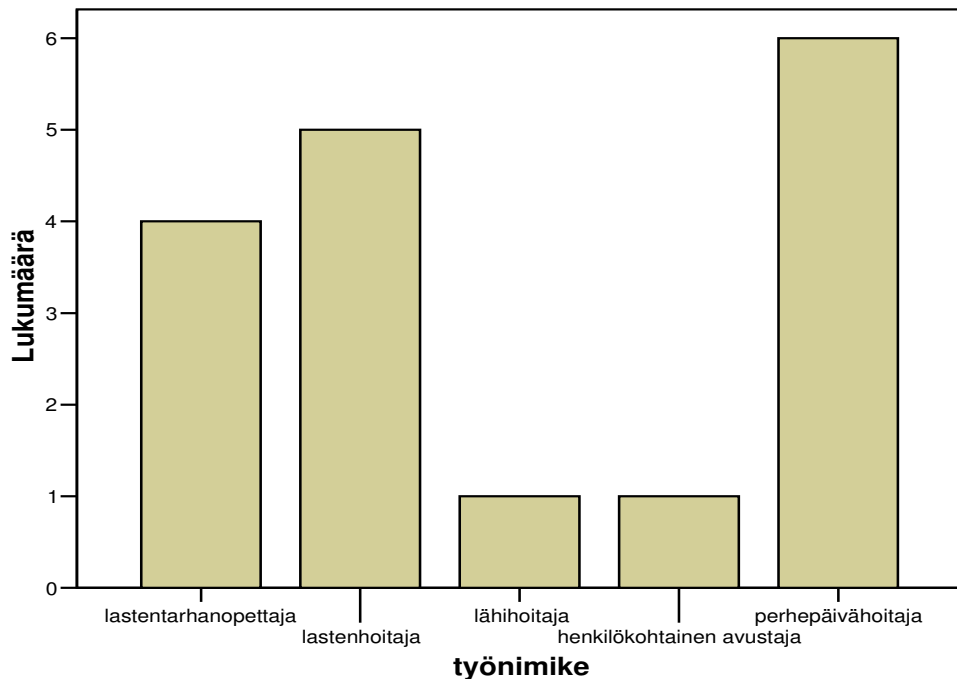
6.1 Taustatietoja kyselyyn vastaajista

Hallinnollisia työtehtäviä hoitaville työntekijöille suunnatun kyselyn palautti kolme (43 %) kyselyn saaneista työntekijöistä. Perustyötä lasten parissa tekeville työntekijöille suunnatun kyselyn palautti 17 työntekijää (40 %) kyselyn saaneista työntekijöistä. Tähän kyselyyn vastanneille työntekijöille päivähoidon työkokemusta oli kertynyt keskimäärin 17 vuotta vaihdellen kahdesta vuodesta 30 vuoteen keskihajonnan ollessa 8,61. Perustyötä tekeviä vastaajia vertailtaessa ikäryhmittäin (Kuvio 1) voidaan päätellä, että eniten vastaajia (56 %) kuului ikäryhmään 36–50 vuotta. Lisäksi ikäryhmiin 25–35 vuotta sekä yli 50 vuotta kuului yhtä monta vastaajaa eli 17 prosenttia kumpaankin ryhmään.

Kuvio 1. Vastaajat (n=17) ikäryhmittäin

Työnimikkeiden perusteella vastaajia luokiteltaessa (Kuvio 2) eniten (33 %) vastaajista oli perhepäivähoitajia. Tulos sisältää myös ryhmäperhepäiväkodissa työskentelevät perhepäivähoitajat. Toiseksi eniten (28 %) oli lastenhoitajia ja kolmanneksi eniten (22 %) oli lastentarhanopettajia. Lisäksi kyselyyn vastasi lähihoitaja sekä henkilökohtainen avustaja.

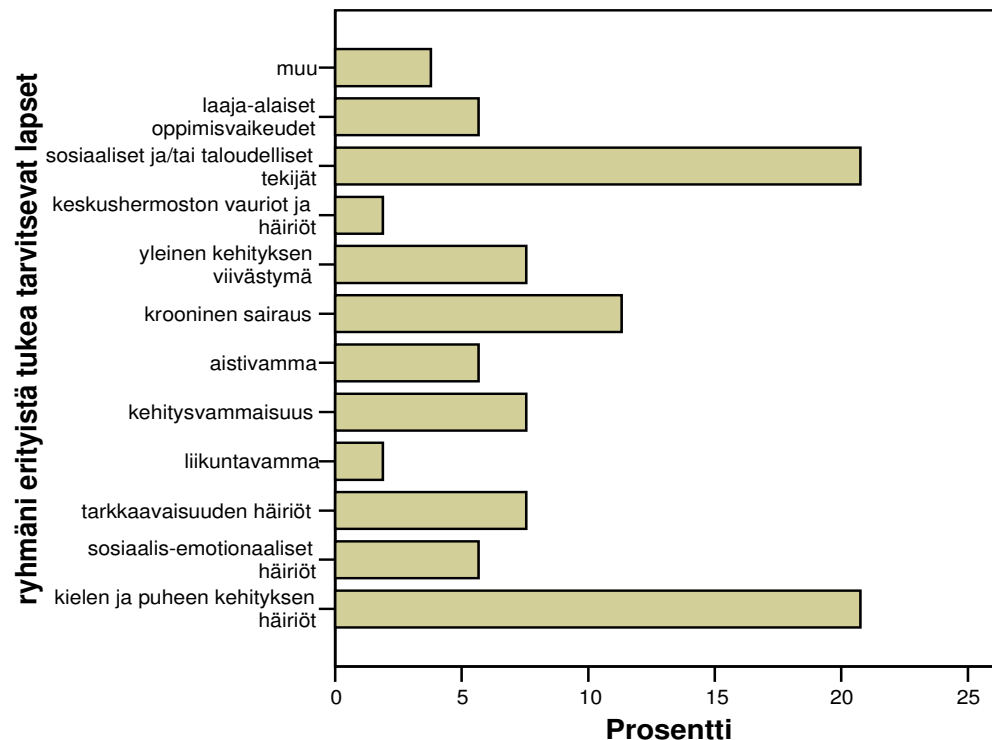
Kuvio 2. Vastaajien (n=17) työnimikkeet

Tutkimuksen toteuttamishetkellä kaikilla (100 %) vastanneilla työntekijöillä oli erityistä tukea tarvitsevia lapsi tai lapsia ryhmässään. Puolestaan 88 prosenttia kyselyyn vastaajista ilmoitti, että heillä oli aiempaa kokemusta erityistä tukea tarvitsevistä lapsista. Erityistä tukea tarvitseviksi lapsiksi laskettiin tässä sekä lapset, joilla on diagnoosi että lapset, joilla oletetaan olevan erityisen tuen tarvetta.

6.2. Lasten erityisen tuen tarpeet

Erityistä tukea tarvitseviksi lapsiksi katsottiin kaikki ne lapset, joilla henkilökunta näki olevan tuen tarpeita. Yleisin (21 %) tuen tarpeen syy oli kielellistä tukea tarvitsevat lapset sekä sosiaalisin perustein hoitopaikan saaneet lapset, joita vastauksissa oli yhtä paljon (Kuvio 3). Kolmanneksi eniten (11 %) oli lapsia, joilla oli jokin krooninen sairaus mukaan, ja kolmanneksi eniten lapset tarvitsevat tukea tarkkaavuuden häiriöön, kehitysvamman tai yleisen kehityksen viivästymän vuoksi. Lisäksi päivähoitossa oli lapsia, joilla tuen tarpeen aiheuttivat sosiaalis-emotionaaliset häiriöt, liikuntavamma, aistivamma, laaja-alaiset oppimisvaikeudet tai jokin muu syy. Muina syinä mainittiin vanhemman sairaus sekä tutkimusten kesken oleminen. Tarkkaa lukumäärää erityistä tukea tar-

vitsevien lasten määrästä ei voi tässä antaa, koska kyselyssä ei kysytty erityistä tukea tarvitsevien lasten lukumäärää ryhmässä, ja samalla tuen tarpeella voi samassa ryhmässä olla useampi lapsi.

Kuvio 3. Erityistä tukea tarvitsevat lapset päivähoitossa (n=17)

Erityistä tukea tarvitsevat lapset olivat päivähoitossa enimmäkseen päiväkodissa, jossa erityistä tukea tarvitsevista lapsista oli yhteensä 85 prosenttia. Ryhmäperhepäivähoitossa erityistä tukea tarvitsevia lapsia oli neljä prosenttia ja perhepäivähoitossa (hoitajan kotona) kahdeksan prosenttia. Muualla hoidossa lapsia oli neljä prosenttia. Hoitopaikkana oli tällöin lapsen koti perustyötä tekevien työntekijöiden mukaan.

6.3 Erityistä tukea tarvitsevan lapsen huomioiminen päivähoitossa

Hallinnon työntekijöiden mukaan erityistä tukea tarvitseva lapsi pyritään ensisijaisesti sijoittamaan tavalliseen päiväkotiryhmään (67 %) tai mitään erityistä sääntöä ei ole, vaan asia mietitään jokaisen lapsen kohdalla erikseen (33 %). Päivähoidon päällikkö pääosin määrittää yhdessä päiväkodin johtajien ja perhepäivähoidon ohjaajien kanssa sopivan päivähoitopaikan erityistä tukea tarvitsevalle lapselle. Tätä mieltä olivat kaikki (100 %) hallinnollisia työtehtäviä hoitavat vastaajat. Päivähoitopaikan määrittämistä kommentoitiin seuraavasti:

"lausunnon antaa esim. psykologi, puheterapeutti ym. Lapsi sijoitetaan yleensä siihen päiväkotiin, missä on tilaa"

Hallinnon henkilöstöltä kysyttäessä erityistä tukea tarvitsevan lapsen kuljetuksesta kotoa päivähoidon ja takaisin, kaikki (100 %) vastaajat olivat sitä mieltä, että tarvittaessa kuljetus järjestetään. Kaikkien (100 %) vastaajien mukaan kahden paikalla oleminen ei ole valitettavasti käytäntönä kunnassa. Kahden paikalla olemista kommentoitiin seuraavasti:

"Paikkakunnalla lapset eivät minun työurani aikana ole olleet kahden paikalla. Alle 3-vuotiaat ovat kahden paikalla, mutta erityishoidon tarve ei ole ollut perusteluna. KIREÄ HOITOPAIKKATILANNE"

Mikäli lapsi on otettu pidennetyn oppivelvollisuuden piiriin, päivähoidossa erityisopetuksen antaa koulun erityisopettaja. Myös tämän kysymyksen vastaukset olivat yksimielisiä.

Perustyötä tekeviltä työntekijöiltä kysyttiin kunnan asettamia päivähoidon keskeisimpiä tavoitteita ja painotusalueita vuosille 2004–2008 sekä mielipiteitä asetetuista tavoitteista. Saaduista tuloksista käy ilmi, että ainoastaan 11 työntekijää (65 %) oli vastannut kysymykseen. Vastaajilla oli hyvin erilaisia vastauksia kysymykseen ja varsinaista yhteistä linjaa vastauksissa ei ollut havaittavissa. Mielipiteinä tavoitteiden asettelusta tuli eniten esiin erityislasten huomioiminen.

"Uskomatonta sanahelinää – tarkoitus luoda mielikuva että kunnalla lasten erityishoito ok. – Esim. erityislastentarhanopettajaa ei ole kunnassa koskaan nähtykään!!"

"ei tietoa. Tavoitteita ei ole. Toimitaan ominemme vaan"

"missä erityislastentarhanopettaja palvelut"

"päivähoitopaikkojen lisäämien, lapsen kasvun ja kehityksen tukemiseksi erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten osalta koordinoijaksi erityisasiantuntija"

Sekä lastenhoitajat, lastentarhanopettajat, henkilökohtaiset avustajat että perhepäivähoitajat olivat sitä mieltä, että päivärytmi on tärkeässä asemassa erityistä tukea tarvitsevien lasten arjessa. Tätä mieltä oli 53 prosenttia työntekijöistä. Lisäksi vastauksissa tuli ilmi leikin kautta oppiminen, turvallisuus, avustajan rooli, hyvät tilat ja yhteistyö vanhempien kanssa. Kaksi vastaajaa toivoi lisäksi erityisasiantuntijuutta kentälle sekä ryhmäkokojen pienentämistä:

"että olisi asiantuntija-apua saatavilla esim. KELTO -> ehdottomasti tarvittaisiin!! Olisi aikaa paneutua lapsen kehittämiseen ja ohjaamiseen -> mahdotonta, koska ryhmät ylisuuria"

Sitä, kenen vastuulla erityistä tukea tarvitseva lapsi on ryhmässä, ei jossain päiväkodissa oltu määritelty, mutta pääasiassa perhepäivähoitajat kokivat lapsen olevan hänen vastuullaan. Päivä-

kodissa ajateltiin pikemminkin, että lapsi on aikuisten vastuulla, ryhmän henkilökunnan vastuulla, koko henkilökunnan vastuulla tai ryhmän työntekijöiden sekä avustajan vastuulla. Joissain vastuuksissa päiväkodin johtaja oli vielä nimetty vastuulliseksi ryhmän työntekijöiden lisäksi.

Erytystä tukea tarvitsevan lapsen huomioiduksi tulemista päivähoitossa (Taulukko 2) tarkasteltiin päivähoitomuodoittain. Erytisen tuen tarpeisiin vastaamiseen suhtauduttiin positiivisimmin päiväkodissa, jonka työntekijät (73 %) kokivat, että lapsen tuen tarpeisiin vastataan omassa ryhmässä. Perhepäivähoidossa ja ryhmäperhepäivähoidossa vain osa työntekijöistä (27 %) koki, että lapsen erityisen tuen tarpeisiin vastattaisiin. Vastaajien arvottivat mielipiteensä asteikolla kyllä=1, ei=2. Tarkasteltaessa eroja päivähoitomuodoittain (t-testi; independent samples test) tilastollisesti merkitseviä eroja löytyi eri osa-alueista ja tekijöistä.

Taulukko 2. Lapsen erityisen tuen tarpeisiin vastaaminen päivähoitossa

Toteutuu hyvin		Toteutuu huonosti	
* lapsella on avustaja ryhmässä	ka=1,31, sd=0,48	* ryhmän koon pienentäminen	ka=1,94, sd=0,24
* lapselle laaditaan kuntoutussuunnitelma	ka=1,19, sd=0,40	* perheelle on nimetty vastuuhenkilö	ka=1,93, sd=0,27
* tavoitteenasettelu on realistista	ka=1,19, sd=0,40	* työntekijöiden jatkuva koulutus ja konsultaatio	ka=1,76, sd=0,44
* tavoitteenasettelussa on pitkän ja lyhyen aikavälin tavoitteita	ka=1,19, sd=0,40	* työnohjaus	ka=1,76, sd=0,44
* lapselle hankitaan asiantuntijan lausunto	ka=1,13, sd=0,34	* lapsella on käytössä apuvälineitä	ka=1,71, sd=0,47
* kuntoutussuunnitelma tarkistetaan säännöllisesti	ka=1,13, sd=0,35	* ryhmässä työskentelee varhaiserityisopetuksen koulutuksen saanut henkilö	ka=1,71, sd=0,47
* toiminnan suunnittelussa ja arvioinnissa pyritään varhaiseen puuttumiseen	ka=1,12, sd=0,33	* tiedon saaminen muilta tahoilta lapsen kanssa toimimiseen	ka=1,67, sd=0,49
* suunnittelussa huomioidaan lapsen kysy selviytyä itsenäisesti arjessa	ka=1,12, sd=0,33	* lapsen sijoittaminen ryhmään ikänsä ja kehitystasonsa mukaan	ka=1,63, sd=0,50
* kehitystä ja oppimista tarkastellaan kokonaisvaltaisesti	ka=1,07, sd=0,26	* monipuolisten ohjausmenetelmien käyttö	ka=1,63, sd=0,50
* kuntoutus sisällytetään luonnollisiin tilanteisiin	ka=1,06, sd=0,24	* vertaisryhmän hyödyntäminen	ka=1,59, sd=0,51
		* arviointitiedon monipuolisuus	ka=1,56, sd=0,51

		* kuntoutussuunnitelman siirtymävaiheen suunnitelma ja seuranta	ka=1,50, sd=0,52
--	--	---	------------------

Ryhmän koon pienentäminen koettiin toteutuvan heikosti ja asiaa kommentoitiin seuraavasti:

"lapsiryhmien ollessa niin suuria kunnassa, että erityislapsia on vaikea ottaa huomioon. Lapset eivät saa tukea. Itsellä riittämättömyyden tunnetta"

"koen, että lapsia sijoitettaessa esim. päiväkoteihin, he ovat vain nimiä papereissa, joista jokainen pitää saada mahtumaan vielä joukkoon (useita ylimääräisiä) ja siinä erityislasten kuntoutus sitten onkin: päiväkotit!"

"arjen pyöritys ja vaikeudet lapsiryhmävalintojen jälkeen "ei vois vähempää kiinnostaa" kunnan päättäjiä"

Jatkuvaa koulutusta ja konsultaatiota erityistä tukea tarvitsevan lapsen kanssa työskentelyyn koettiin saatavan neuvolasta, josta saatiin terveystietoa ja neuvontaa. Toimintaterapeutin, kuntoutusohjaajan sekä fysioterapeutin käynnit hoitopaikassa sekä viittomakielen opetus koettiin myös konsultaatioksi. Millaista konsultaation saaminen on, selitettiin päivähoiton työntekijöiden taholta seuraavasti:

"Konsultaatio arkipäivän tasolla puuttuu. Asiantuntijat työskentelevät erityislasten kanssa. Joskus vanhemmilta saa tietoa, mitä terapeutit ovat lapsen kanssa tehneet"

"tukipalvelutoimintaa ei tunnu olevan saatavilla"

"viimeisen 10 vuoden sisään muistan 2 kertaa että puheterapeutti on muilta kiireiltään käynyt päiväkodissa konsultoitavana"

Työnohjauksen saaminen koettiin tarpeellisena. Työnohjauksen toteutumista pidettiin heikompana ($t=2,390$, $df=10,000$, $p=,038$) päiväkodissa ($ka=1,64$, $sd=0,50$) verrattuna muihin päivähoitomuotoihin ($ka=1,50$, $sd=0,55$). Työnohjausta tarpeellisuutta kommentointiin seuraavasti:

"Kyllä olisi. Tällä hetkellä päiväkodissa on, mutta se ei vastaa tämän hetken tarvetta."

"Olisi!! En tiedä onko hyötyä, jos ajattelee ongelmana liian isoja ryhmää.. Lapsia ylipaikoilla, mutta ei kahden paikalla vaikka tarvetta olisi"

"En usko että työnohjaus sinällään auttaisi työn laadun paranemiseen tai työssä jaksamiseen!"

Varhaiserityisopetuksen koulutuksen saaneen henkilön työskentelyn mahdollisuutta pidettiin huompana ($t=2,390$, $df=10,000$, $p=,038$) perhepäivähoidossa ($ka=2,00$, $sd=0,00$) kuin päiväkodissa

($ka=1,64$, $sd=0,50$). Henkilökunta koki myös huonosti toteutuvaksi tuen ja tiedon saamisen muilta tahoilta lapsen kanssa toimimiseen Vastaaajien mukaan tukea saadaan asiantuntijoilta, kirjoista, perhepäivähoidon ohjaajalta, psykologilta, puheterapeutilta, toimintaterapeutilta ja lääkäriltä. Mistä tukea saadaan, ovat päivähoiton työntekijät kommentoineet seuraavasti:

"1. vanhemmilta, 2. jonkin verran tietoa/ohjeita saadaan koulun puolen erityisopettajan kautta (käynnit päiväkodilla)"

"yleensä keskussairaalaista tulevista lausunnoista. Me tarjoamme vertaisryhmän ja yritämme muuten selviytyä erityislasten ja muutenkin ison lapsiryhmän kanssa."

Lasten sosiaalisten ja kommunikaatiotaitojen tukemisessa hyödynnetään tulosten mukaan heikosti vertaisryhmää ($ka=1,59$, $sd=0,51$). Heikommin ($t=3,464$, $df=10,000$, $p=,006$) tämän tukimuodon koetaan toteutuvan päiväkodissa ($ka=1,45$, $sd=0,52$) perhepäivähoitoon ($ka=1,17$, $sd=0,41$) verrattuna.

Parhaiten koettiin toteutuvan lapsen kehityksen ja oppimisen tarkasteleminen kokonaisvaltaisesti ($ka=1,07$, $sd=0,26$) sekä kuntoutuksen sisällyttäminen luonnollisiin tilanteisiin ($ka=1,06$, $sd=0,24$). Työntekijät pitivät muuttumatonta päivärytmiä, kuvien käyttöä eri tilanteissa kuten päivärytmin hahmottamisessa, selkeitä lyhyitä ohjeita, tukiviittomia, ryhmäavustajaa ja perustarpeista huolehtimista erityistä tukea tarvitsevien lasten tukemisen keinoina perustyössä. Näiden lisäksi mainittiin leikkiin kannustaminen, turvallinen ympäristö sekä positiivinen palaute tukemisen keinoiksi. Työntekijät kuvasivat toimintaansa seuraavasti:

"ymmärtämällä; ja paneutumalla ko. lapsen maailmaan -> edesauttamalla onnistumisen kokemuksia"

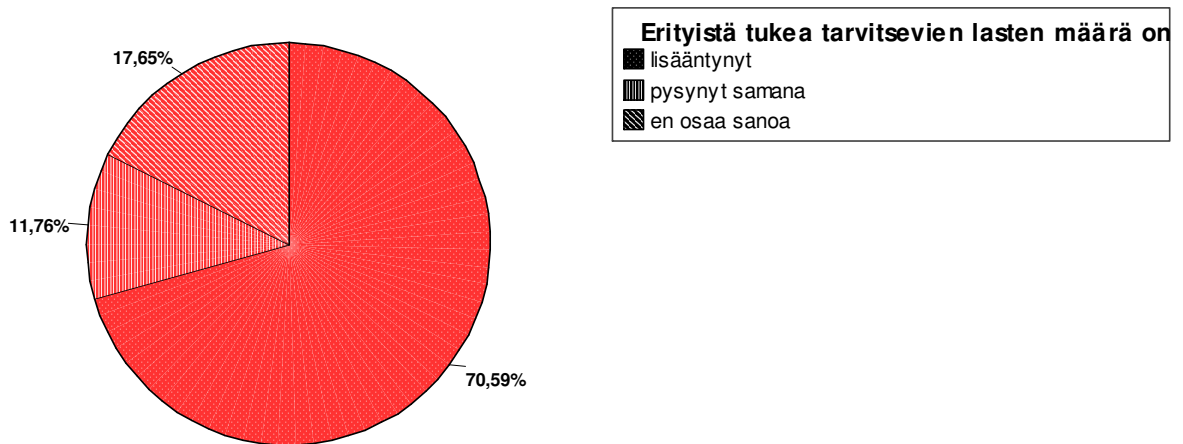
"antaa lapselle aikaa harjoitella taitoja, aikuinen on tukemassa"

Yhteenvetona siitä, miten erityistä tukea tarvitseva lapsi tulee huomioiduksi päivähoitossa, voidaan todeta, että, erityispedagoginen asiantuntijuuden puute näkyy esimerkiksi siinä, että toiminnassa ei ole käytössä lapsen erityispiirteiden mukaisia kuntouttavia ja ohjaavia ohjausmenetelmiä, ja pitkän aikavälin suunnitelmien ja tavoitteiden laatiminen on ontuvaa.

6.4 Erityispäivähoidon tarve

Suurin osa (71 %) kyselyyn vastanneista perustyön puolelta olivat sitä mieltä, että erityistä tukea tarvitsevien lasten määrä on viimeisen viiden vuoden sisällä lisääntynyt (Kuvio 4). Työntekijät, joilla ei ollut vielä pitkää työkokemusta tai he eivät työskennelleet päiväkodissa, eivät osanneet sa-

noa tai arvioivat tilanteen pysyneen samana. Päivähoidon hallinnon taholla erityislasten määrän arvioitiin viimeisen viiden vuoden sisällä lisääntyneen. Kaikki (100 %) vastaajat olivat asiasta yksimielisiä.

Kuvio 4. Erityistä tukea tarvitsevien lasten määrä perustyötä tekevien työntekijöiden näkökulmasta (n=17)

Erityispäivähoidon voimavaroja tiedusteltaessa hallinnon työntekijöiltä, mainittiin erityispäivähoidon henkilöstöä olevan päiväkodeissa avustavassa henkilöstössä sekä henkilökohtaisina avustajina. Erityislastentarhanopettajia tai kiertäviä erityislastentarhanopettajia ei kaupungista löydy.

Yleisesti voidaan sanoa, että päivähoiton tämän hetkisten palveluiden mahdollisuuksiin vastata erityistä tukea tarvitsevien lasten tarpeisiin, vastaavuutta pidettiin melko huonona. Pearsonin X^2 -testin mukaan eri päivähoitomuotojen vastausten välillä oli tilastollisesti merkitsevä ero ($p = ,015$). Perustyötä tekevien työntekijöiden mukaan päivähoiton tämän hetkisillä palveluilla koettiin pystyttävän vastaamaan erityistä tukea tarvitsevien lasten tarpeisiin siltä osin, että varhennettu esiopetus toteutuu päiväkodissa (67 %), jossa erityisopettaja käy pitämässä opetusta tunnin viikossa. Avustajan tuki ryhmässä (33 %) koettiin myös positiivisena seikkana päivähoitossa erityistä tukea tarvitsevien lasten kohdalla. Hallinnon työntekijöiden mukaan ainoa seikka, joka koettiin toteutuvan erityistä tukea tarvitsevien lasten kohdalla päivähoitossa, oli, että tällä hetkellä tukea saadaan hyvin (puheterapia, erityisopettaja, fysioterapeutti, toimintaterapeutti) (33 %).

6.5 Moniammatillinen yhteistyö ja yhteistyö vanhempien kanssa

Yhteistyön vanhempien kanssa ilmoitti yli puolet (53 %) perustyötä tekevästä vastaajista sujuvan hyvin. Myös kaikki (100 %) hallinnollisia työtehtäviä hoitavat vastaajat olivat asiasta yksimielisiä. Kysymykseen vastanneet kommentoivat yhteistyön tekemistä vanhempien kanssa seuraavasti:

"Toiset vanhemmat ovat yhteistyökykyisempiä, jotkut vuosien varrella eivät hyväksy poikkeavuutta omassa lapsessa ennen lääkärin diagnoosia. Tällä hetkellä hoidossa olevien lasten vanhemmat tekevät yhteistyötä hoitajan ja tukiverkon kanssa mielellään"

"vaihtelevasti, toisten kanssa todella hyvin, toisten mielestä lapsella kaikki ok, vaikka päivähoidon mielestä ei...-> tietenkin vaikeita asioita vanhemmille, osattava toimia eri tavalla erilaisten perheiden kanssa"

"vuorovaikutustaidot tarpeellisia henkilökunnalla. Vanhemmat ominaisuuksiltaan hyvin erilaisia, ja aina pitää muistaa että lapsesta keskusteltaessa liikutaan herkillä alueilla..."

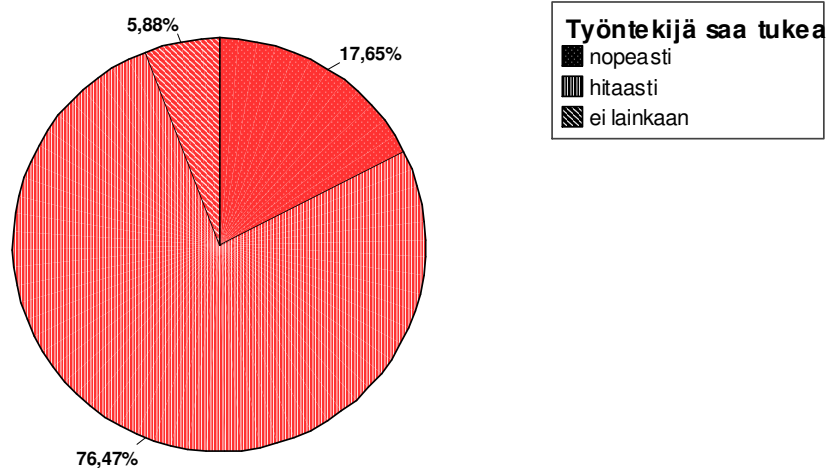
Työntekijät kokivat tukevansa vanhempia keskustelemalla ja joskus neuvomalla, mihin voisi ottaa yhteyttä. Lisäksi tukemiseksi koettiin tilanteesta kertominen ja keskustelu siitä, millaista lapsen kanssa on kotona. Lisäksi eräs perhepäivähoitaja oli kokenut hyväksi pitää vanhempainillan, jonka aluksi oli juteltu erityistä tukea tarvitsevan lapsen vanhempien kanssa ja sitten isommalla porukalla juteltu asiat selviksi. Vanhempien tukemisen keinoja kuvattiin seuraavasti:

"hienotunteinen ja myös positiivisia asioita esilletuova lähestyminen; luottamuksen ja yhteistyön, tuen korostaminen"

"avoimuus ja rehellisyys puolin ja toisin"

"vanhemmat täytyy muistaa pitää lapsensa parhaina asiantuntijoina. Kysytään heiltä ensin ja edetään siitä"

Hallinnon työntekijät arvioivat työntekijöiden tuen saamista erityistä tukea tarvitsevan lapsen ja hänen perheensä tukemiseen hitaasti. Perustyötä tekevistä työntekijöistä suurin osa (76 %) koki myös saavansa tukea hitaasti (Kuvio 5). Pearsonin X^2 -testin mukaan eri päivähoitomuotojen välillä oli tilastollisesti melkein merkitsevä ero ($p = ,742$). Khi2 - testin mukaan ($Khi2=6,605$, $df=6$, $p = ,359$) tilastollista merkitsevyyttä eri päivähoitomuotojen välillä ei kuitenkaan ole.

Kuvio 5. Työntekijän saama tuki erityistä tukea tarvitsevan lapsen hoitamiseen ja kasvun ja kehityksen tukemiseen (n=17)

Tuen saamisesta ja sen hitaudesta kommentoitiin seuraavasti:

"erityisopettaja, puheterapeutti ym. Tahojen kanssa käydyt neuvottelut, Eskoo, keskussairaala ym. järjestämä koulutus, neuvola, psykologi"

"milloin mistäkin. Tässä näkyy vastuuhenkilön/koordinoijan puute. Itselläni ei olisi aikaa etsiä tarpeellista tukea ja tietoa joka tapauksessa erikseen"

"paikalliset psykologit, lastenneuvola. Ohjausta ei juuri ollenkaan"

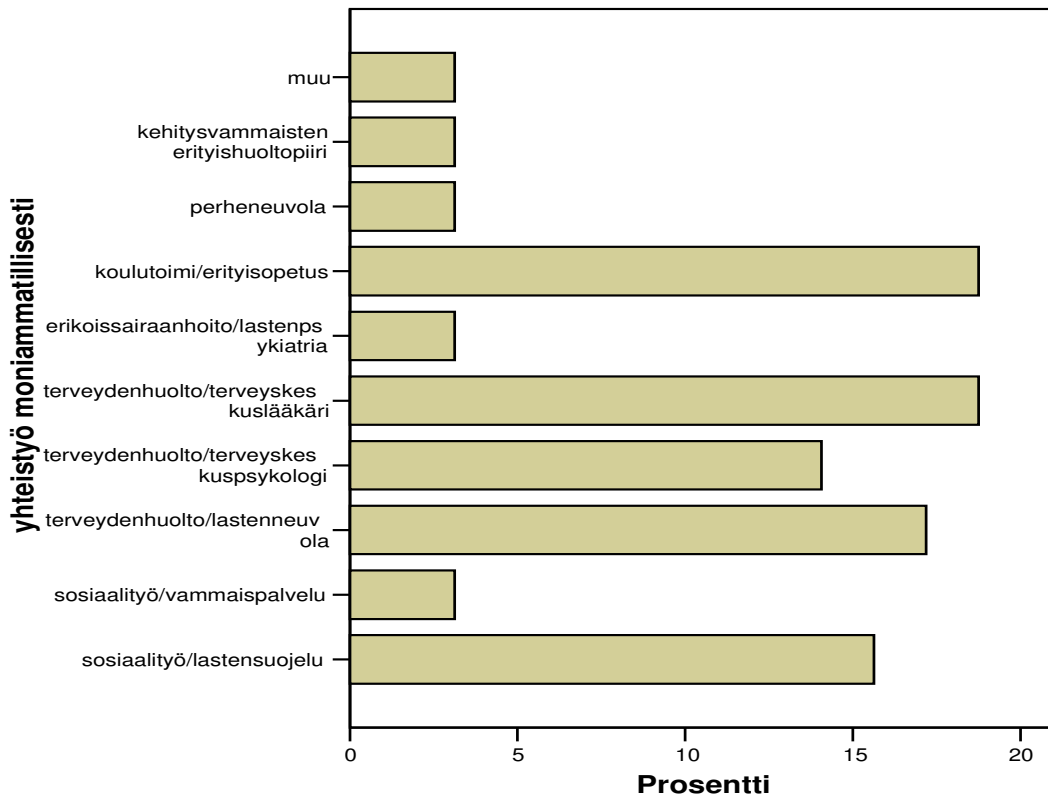
Aikuisille annettu viittomakielen koulutus ja päiväkodissa säännöllisesti käyvä erityisopettaja, puheterapeutti, toimintaterapeutti sekä fysioterapeutti koetaan muiden tahojen tarjoamiksi tukipalveluiksi. Sitä, millaista tukipalvelua muut tahot tarjoavat erityistä tukea tarvitsevalle lapselle, kommentoitiin seuraavasti:

"tämän hetken tilanne on, että muun paikkakunnan terapeutit ovat hajalla. Meillä ei ole tietoa heistä eikä riittävää tukea. "Palasina maailmalla." Ainoastaan fysioterapeutti on helposti tavoitettavissa, kun on omalla paikkakunnalla."

Yhteenvetona voidaan todeta, että erityisen tuen tarpeesta riippuen tukipalvelut vaihtelevat. Omalta paikkakunnalta ei tarvittavaa osaamista löydy riittävästi.

Päivähoidossa työskennellään moniammatillisesti kaikkien (100 %) vastanneiden perustyötä tekevien työntekijöiden sekä kaikkien (100 %) vastanneiden hallinnon työntekijöiden mukaan. Yhteistyötä tehdään perustyötä tekevien työntekijöiden mukaan eniten (19 %) sekä koulutuksen/erityisopetuksen että terveydenhuollon puolella terveyskeskuslääkärin kanssa. Hieman

näiden alle sijoittuu yhteistyö terveydenhuollon lastenneuvolan (17 %), sosiaalityön lastensuojelun (16 %) sekä yhteistyö terveydenhuollosta terveystieteiden psykologin (14 %) kanssa (Kuvio 6).

Kuvio 6. Yhteistyötahot perustyötä tekevien työntekijöiden näkökulmasta (n=17)

Moniammatillisen yhteistyön osalta voidaan sanoa, että päivähoitomuodoittain tilannetta tarkasteltaessa vain päiväkodit mainitsivat yhteistyötahoikseen sosiaalityön vammaispalvelun, erikoissairaanhoidosta lastenpsykiatrian sekä julkisen terveydenhuollon puolelta terveystieteiden psykologin. Vain perhepäivähoito lisäsi muuksi yhteistyökumppaniksi lastenneurologin, toimintaterapeutin, kuntoutusohjaajan ja fysioterapeutin. Muilta osin sekä perhepäivähoidossa että päiväkodissa oli samoja tahoja yhteistyökumppaneina.

Hallinnossa työskentelevien työntekijöiden mukaan eniten (23 %) yhteistyötä tehdään sekä koulutoimen erityisopetuksen että terveydenhuollon puolelta lastenneuvolan kanssa. Toiseksi eniten (15 %) yhteistyötä tehdään terveydenhuollosta terveystieteiden psykologin ja terveystieteiden psykologin kanssa. Yhteistyötä mainittiin tehtävän myös erikoissairaanhoidon puolella lastenpsykiatrian kanssa (7 %) sekä sosiaalipuolella lastensuojelun (7 %) ja vammaispalvelun (7 %) kanssa.

Lastensuojelun kanssa yhteistyön tekeminen osoittautui käytännössä yksipuoliseksi. Päiväkodista otetaan yhteyttä tarvittaessa ja päiväkodissa yhteistyö nähdään työntekijöiden näkökul-

masta olevan johtajan vastuulla, jolloin työntekijät eivät aina tiedä, meneekö asia perille. Yhteistyön tekemisestä kerrottiin seuraavaa:

"vuosia sitten sosiaalityöntekijä toi 3 kk lapsen yöpymään vanhempien alkoholin käytön rajuuden takia, silloin reagoitiin muutamassa tunnissa"

"päiväkodin johtaja on eräässä tapauksessa kieltänyt tiedon siirron. Ei silloin voi toimia ehkäisevästi"

"varmasti toimii ei nyt kokemusta"

Kaupungista ei myöskään löydy lasten päivähoitoa ohjaavaa moniammatillista työryhmää. Vastajat hallinnossa olivat asiasta yksimielisiä.

Kaupungin yhteistyöstä muiden kuntien kanssa hallinnolta tiedusteltaessa selvisi, että yhteistyötä tehdään sijaisperheiden kautta sekä puheterapiapalveluita ostettaessa yksityiseltä sektorilta. Kokonaisuudessaan päivähoiton tämän hetkisillä palveluilla pystytään hallinnon työntekijöiden näkökulmasta vastaamaan erityistä tukea tarvitsevien lasten tarpeisiin mukaan melko huonosti (67 %) ja huonosti (33 %).

6.6 Päivähoidon kehittämisalueet

Erityistä tukea tarvitsevan lapsen kanssa työskenneltäessä perustyötä tekevät työntekijät kokevat ensisijaisesti tekevänsä työtä toisaalta lapsen (71 %) kanssa ja toisaalta vanhempien (71 %) kanssa. Toisena koetaan työskentely koko perheen (12 %) kanssa. Lisäksi ensisijaisesti töitä tehdään jonkun muun tahon (6 %) kanssa työntekijän kohdatessa erityistä tukea tarvitsevan lapsen.

Oman koulutuksen vastaavuutta tämän hetkisiin työtehtäviin perustyössä pidettiin tyydyttävänä (44 %). Saman verran vastaajista (44 %) eivät olleet tyytyväisiä oman koulutuksensa vastaavuuteen tämän hetkisessä työtehtävässä. Omaan tyytyväisyyttä kommentoitiin seuraavasti:

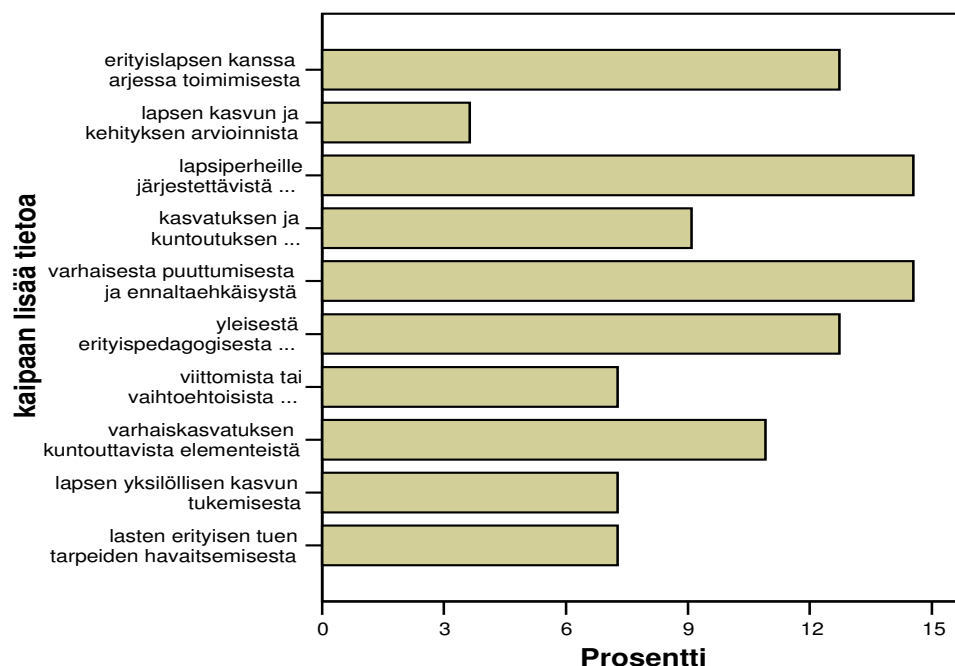
"erityislasten hoidossa joskus oli että ei ole keinoja, tai keinoja on mutta miettii onko ne hyväksi juuri tälle lapselle. Mutta työkokemus on kuitenkin antanut varmuutta itselle"

"en ole tyytyväinen. Tällä hetkellä lastentarhanopettaja täytyy olla kasvattaja, erityislastentarhanopettaja, sosiaalityöntekijä, psykologi, puheterapeutti ym."

"Olen omasta halustani lähtenyt hankkimaan lisäkoulutusta. Kaupunki tukee opiskeluni maksamalla kurssimaksun"

Omaa ammattitaitoa oli pääasiassa täydennetty erilaisilla työnantajan järjestämällä kursseilla (60 %). Lisäkoulutusta oli hankittu myös avoimessa yliopistossa (30 %), jossa oli suoritettu erityispedagogiikasta perusopinnot tai niitä oltiin parhaillaan suorittamassa. Saman verran oli viittomakielten kursseja (30 %) suoritettuina tai suorituksen alla kuluvaan kevään kuluessa. Negatiivisina seikkoina vastauksissa tuli esiin, että kurssit koetaan valtavan kalliiksi ja monet järjestetään kaukana omalta paikkakunnalta, joka osaltaan myös rajoittaa osallistumista. Toisaalta koettiin myös negatiivisena seikkana se, että koulutukset eivät aina osu tarpeeseen. Oma motivaatio lähteä koulutuksiin pitkän työpäivän jälkeen koettiin myös koulutusinnokkuutta vähentävänä seikkana. Lisäksi perättiin työnantajan perään, sillä virkaehtosopimuksen mukaan koulutusta pitäisi olla kymmenen päivää vuodessa ja tämän ei koettu toteutuvan.

Päivähoidon perustyötä tekevät työntekijät kokivat kaipaavansa myös lisätietoa oman työnsä tueksi. Työntekijät kaipasivat eniten (13 %) lisätietoa oman osaamisensa tueksi toisaalta varhaisesta puuttumisesta ja ennaltaehkäisystä ja toisaalta lapsiperheille järjestettävistä tukipalveluista (Kuvio 7). Toiseksi eniten (11 %) kaivattiin lisätietoa yleisestä erityispedagogisesta osaamisesta sekä erityislapsen kanssa arjessa toimimisesta. Varhaiskasvatuksen kuntouttavista elementeistä kaivattiin kolmanneksi eniten (9 %) lisätietoa.

Kuvio 7. Työntekijät kaipaavat lisää tietoa työnsä tueksi (n=17)

Yhteenvetona työntekijöiden tyytyväisyydestä oman koulutukseensa ja osaamiseensa voidaan tiivistetysti sanoa, että työ opettaa. Koulutus ei vastaa niihin tarpeisiin, joita työelämä asettaa, vaan

työn kautta pyritään toimimaan siten, miten kukin parhaakseen näkee. Ammatillista pohjaa ja tietoutta erityistä tukea tarvitsevien lasten kanssa toimimiseen ei kentällä tällä hetkellä ole.

Eroavaisuutta ilmeni vastauksissa, miten perheiden ja lasten erilaisuus huomioidaan päivähoitossa. Hallinnon työntekijöiden vastauksissa erilaisuus huomioidaan melko hyvin (33 %), melko huonosti (33 %) ja huonosti (33 %). Voidaan todeta, että erityistä tukea tarvitsevat lapset tulevat huomioiduiksi päivähoiton hallinnollisella tasolla melko huonosti. Perheiden ja lasten erilaisuus huomioidaan päivähoitossa perustyötä tekevien työntekijöiden mukaan hyvin (41 %) tai melko hyvin (41 %). Kaikki kysymykseen vastanneet perhepäivähoitajat olivat sitä mieltä asiasta. Ryhmäperhepäivähoitajat ja suurin osa päiväkodin työntekijöistä oli puolestaan sitä mieltä, että erilaisuus huomioidaan melko huonosti tai huonosti (59 %). Pearsonin X^2 -testin mukaan eri päivähoitomuotojen välillä oli tilastollisesti merkitsevä ero ($p = ,047$).

Kehittämisen kohteeksi kaikki (100 %) hallinnon työntekijät mainitsivat yksimielisesti erityislastentarhanopettajan tarpeen. Lisäksi vastauksissa tulivat esiin liian suuret ryhmät (67 %). Seikkoja, jotka vaatisivat tämän hetkessä päivähoitojärjestelmässä kehittämistä, olivat suurelta osin päivähoiton perustyötä tekevien työntekijöiden (59 %) mukaan lapsiryhmien suuruus ja erityislastentarhanopettajan tuen saaminen työlle (47 %). Lisäksi osa työntekijöistä (24 %) toivoi henkilökohtaisia avustajia lapsiryhmiin. Muu kehittämistä vaativa seikka oli puheterapiaan pääsyn heikkous, joka vastauksista nousi esille.

Kehittämisen kohteita hallinnon näkökulmasta kuvattiin seuraavasti:

"ensiksi erityislastentarhanopettaja, joka organisoisi kunnan erityistuen ja moniammatillisen yhteistyön"

"erityistuen tarve on niin runsasta ja moninaista, ettei päivähoitohenkilöstöllä ole siihen resursseja (aikaa, tietoa, rahaa)"

"Erityistä tukea tarvitsevien lasten paikka on normaaliryhmässä, mutta ryhmässä ei saa olla 21 lasta eikä varsinkaan yli. Tiloja pienryhmätoimintaan tarvitaan ja henkilöstölle säännöllisesti tarvittavaa koulutusta. Sijaismäärärahoja sitä varten tarpeeksi, ettei koulutus veisi päivähoitohenkilöstön voimia liikaa."

"Tuntuu siltä, että päiväkotitoimi on monesti ainut tukimuoto mitä kunnalla on tarjota. On syytä miettiä onko 24 lapsen ryhmä oikea paikka esim. 3-vuotiaalle, jolla on erityisvaikeuksia vaikkapa puheen oppimisessa."

Yhteenvetona kehittämistä vaativista seikoista voidaan sanoa, että erityispedagogista osaamista kaivataan kentällä, ja nykyisillä resursseilla ei erityistä tukea tarvitsevien lasten kanssa tulla jatkossa pärjäämään.

7 Pohdinta

7.1 Erityistä tukea tarvitseva lapsi päivähoitossa

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli kartoittaa erään pohjalaisen kunnan erityispäivähoitoa. Tilastotietojen mukaan kunnassa on verrattain paljon erityistä tukea tarvitsevia lapsia. Vuonna 2001 päivähoitossa olleista lapsista 22,5 prosenttia oli erityisen tuen tarpeessa kyseisessä kunnassa. Aikaisempien tutkimusten (Färkkilä ym. 2001; Takala & Aunio 1998) mukaan päivähoitoissa olevista lapsista tukea tarvitsi keskimäärin seitsemän prosenttia lapsista. Toisaalta em. tutkimuksista ei selviä, millä perusteilla lapsia on määritelty erityistä tukea tarvitseviksi, joka voi osaltaan myös selittää suurta eroa lukujen välillä.

Tulokset osoittavat, että tavallisesti erityistä tukea tarvitsevan lapsen tukitoimet aloitetaan kunnassa päivähoiton ulkopuolisen asiantuntijan lausunnon perusteella. Aikaisempi tutkimus (Färkkilä ym. 2006), jossa on todettu, että kunnissa pääsääntöisesti toimitaan näin, tukee tuloksia. Päivähoitolaissa veloitetaan, että päiväkotiin otettaessa erityisen tuen tarpeessa oleva lapsi, on hänestä hankittava alan erikoislääkärin tai muun asiantuntijan lausunto. Keskeistä tukitoimien aloituksessa olisi kuitenkin se, että tukitoimet aloitetaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, jolloin voitaisiin ennaltaehkäistä lapsen tuen tarpeen pitkittymistä. Tätä korostetaan jo varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa, jossa puhutaan tukitoimien aloittamisesta heti, kun tuen tarve havaitaan. Lausunnon saaminen saattaa viedä yllättävän pitkän ajan, jolloin lapsi saa olla ryhmässä pitkään ilman erityisiä tukitoimia ja resursseja.

Tutkimuksesta selviää, että suurin osa erityistä tukea tarvitsevista lapsista kunnassa oli kielen ja puheen kehityksessä tukea tarvitsevia lapsia. Aikaisemmissa tutkimuksissa (Pihlaja 2005; Takala & Aunio 2001; Viitala 1999), joissa todetaan kielen kehityksen vaikeuksien yleistyneen viime vuosina, tukevat tuloksia. Saman verran tukea tarvitsevista lapsista oli sosiaalisin perusteilla päivähoitoon tulleita lapsia tulosten mukaan. Toisaalta taas aikaisemmista tutkimuksista (Pihlaja 2005; Takala & Aunio 2001; Viitala 1999) ilmenee, että sosiaalis-emotionaaliset syyt ovat toiseksi yleisin syy, miksi lapsi on päivähoitossa erityisen tuen tarpeessa. Päivähoito on lastensuojelun näkökulmasta lievin tukimuoto, jolla perheitä voidaan tukea arjessa. Päivähoitossa ongelmien tunnistaminen ja toisistaan erottaminen on oleellista. Mikäli lapsi on lastensuojelullisin perusteilla päivähoitossa, voidaan päivähoitossa lapsen erityisen tuen tarve asettaa ihmissuhde ja tunne-elämän häiriöiden oireiden sijaan epävakaasta perhetilanteesta johtuvaksi, joka voi osaltaan myös selittää suurta eroa tutkimusten tulosten välillä.

Lisäksi lapset tarvitsisivat tukea kroonisten sairauksien kanssa, tarkkaavaisuuden häiriöön sekä kehitysvamman tai yleisen kehityksen viivästymän vuoksi. Muun ohella päivähoitossa oli lapsia, joilla tuen tarpeen aiheuttivat, liikuntavamma, aistivamma, tai laaja-alaiset oppimisvaikeudet. Tutkimustulosten perusteella vaikuttaisi siltä, että kunnalla ei ole kuitenkaan mahdollista tukea näitä lapsia päivähoitossa. Viime aikoina lisääntyneet vaatimukset yksilöllisestä huomioimisesta eivät toteudu ainakaan päiväkodissa, koska lapsiryhmät ovat suuret, ja lapsia on sijoitettuna ylilipaikoille.

Suurin osa erityistä tukea tarvitsevista lapsista oli sijoitettu päiväkoteihin. Aikaisempien tutkimusten (Pihlaja 1998; Viitala 1999; Viitala 2000; Heinämäki 2004) mukaan samansuuntaisesti toimitaan myös muissa kunnissa. Heinämäen (2004) mukaan erityistä tukea tarvitsevat lapset ohjataan ensisijaisesti päiväkotiin, koska oletetaan, että päiväkodissa osataan ja pystytään tekemään paljon. Kahden lapsen paikalle erityistä tukea tarvitsevia lapsia ei kuitenkaan kunnassa sijoiteta, vaan lapsi on ryhmässä ilman ryhmän koon pienentämistä, tai joissain tapauksessa avustajan tuella. Kunnan päivähoitolle tehdyn kyselyn perusteella avustajia löytyi päiväkodeista, mutta silti avustajia kaivattiin päivähoitoon lisää. Monet tutkimukset osoittavat (Honkalampi ym. 2006; Viitala 2000; Pihlaja 1998; Färkkilä ym. 2006), että tämä on melko yleinen käytäntö kunnissa. Yleisintä kahden paikalle sijoittaminen on suurissa kunnissa, jolloin puhutaan asukasluvultaan yli 10 000 asukkaan kunnista, joihin tämän tutkimuksen kunta kuuluu. Isona kehittämisen kohteena nykyisissä kaupungin päivähoitopalvelussa kyselyyn vastanneet sekä hallinnon että kentän työntekijät näkivät lapsiryhmäkokojen pienentämisen erityistä tukea tarvitsevien lasten etua ajatellen. Toisaalta tilannetta voidaan tarkastella myös laadukkaan päivähoiton näkökulmasta (Tauriainen 2000; Tauriainen 2001; Dinnebeil ym. 1999; Oberhuemer 2000), jossa arvostetaan lapsen yksilöllisyyden huomioimista ja pieniä ryhmäkokoja. Iso päivähoitoryhmä ei myöskään tue arjen sujuvuuteen vaikuttavia tekijöitä, arkirutiineita eikä lapsen itsetunnon kehitystä.

Vertaisryhmän merkitystä on korostettu kasvuprosessin käynnistäjänä. Lisäksi vertaisryhmän tarjoaminen on yksi päivähoiton tehtävä, ja juuri vertaisryhmän kautta lapsi oppii taitoja. Tulosten mukaan lasten sosiaalisten ja kommunikaatiotaitojen tukemisessa hyödynnetään heikosti vertaisryhmää. Heikommin tämän tukimuodon koetaan toteutuvan päiväkodissa perhepäivähoitoon verrattuna. Integraatio näyttää toteutuvan ainakin fyysisesti. Tässä tutkimuksessa ei kuitenkaan saatu tarkempaa tietoa integraation toteutumisesta sosiaalisesti.

Päivähoitolain mukaan erityistä tukea tarvitsevalle lapselle tulee laatia kuntoutussuunnitelma yhteistyössä lapsen vanhempien ja tarpeen mukaan kunnan muun sosiaalihuollon, terveydenhuollon sekä koulutoimen kanssa. Velvoite laatia suunnitelma on lisätty lakiin vuonna 1985. Tässä tutkimuksessa tulokseksi saatiin, että 80 prosenttia kyselyyn vastanneista päivähoiton ken-

tän työntekijöistä oli sitä mieltä, että lapselle laaditaan kuntoutussuunnitelma. Samansuuntaisia tuloksia on saatu myös aikaisemmissa tutkimuksissa (Viitala 1999; Pihlaja 2005). Kuntoutussuunnitelman laatiminen kertoo myös osaltaan asioiden painotuksesta erityistä tukea tarvitsevien lasten kohdalla.

Päivähoidon henkilöstö tarvitsee usein tukea ja ohjausta erityistä tukea tarvitsevien lasten hoitoon ja kasvatukseen liittyen. Ulkopuolisen konsultaation lisäksi monessa kunnassa on eri alojen asiantuntijoista muodostettu työryhmä, jonka tehtävänä on muun muassa erityispäivähoidon suunnittelu ja kehittäminen. Tutkimuskunnassa moniammatillista päivähoidon työryhmää ei ole olemassa. Aikaisemmassa tutkimuksessa (Färkkilä ym. 2006) puolestaan ilmeni, että pienissä kunnissakin noin puolessa on työryhmä jo perustettu. Isompi osuus työryhmiä on keskisuurissa kunnissa. Tässä mielessä kunta tulee hyvin paljon perässä erityistä tukea tarvitsevien lasten palveluiden järjestämisessä eikä erityispäivähoitoon ole resursoitu tässä mielessä riittävästi. Moniammatillinen työryhmä työskentelee erityispäivähoidon tukena ja sen tehtävänä on kehittää, toteuttaa ja arvioida erityistä tukea tarvitsevien lasten palveluja. Tulosten mukaan kaikki vastaajat olivat kuitenkin sitä mieltä, että päivähoitossa työskennellään moniammatillisesti. Eniten yhteistyötä tehdään koulun erityisopetuksen sekä perusterveydenhuollon kanssa. Toisaalta ulkopuolista konsultaatiota koetaan saatavan hitaasti. Yhteistyön vanhempien kanssa koettiin puolestaan sujuvan hyvin. Hujalan (2006) päivähoiton toimivuutta käsittelevän tutkimuksen mukaan parhaana kodin ja päiväkodin yhteistyömuotona pidettiin sekä vanhempien että päivähoitohenkilöstön taholta kahdenkeskisiä keskusteluja lapsista ja kasvattamisesta.

7.2 Päivähoitopalveluiden kehittäminen

Aikaisempien tutkimusten mukaan (Viitala 1999; Honkalampi ym. 2006; Pihlaja 2005; Dinnebell, McInerney, Fox & Juchartz-Pendry 1998) päivähoiton työntekijät ovat kokeneet, että heillä ei ole riittävästi tietoa erityiseen tukeen liittyen. Tutkimukset tukevat tuloksia, joissa oman koulutuksen vastaavuus nykyiseen työtehtävään koettiin huonoksi. Vaikuttaisi siltä, että työntekijät eivät olleet tyytyväisiä oman koulutuksensa vastaavuuteen. Enää eivät entiset käytänteet tai pintatieto riitä. Erityispedagogisten menetelmien merkitystä pohdittaessa näkökulmana ovat lapselle saatava hyöty sekä niiden vaikutus henkilökunnan omaan työhön. Erityistä tukea tarvitseva lapsi tarvitsee erityispedagogista asiantuntemusta ja ammatillisuutta, joka antaa tietopohjan päteville ratkaisuille. Tuloksista ilmenee myös, että vain 88 prosentilla vastaajista oli kokemusta erityistä tukea tarvitsevista lapsista, vaikka heillä kaikilla oli erityistä tukea tarvitseva lapsi tai lapsia ryhmässään.

Tulokset osoittavat muun ohella, että kunnasta ei löydy varhaiserityiskasvatuksen ammatillisia ollenkaan. Erityispäivähoito näyttäisi olevan alkutekijöissään siinä mielessä kunnassa. Vain varhennettuun esiopetukseen siirretyt lapset saavat koulun erityisopettajan pitämänä erityisopetusta kerran viikossa päiväkodissa. Erityislastentarhanopettajan tai kiertävän erityislastentarhanopettajan palvelujen saatavuuden kokivat tärkeäksi nykyisten päivähoitopalveluiden kehittämisessä sekä päivähoidon perustyön työntekijät että hallinnon työntekijät. Aikaisempi tutkimus (Färkkilä ym. 2006) tukee tutkimustulosta. Erityislastentarhanopettajien palveluiden saatavuutta on kuitenkin pyritty parantamaan valtakunnallisesti uudella lakimuutoksella. Tasavallan presidentti vahvisti 22.12.2006 lain lasten päivähoidosta annetun lain muuttamisesta. Erityistä tukea tarvitsevien lasten aseman parantamiseksi lasten päivähoidosta annettuun lakiin (36/1973) lisättiin uusi 4 a §, jonka mukaan kunnan käytettävissä tulee olla lasten päivähoidossa esiintyvää tarvetta vastaavasti sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista annetun lain (272/2005) 9 §:n mukaisesti määräytyvän kelpoisuuden omaavan erityislastentarhanopettajan palveluja. Laki on astunut voimaan 1.1.2007. (Lasten päivähoidon tilannekatsaus 2005) Toistaiseksi kuntaan ei ole kuitenkaan ollut avoimena kyseistä vakanssia.

Päivähoitopalvelut ovat hyvin oleellinen osa lapsiperheiden arkea. Kunnassa tulisikin miettiä halutaanko profiloitua kunnaksi, johon lapsiperheet ovat tervetulleita. Mikäli näin on, kunnan on varauduttava lapsiperheiden tarpeisiin ja lakisääteisten palveluiden tarjoamiseen. (Svärd 2001, 37.) Kuntaa mainostetaan perhekoon kaupunkina, jossa on toimivat palvelut. Näin ei kuitenkaan asian laita ole ainakaan lapsiperheiden osalta. Palveluiden toimimattomuudesta kirjoitettiin em. teksteissä paikallislehden yleisönosastolla ja asiaa lähdetessä tarkemmin selvittämään tutkimuksella, antavat tutkimustulokset asiasta samansuuntaisia viitteitä.

Kunnalliseen lasten päivähoitotoimintaan vaikuttaa eräältä osaltaan valtiollinen ohjausjärjestelmä. Toimintaa ohjaavat lainsäädäntö (normi-ohjaus), valtion rahoitusosuudet (resurssi-ohjaus) sekä erilainen toiminnan laadukkaan tason ylläpitämiseen ja kehittämiseen liittyvä tiedon tuottaminen (informaatio-ohjaus). (Erityiskasvatuksen kehittäminen) Päivähoitoratkaisujen taustaksi kunnan tulee tarkastella kokonaistilannetta: kunnan asukasrakennetta, asukkaiden ikärakennetta, alle kouluikäisten määrää, työllisyystilannetta ja kunnan kehittämisen visiota. Onko kunta muuttovoittoinen, lapsiperheiden määrä kasvussa ja ovatko peruspäivähoitopalvelut riittäviä? Jokaisen päivähoitoyksikön työntekijän tulisikin tietää kuntansa perus- ja erityispalvelut ja mahdollisuudet. (Svärd 2001, 37.)

Kunnan erityishoidon tarpeessa olevien lasten määrää on puolestaan syytä tarkastella sekä nykytilanteen että tulevaisuuden kannalta. Mitä enemmän lapsiperheitä kuntaan muuttaa, sitä todennäköisempää on, että vuosittainen erityistarve asettuu 10–20 prosenttiin (ks. Adenius- Jo-

kivuori 2000; Pihlaja 1998). Pienissä kunnissa vuosittaiset prosentuaaliset osuudet vaihtelevat. Kun alle kouluikäisten lasten määrä on esimerkiksi parisataa, erityisen tuen tarpeessa on muutama lapsi. Toisaalta on erittäin harvinaista, että jonain vuonna ei olisi yhtään lasta, jolla on kehityksen viivästymä tai erityisvaikeuksia sosiaalisessa ja emotionaalisessa kehityksessä. Päivähoidon suunnitelmissa ja talousarviossa huomiota vaatii se, että normaalisti osa kunkin ikäluokan lapsista on erityistukea tarvitsevia. (Svärd 2001, 37.) Lisäksi pelkästään jo perustuslaissa korostetaan, että lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti ja julkisen vallan on aktiivisen toimintavelvoitteen saattamana turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu.

7.3 Tutkimuksen erityispedagoginen merkitys ja jatkotutkimusaiheet

Tutkimukseni tuo uutta tietoa kunnan erityispäivähoidosta. Tutkimuksella selvitettiin erityistä tukea tarvitsevien lasten määriä sekä näiden lasten ominaisuuksia. Lisäksi saatiin tietoa erityistä tukea tarvitsevien lasten sijoittamisesta eri päivähoitomuotoihin. Tämän perusteella voidaan jatkossa esimerkiksi suunnata resursseja juuri oikeisiin kohteisiin. Tutkimukseni antaa kattavan kuvan siitä, kuinka yhteneväiset tai eroavat näkemykset päivähoiton työntekijöillä on erityistä tukea tarvitsevien lasten päivähoidosta ja riittääkö oma osaaminen. Merkittävää on, että asiaa on tarkasteltu myös hallinnon näkökulmasta, koska sitä kautta voidaan edistää kehityshaasteiden toteutumista. Tutkimustulokset toivottavasti myös herättävät laajempaa keskustelua siitä, mitä tutkimuksesta esille nousseiden kehityshaasteiden eteen voitaisiin tehdä. Tutkimuksen pohjalta voidaan pohtia, pitäisikö kunnan päivähoiton työntekijöillä olla yhtenäisempää linjaa työskentelytavoissa ja olisiko yhteistyöhön laajemmalla moniammatillisella tiimillä tarvetta. Saatuja tuloksia voidaan pitää myös lähtökohtana laadun kehittämiseksi ja ylläpitämiseksi päivähoitossa

Tämä tutkimus on yksi ja ainutkertainen tutkimus siitä, miten päivähoitojärjestelmä ja päivähoitopalvelut tukevat erityistä tukea tarvitsevia lapsia ja perheitä. Jatkossa olisi hyvä tutkia, miten muissa kunnissa erityistä tukea tarvitsevat lapset huomioidaan päivähoitojärjestelmän puitteissa. Jatkotutkimusaiheena voisi myös ajatella, että palvelujärjestelmää, sen toimivuutta ja kattavuutta arvioitaisiin myös lasten ja perheiden näkökulmasta.

LÄHTEET

- Ahvenainen, O., Ikonen, O. & Koro, J. 1999. Erityispedagogiikka 2. Erityiskasvatuksen käytäntö. Juva: WSOY.
- Alanen, L., Sauli, H. & Strandell, H. 2004. Children and Childhood in a Welfare State: The Case of Finland. Saatavilla [www-muodossa: <URL: http://www.sv.ntnu.no/noseb/costa19/nytt/welfare/Vol%20I/finland.pdf>](http://www.muodossa.com/URL:http://www.sv.ntnu.no/noseb/costa19/nytt/welfare/Vol%20I/finland.pdf) (Luettu 14.4.2007)
- Alkula, T., Pöntinen, S. & Ylöstalo, P. 1994. Sosiaalitutkimuksen kvantitatiiviset menetelmät. Porvoo: WSOY.
- Anttila, P. 2005. Ilmaisu, teos, tekeminen ja tutkiva toiminta. Hamina: Akatiimi Oy.
- Arnett, J. 1989. Caregivers in day-care centers: Does training matter? *Journal of Applied Developmental Psychology* 10(4), 541-550.
- Asetus lasten päivähoidosta. 239/1973. Suomen laki- ja asetuskokoelmat. Saatavilla [www-muodossa: <URL: http://www.finlex.fi>](http://www.muodossa.com/URL:http://www.finlex.fi). (Luettu 8.9.2006)
- Blue-Banning, M., Summers, J. A., Frankland, H. C., Nelson, L. L. & Beegle, G. 2004. Dimensions of Family and Professional Partnerships: Constructive Guidelines for Collaboration. *Exceptional Children* 70 (2), 167–184.
- Bronfenbrenner, U. 1981. *The Ecology of Human Development*. Cambridge Mass: Harvard University Press.
- Brownlee, J., Berthelsen, D., Irving, K., Boulton-Lewis, G. & McCrindle, A. 2000. Caregivers Beliefs about Practice in Infant Child Care Programs. *International Journal of Early Years Education* 8 (2), 155-165.
- Buell, M. J. & McCormick, M. G. 1999. Inclusion in a Childcare Context: Experiences and Attitudes of Family Childcare Providers. *Topics in Early Childhood Special Education* 19 (4), 217-224.

- Butera, G. 2005. Collaboration in the Context of Appalachia: The Case of Cassie. *The Journal of Special Education* 39 (2), 106–116.
- Davis, M.D., Kilgo, J.L. & Gamel-McCormick, M. 1998. *Young children with special needs. A developmentally appropriate approach.* Allyn & Bacon.
- Dinnebeil, L. A., Hale, L & Rule, S. 1999. Early Intervention Program Practices That Support Collaboration. *Topics in Early Childhood Special Education* 19, 225 - 235.
- Dinnebell, L. A., McInerney, W., Fox, C. & Juchartz-Pendry, K. 1998. An Analysis of the Perceptions and Characteristics of Childcare Personnel Regarding Inclusion of Young Children with Special Needs in Community-Based Programs. *Topics in Early Childhood Special Education* 18 (2), 118-128.
- Dockrell, J.E. & Lindsay, G. 2004. Whose Job Is It ? Parents' Concerns About the Needs of Their Children with Language Problems. *The Journal of Special Education* 37 (4), 225–235.
- Erityinen tuki. Varhaiskasvatuspalvelut. Varttua. Stakes. http://varttua.stakes.fi/FI/Sisallot/tuki/erityinen_tuki.htm (Luettu 26.9.2006)
- Erityiskasvatuksen kehittäminen päivähoitossa. Erika-hankkeen raportointi ja kehittämisehdotukset. 2003. Sosiaali- ja terveysministeriö. Työryhmämuistioita 2003:27.
- Erityispäivähoito Suomen kuudessa suurimmassa kaupungissa 2004. 2005. Kuusikko-työryhmän julkaisusarja. Helsinki: Edita Ay Ab.
- Färkkilä, N., Kahiluoto, T. & Kivistö, M. 2006. Lasten päivähoiton tilannekatsaus. Syyskuu 2005. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2006:16. Helsingin yliopistopaino.
- Gallagher P.A., Rhodes C.A. & Darling S.M. 2004. Parents as Professionals in Early Intervention: A Parent Educator Model. *Topics in Early Childhood Special Education* 24 (1), 5-13.
- Hakkarainen, P. 1997. Päivähoitotyö kehittämisen kohteena. Koulutuksen tutkimuslaitos. Kulttuuri ja oppiminen –tutkimusryhmä. Jyväskylän yliopistopaino. Työpapereita n:o 3.

- Hakkarainen, K. & Lonka, K. & Lipponen, L. 1999. Tutkiva oppiminen. Porvoo: WSOY.
- Haney, M. & Cavallaro, C. 1996. Using Ecological Assessment in Daily Program Planning for Children with Disabilities in Typical Preschool Settings. *Topics in Early Childhood special education* 16 (1), 66-81.
- Hautamäki, J., Lahtinen, U., Moberg, S. & Tuunainen, K. (toim.) 1999. Erityispedagogiikka 1. Erityispedagogiikka tieteenä. Juva: WSOY.
- Heikkilä, T. 1998. Tilastollinen tutkimus. Helsinki: Oy Edita Ab.
- Heinämäki, L. 2004. Erityisesti päivähoitossa. Kunnallisten toimijoiden ja päättäjien näkemykset erityispäivähoidon funktiosta palvelujärjestelmässä. Akateeminen väitöskirja. Tutkimuksia 136. Helsinki: Stakes.
- Heinämäki, L. 2004. Erityinen tuki varhaiskasvatuksessa. Erityispäivähoito - lapsen mahdollisuus. Stakes. Oppaita 58.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2000. Tutki ja kirjoita. 6., uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.
- Honkalampi, T., Koskinen, M-K. & Leppälampi, O. 2006. Silmät selässäkin. Tehyn päivähoitotoselvitys 2006. Julkaisusarja B. Selvityksiä 5/2006. Multiprint Oy.
- Hujala, E. 2007. Varhaiskasvatustiede varhaispedagogiikan suuntaajana. *Kasvatus* 38 (1), 51–58.
- Hujala, E. & Puroila A-M. (Eds.) 1998. Towards understanding leadership in early childhood context. Cross-cultural perspectives. *Acta universitatis Ouluensis. E Scientiae Rerum Socialium* 35.
- Hujala, E., Puroila, A-M., Parrila-Haapakoski, S. & Nivala, V. 1998. Päivähoidosta varhaiskasvatukseen. Jyväskylä: Gummerus.
- Hujala, E., Parrila, S., Lindberg, P., Nivala, V., Tauriainen, L. & Vartiainen, P. 1999. Laadunhallinta varhaiskasvatuksessa. Oulun yliopisto. Varhaiskasvatuskeskus. Oulun yliopistopaino.

Hujala, E., Junkkari, P. & Mattila, S. 2006. Päivähoidon toimivuuden arviointia. Suomen varhaiskasvatus ry. Varhaiskasvatus tänään. Saatavilla www-muodossa: <URL: http://www.peda.net/verkkolehti/jyu/varhaiskasvatus?m=content&a_id=42>. (Luettu 23.4.2007)

Hämäläinen, J., Pölkki, P. & Vornanen, R. (toim.). 2001. Lasten erityistarpeiden kohtaaminen päivähoitossa. Kuopion yliopistollinen opetussosiaalikeskus 1/2001.

Isoherranen, K. 2005. Moniammatillinen yhteistyö 2005. Vantaa: Dark Oy.

Jauhola, H. Erityispäivähoidon alkukartoitus. Seudullinen erityisvarhaiskasvatuksen resurssi-asema Pikku Kukko 2003–2005. Saatavilla www-muodossa: <URL:<http://www.rauma.fi/sosiaali/projektit/Erityispaivahoidon%20alkukartoitus.pdf>>. (Luettu 7.12.2006)

Johnson, L.J., Zorn, D., Tam, B.K.Y, Lamontagne, M. & Johnson, S.A. 2003. Stakeholders' views of factors that impact successful interagency collaboration. *Exceptional Children* 69, 195–209.

Jordan, J., Gallagher, J., Hutinger, P. & Karnes, M. 1988. *Early Childhood Special Education: Birth to Three*. Reston: Council for Exceptional Children and its Division for Early Childhood.

Kahiluoto, T. 2002. Lasten päivähoiton tilannekatsaus. Sosiaali- ja terveysministeriön monisteita 2002:14. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Karila, K. 2005. Vanhempien ja päivähoiton henkilöstön keskustelut kasvatuskumppanuuden areenoina. *Kasvatus* 36 (4), 285–298.

Kasahara, M. & Turnbull, A. P. 2005. Meaning of Family-Professional Partnerships: Japanese Mothers' Perspectives. *Exceptional Children*. 71 (3). 249 – 265.

Keltinkangas-Järvinen, L. 2004. *Temperamentti: ihmisen yksilöllisyys*. Helsinki: WSOY.

Keyes, C.R. 2002. A way of thinking about parent/teacher partnerships for teachers. In *International Journal of Early Years Education* 10 (3), 177-191.

Kirjonen, P., Remes, P. & Eteläpelto, A. (toim.) *Muuttuva asiantuntijuus*. Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuskeskus.

Kovanen, P. & Riitesuo, A. 1998. Arviointi ja suunnittelu varhaisvuosien erityiskasvatuksen osaprosessina. Teoksessa: T. Ladonlahti, A. Naukkarinen & S. Vehmas (toim.). Poikkeava vai erityinen? Erityispedagogiikan monet ulottuvuudet. Juva: WSOY – Kirjapainoyksikkö. 304–316.

Ladonlahti, T., Naukkarinen, A. & Vehmas, S. (toim.) 1998. Poikkeava vai erityinen? Erityispedagogiikan monet ulottuvuudet. Juva: WSOY – Kirjapainoyksikkö.

Laki lasten päivähoidosta. 36/1973. Suomen laki- ja asetuskokoelmat. Saatavilla www-muodossa: <URL: <http://www.finlex.fi>>. (Luettu 8.9.2006)

Lappalainen, J. 2001. Varhaisvuodet erityiskasvatuksen näkökulmasta. Teoksessa J. Hämäläinen, P. Pölkki & R. Vornanen (toim.). Lasten erityistarpeiden kohtaaminen päivähoidossa. Kuopion yliopistollinen opetussosiaalikeskus 1/2001, 41–42.

Launis, K. 1997. Moniammatillisuus ja rajojen ylityksiä asiantuntijatyössä. Teoksessa P. Kirjonen, P. Remes, A. Eteläpelto (toim.) Muuttuva asiantuntijuus. Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuskeskus.

Launonen, K. 2004. Puhetta korvaavan kommunikoinnin vaikuttavuus. Puhe ja kieli 24:3. 155–167.

Love, J., Schochet, P. & Meckstroth, A. 1996. Are they in any real danger? What re-search does and doesn't tell us about child care quality and children's well-being. Mathematica policy research, inc.

Moss, P. 1996. Defining Objectives in Early Childhood Services. European Early Childhood Education Research Journal 4 (1), 17-31.

Määttä, P. 1999. Perhe asiantuntijana. Erityiskasvatuksen ja kuntoutuksen käytännöt. Jyväskylä: Gummerus.

Oberhuemer, P. 2000. Conceptualizing the Professional Role in Early Childhood Centres: Emerging Profiles in Four European Countries. Early Childhood Research & Practice 2 (2), 58-66.

Oberhuemer, P. & Ulich, M. 1997. Working with Young Children in Europe. Provision and Staff Training. Paul Chapman Educational Publishing.

Ojala, M. 2000. Parent and Teacher Expectation for Developing Young Children: A Cross-cultural Comparison Between Ireland and Finland. *European Early Childhood Education Research Journal* 8 (2), 39-61.

Pang, Y. & Richey, D. 2005. A Comparative Study Of Early Intervention In Zimbabwe, Poland, China, India, And The United States Of America. *International Journal of Special Education* 20 (2), 122–132.

Perusopetuslaki. 628/1998. Suomen laki- ja asetuskokoelmat. Saatavilla www-muodossa: <URL: <http://www.finlex.fi>>. (Luettu 8.9.2006)

Pihlaja, P. 1998. Päivähoidon syrjällä – erityispäivähoito 1997. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 1998:7. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Pihlaja, P. 2004. Erityiskasvatus päivähoitossa. Nykytila ja kehittäminen Varsinais-Suomessa. Varsinais-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus Oy Vasso Ab.

Pihlaja, P. 2004. Varhaiskasvatuksen ohjausjärjestelmä eilen ja tänään. Teoksessa: Ruokolainen, R. & Allila, K. 2004. Varhaiskasvatuksen laatu on osaamista ja vuorovaikutusta. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2004:6. Helsinki. 15–26.

Pihlaja, P. 2005. Varhaiserityiskasvatus suomalaisessa päivähoitossa. Erityisen tuen tarpeet sosiaalis-emotionaalisella ja kielellisen kehityksen alueilla. Väitöskirja. Turun yliopisto. Suomen kuntaliiton julkaisu. Helsinki.

Pihlaja, P. 2006. Erityisryhmän tunnuspiirteet. Teoksessa: Pihlaja, P. & Kontu, E. (toim.). Arjen moninaisuutta. Erityisryhmät päiväkodissa. Stakesin raportteja 14/2006. Helsinki: Stakes. 15–20.

Pihlaja, P. & Kontu, E. (toim.) 2001. Työkaluja päivähoiton erityiskasvatukseen. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2001:14. Helsinki.

Pihlaja, P. & Kontu, E. (toim.) 2006. Arjen moninaisuutta. Erityisryhmät päiväkodissa. Stakesin raportteja 14/2006. Helsinki: Stakes.

Pihlaja, P. & Svärd, P-L. 1997. Eryityiskasvatus varhaislapsuudessa. Porvoo: WSOY- Kirjapainoyksikkö.

Pihlaja, P. & Viitala, R. (toim.) 2004. Eryityiskasvatus varhaislapsuudessa. Helsinki: WSOY.

Päiväkotien laatukriteerit. 2000. Oulun Yliopisto. Varhaiskasvatuskeskus. Sisäasiainministeriö. Tilastot. Saatavilla www-muodossa: <URL: <http://www.intermin.fi>>. (Luettu 3.10.2006)

Rantala, A. 2002. Perhekeskeisyys – puhetta vai todellisuutta? Työntekijöiden käsitykset yhteistyöstä erityistä tukea tarvitsevan lapsen perheen kanssa. Väitöskirja 198. Jyväskylän yliopisto.

Remsu, N. & Piironen-Malmi, U. 2003. Eryityispäivähoiton selvitys Etelä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen kunnissa vuonna 2003. Eryityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten päivähoitopalvelujen järjestäminen ESO:n alueen kunnissa. Saatavilla www-muodossa: <URL: <http://www.sosiaalitaito.fi/ep/tiedostot/erityispalvelut.pdf>>. (Luettu 28.6.2007)

Rosenkoetter, S., Whaley, K., Hains, A. & Pierce, L. 2001. The evolution of transition policy for young children with special needs and their families: Past, present and future. *Topics in Early Childhood Special education* 21 (1), 3-15.

Ruokolainen, R. & Alila, K. 2004. Varhaiskasvatuksen laatu on osaamista ja vuorovaikutusta. *Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus* 2004:6. Helsinki.

Suhonen, E. & Kontu, E. Moniammatillinen yhteistyö. 2006. Teoksessa: Pihlaja, P. & Kontu, E. (toim.). *Arjen moninaisuutta. Erityisryhmät päiväkodissa*. Stakesin raportteja 14/2006. Helsinki: Stakes. 29–32.

Svärd, P-L. 1997. Eryityisopetus ja kuntoutus osana suomalaista varhaiskasvatusta. Teoksessa: Pihlaja, P. & Svärd, P-L. *Eryityiskasvatus varhaislapsuudessa*. Porvoo: WSOY- Kirjapainoyksikkö. 88–99.

Svärd, P-L. 2001. Kunta erityispalveluiden järjestäjänä päivähoitossa. Teoksessa: Pihlaja, P. & Kontu, E. (toim.). *Työkaluja päivähoiton erityiskasvatukseen*. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus 2001:14.

Svärd, P-L. & Pihlaja, P. 2006. Varhaiserityiskasvatuksen kuntatason suunnitteluprosessi. Teoksessa: Pihlaja, P. & Kontu, E. (toim.). Arjen moninaisuutta. Erityisryhmät päiväkodissa. Stakesin raportteja 14/2006. Helsinki: Stakes. 37–39.

Takala, M. & Aunio, P. 2001. Laaja-alaisen varhaiserityisopetuksen painopistealueet. Kuinka erityisopetus toteutuu tavallisessa päiväkodissa? Kasvatus 32 (3), 261–272.

Tauriainen, L. 2000. Kohti yhteistä laatua. Henkilökunnan, vanhempien ja lasten laatukäsityksen päiväkodin integroidussa erityisryhmässä. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 165. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Tauriainen, L. 2001. Päivähoidon laatu kolmesta näkökulmasta. Sosiaaliturva 7. 12–13.

Valli, R. 2001. Johdatus tilastolliseen tutkimukseen. Jyväskylä: PS-kustannus.

Valtioneuvoston periaatepäätös varhaiskasvatuksen valtakunnallisista linjauksista. 2002. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2002:9.

Varhaiskasvatuksen henkilöstön koulutus ja osaaminen. Nykytila ja kehittämistarpeet. 2007. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2007:7.

Varhaiskasvatuksen kehittämisen suuntaviivoja lähivuosille. Väliraportti varhaiskasvatuksen neuvottelukunnan työstä. 2007. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä. 2007:13. Helsinki: Helsingin yliopistopaino.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. 2003. Stakes. Oppaita 56. Saarijärvi: Gummerus.

Vehmas, S. 2005. Vammaisuus. Johdatus historiaan, teoriaan ja etiikkaan. Tampere: Tammer-Paino.

Veijola, A. 2004. Matkalla moniammatilliseen perhetyöhön – Lasten kuntoutuksen kehittäminen toimintatutkimuksen avulla. Väitöskirja. Acta Universitatis Ouluensis D Medica 794.

Viitala, R. 1998. Kaikki hyvin? Varhaiserityisopetus osana päivähoitoa. Teoksessa: Ladonlahti, T., Naukkarinen, A. & Vehmas, S. (toim.). Poikkeava vai erityinen? Erityispedagogiikan monet ulottuvuudet. Juva: WSOY – Kirjapainoyksikkö. 291–303.

Viitala, R. 1999. Integraatio ja sen toimivuus lastentarhanopettajien arvioimana. Lisensiaatintyö. Jyväskylän yliopisto.

Viitala, R. 2004. Ideologisia ja pedagogisia lähtökohtia erityistä tukea tarvitsevien lasten kanssa toimittaessa. Teoksessa: Pihlaja, P. & Viitala, R. (toim.). Erityiskasvatus varhaislapsuudessa. Helsinki: WSOY. 131–152.

Viittala, K. 2004. Ekologinen arviointi erityiskasvatuksen menetelmänä. *Kasvatus* 35 (4), 408–419.

Woodruff, G., McGonigel, M. 1988. Early Intervention Team Approaches: The Transdisciplinary Model. Teoksessa: J. Jordan & J. Gallagher & P. Hutinger & M. Karnes: *Early Childhood Special Education: Birth to Three*. Reston: Council for Exceptional Children and its Division for Early Childhood, 163-183.

Waniganayake, M., Nienhuys, T., Kapsalakis, A. & Morda, R. 1998. An international study in leadership in early childhood: the Australian perspective. In E. Hujala & A-M Puroila (Eds.) *Towards understanding leadership in early childhood context. Cross-cultural perspectives*. Acta universitatis Ouluensis. E Scientiae Rerum Socialium 35, 109-128.

LIITTEET

LIITE 1: Kirjoittelua paikallislehden yleisönosastolla (avauskirjoitus)

2 **KUNNAN PAIKALLISLEHTI** Tiistaina 29. marraskuuta 2005

Lukijat kirjoittavat

Kenelle xxl-palvelut?

KUNTA mainostaa palvelujensa olevan kokoa XXL, mutta kenelle?

Ainakaan erityislasten palveluissa ei tuo hieno mainos toteudu.

KUNNASSA kun ei erityisopettajia ole tarpeeksi. Lapseni on varhennetussa esiopetuksessa hänellä olevan dysfasian vuoksi. Tähän kuuluu myös erityisopetus joka on ollut saamatta koko syksyn, vaikka se hänelle ja monelle muulle lapselle kuuluu lain mukaan automaattisesti, mutta ei

KUNNASSA.

Se, koska tämä opetus saadaan asianmukaiseen kuntoon, ei ilmeisesti ole tietoa. Ensi vuoden budjettiin on kuulemma tulossa esitys uuden viran puolesta, mutta entä nykyhetki?

Lukukautta on ehtinyt jo kulua 3kk, jolta ajalta siis lapsi on ollut ilman erityisopetusta.

Luin tuolta kaupungin sivuilta kyllä hienoa tekstiä mm. **KUNNAN** strategiasta, jossa asetetaan tavoitteeksi elinikäinen oppiminen sekä kasvu kansain-

välisyyteen, yhteistyöhön ja suvaitsevaisuuteen.

Lisäksi puhuttiin myös miten pitäisi edistää **KUNTA** laisten hyvinvointia ja turvallisuutta, ehkäistä sosiaalisten ja terveydellisten ongelmien syntymistä ja tuettava omatoimista selviytymistä. Lopuksi vielä kerrotaan miten pitäisi tukea perheitä ja nuoria ongelmien ratkaisussa ja ennaltaehkäisyssä.

Pitäisi ja pitäisi ja ensi vuonna ja sitten kun..., siinä vastaus, jos kysyt miten aiotaan toteuttaa. Tai toinen suosittu vastaus: Ei ole rahaa!

Kyllä näistä erityislapsista silloin ollaan kiinnostuneita, kun on aika laittaa hakuun korotettu valtionosuus, jonka kunta saa näistä lapsista.

Sen lisäksi, että kunnalta puuttuu riittävä määrä erityisopettajia ja erityislastentarhoittajia, joiden koulutus on nimenomaan erikoistunut työskentelyyn alle kouluikäisten kans-

sa, puuttuu täältä tyystin toimintaterapia, eikä tänne ole saatu vielä uutta puheterapeuttia. Tälle kaikelle on **KUNNASSA** kova ja kasvava tarve, sillä nämä erilaiset lasten tarpeet lisääntyvät eivätkä suinkaan katoa minnekään. Itse asiassa sosiaalisen- ja terveystieteellisen hyvinvointiohjelman mukaan **KUNNASSA** oli erityistä tukea ja kasvatusta tarvitsevia päiväkotikäisiä vuonna 2001 22,5 %.

Tällä hetkellä toimintaterapian puuttuessa, on **KUNNASTA** kuljettava

TOISIIN KUNTIIN

terapiassa. Jos leikki on alle kouluikäisen työ, voitte kuvitella kuinka raskasta viikoittaiset kulkemiset toiselle paikkakunnalle ovat pienelle lapselle.

Tällaisten perusasioiden kuntoon laittaminen se vasta voisi tuoda uusia asukkaita **KUNTAAN**, eikä tuollaiset turhat mainoslauseet.

Perusasiat kuntoon

Lukijat kirjoittavat

Kiitos (nimi)

Luettuani kirjoituksesi **KUNNAN PAIKALLISLEHDESSÄ** 29.11.2005 **KUNNAN** xxs-palveluista, voin vain olla kanssasi samaa mieltä. **KUNNASSA** ei ole varhaiskasvatuksen erityisopetusta. Onko meillä siis xxl-ongelmat? Saako meillä **KUNNASSA** olla ongelmia? Ainakin meillä on erityishoitoa tarvitsevia lapsia kuten muuallakin.

Koko syksyn olen pyörittänyt päässäni kysymystä, miten kuntouttaa dysfaattista **KUNNAN** lasta, ja nyt sinä rohkeasti toit saman ongelman esiin. Myös meidän perheessä on dysfaattikkolapsi, joka siirtyy varhennettuun esiopetukseen ensi vuonna. Mitä meidän **KUNNASSA** on tarjota? Ylisuuret päiväkotiryhmät, joissa ei ole erityislastentarhanopettajaa: puuttuu ammattilaisen konsultaatio ja opetus. Missä ovat pienryhmät, joissa erityistä tukea tarvitsevat lapset saisivat asiantuntevaa ohjausta ja opetusta? Tällä hetkellä teen itse lapselleni kuntoutussuunnitelmaa, jota perhepäivähoitajamme kanssa yhdessä toteutamme. Minä onnekseni saan tukea ja ohjausta omalta **KUNNAN** työpaikaltani, jossa on käytettävissä erityislastentarhanopettaja. Hän on ikävä kyllä **TOISESSA KUNNASSA**, samoin hänen neljä kollegaansa. **TOISESSA KUNNASSA** heitä on kolme.

Lapsen dysfasia ei ole pieni harmi, sen kanssa on tehtävä työtä hartia-

voimin. Kun lapsi ei ymmärrä puhetta, on paljon väliä sillä, miten häntä ohjataan varhaisvuosiin! Saanko siis lapselleni ensi vuonna ostopalveluna **TOISEN KUNNAN** tai **TOISEN KUNNAN** päiväkodin pienryhmästä esiopetuspaikan, joka hänelle lain mukaan kuuluu? Olisiko jo halvempaa palkata asiantuntijoita **KUNTAAN**? Arvostan suu-
restä **KUNNAN** päiväkotien ja perhepäivähoitopaikkojen varhaiskasvatus-työtä. Tiedän, että niiden henkilökunta ottaisi erityislastentarhanopettajan riveihinsä. Eikö tämä aihe kiinnostaisi ketään päättäjistämme?

Terveisiä odotellen

(nimi)

(Kirjoittelu aiheesta päättyi tähän)

LIITE 3: Tutkimuslupa-anomus

Hanna Panula
Tangokuja 2 C 10
40520 Jyväskylä
041-XXXXXXX
xxxxxxx@cc.jyu.fi

TUTKIMUSLUPA-ANOMUS

HYVÄT (tutkimuksen kunnan nimi)PERUSTURVALAUTAKUNNAN JÄSENET

Olen erityispedagogiikan opiskelija Jyväskylän yliopistosta. Aikaisemmalta koulutukseltani olen sosionomi (AMK). Olen innostunut tekemään tutkintooni kuuluvan pro gradu -tutkielman päivä-hoidon valmiuksista tukea erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevia lapsia ja perheitä (*kunnassa*). Tarkoitukseni on tutkia millaista varhaiserityiskasvatusta on (*kunnassa*). Miten varhaiserityis-kasvatusta toteutetaan? Millainen on tarve tällä hetkellä? Onko käytössä moniammatillista yhteistyötä tai tiimityötä? Millaisia erityistä tukea ja kasvatusta tarvitsevia lapsia (*kunnassa*) on? Tutkimuksessa tulen huomioimaan, millaisia keinoja päivähoiton työntekijöillä on käytössään ja mistä ne kertovat.

Hallinnollisella puolella työskenteleville päivähoiton työntekijöille suunnatun kyselyn kautta tulisin selvittämään kuntarakennetta ja kunnan toimintaa, ketä lapsia on tukemassa ja miten palvelujärjestelmä on kunnassa yleensä rakentunut. Haluaisin tehdä erityislasten kanssa toimiville päivähoiton työntekijöille kyselyn ja käyttää heidän kuvaamiaan kokemuksia tutkielmani aineis-tona. Päivittäin erityislasten kanssa kentällä toimivien omia kokemuksia ja mielipiteitä selvittäisin myös omalla erityisesti heille suunnatulla kyselyllä. Tulen käsittelemään kaiken saamani tiedon ehdottoman luottamuksellisena ja siten että kukaan työntekijöistä ei ole tunnistettavissa lopullisesta tutkimusraportista. Mahdolliset kyselyt tulen tekemään syksyllä 2006 ja tutkimukse-ni arvioitu valmistumisaika on keväällä 2007. Tutkimustani ohjaa lehtori Anja Rantala (014-XXXXXXX).

Jyväskylässä 29. syyskuuta 2006

Hanna Panula

LIITE 4: Saatekirje

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
Kasvatustieteiden tiedekunta
Erityispedagogiikan laitos

8.1.2007

Hei päivähoidon työntekijät!

Olen Jyväskylän yliopiston varhaiserityisopettajaopiskelija. Teen pro gradu tutkielmaani (*kunnan*) päivähoitojärjestelmän valmiuksista tukea erityistä tukea tarvitsevia lapsia ja perheitä (*kunnassa*). Tutkimuksessa selvitetään, miten paljon erityistä tukea tarvitsevia lapsia (*kunnassa*) on sekä miten heidän päivähoitonsa on järjestetty. Lisäksi kartoitetaan moniammatillisen työskentelyn toimivuutta sekä yhteistyötä vanhempien kanssa. Vastaamalla oheiseen kyselyyn voitte tuoda näkyviin päivähoidon henkilökunnan näkemyksiä päivähoitojärjestelmästä. Samalla annatte arvokasta tietoa pro gradu tutkielmani onnistumiseksi.

Toivon teidän täyttävän kyselylomakkeen huolellisesti ja palauttavan sen (*kunnan*) perusturvakeskuksen neuvontaan (osoite) **26.1.2007** mennessä tutkijan noudettavaksi. Palautus tapahtuu samassa kirjekuussa, jossa sen saitte, mutta sulkekaa kirjekuori. Merkitkää kuoren päälle maininta ”kysely”. Antamianne tietoja käsitellään nimettöminä ja luottamuksellisesti! Tulokset julkaisen ainoastaan kokonaistuloksina, joten kenenkään yksittäisen vastaajan tiedot eivät paljastu tuloksista. Tutkimustulosten avulla kaupungilla on mahdollisuus kehittää omaa päivähoitoa ja erityis päivähoitoa. Pro gradu tutkielmaani ohjaa Jyväskylän yliopistossa lehtori Anja Rantala (014-XXXXXX).

Kiitoksia vastauksestanne!

Yhteistyöterveisin

Hanna Panula

Hanna Panula
041-XXXXXXX
xxxxxxx@cc.jyu.fi

LIITE 5: Päivähoidon hallinnon työntekijöiden osio kyselystä

Arvoisa vastaanottaja, tutkimukseni onnistumiselle on tärkeää, että pyritte vastaamaan kaikkiin kysymyksiin mahdollisimman huolellisesti. Rengastakaa mielipidettänne vastaava kirjain tai kirjoittakaa vastaus sille varattuun tilaan. Kiitos!

Täydennä tai ympyröi mieleisesi vaihtoehto

1. Kun (*kunnassa*) valitaan päivähoitopaikkaa erityistä tukea tarvitsevalle lapselle, pyritään hänet ensisijaisesti sijoittamaan
 - a) perhepäivähoitoon
 - b) tavalliseen päiväkotiryhmään
 - c) päiväkodin integroituun erityisryhmään
 - d) päiväkodin erityisryhmään
 - e) muuhun, mihin? _____
 - f) mitään erityistä sääntöä ei ole, asia mietitään jokaisen lapsen kohdalla erikseen

2. Kuka määrittää erityistä tukea tarvitsevalle lapselle sopivan päivähoitopaikan?

3. Kuka muodostaa päivähoitopaikkojen lapsiryhmät? Ketkä valitsevat lapset ryhmiin?

4. Järjestetäänkö (*kunnassa*) erityistä tukea tarvitsevalle lapselle tarvittaessa kuljetus kotia päivähoitoon ja päivähoidosta takaisin kotiin? _____

5. Kuka arvioi tarpeen, kun lapsi on päivähoidossa kahden paikalla? Kuka tekee siitä päätöksen? Millaiset perusteet asettavat lapsen kahden paikalle ryhmään?

6. Mikäli lapsi on otettu pidennetyn oppivelvollisuuden piiriin, kuka antaa lapselle erityisopetusta päivähoidossa? _____

7. Onko erityistä tukea tarvitsevien lasten määrä viimeisen viiden vuoden aikana
 - a) lisääntynyt
 - b) vähentynyt
 - c) pysynyt samana
 - d) en osaa sanoa

8. Miten perheiden ja lasten erilaisuus huomioidaan (*kunnan*) päivähoidossa
 - a) hyvin
 - b) melko hyvin
 - c) melko huonosti
 - d) huonosti

(LIITE 5 jatkuu)

9. Miten yhteistyö erityistä tukea tarvitsevien lasten vanhempien kanssa toimii?

10. Saavatko työntekijät mielestäsi tarvittaessa tukea erityistä tukea tarvitsevan lapsen ja hänen perheensä tukemiseen

- a) nopeasti
- b) hitaasti
- c) ei lainkaan

11. Mistä tukea saadaan? (tietoa vammasta ja/tai ohjeita ja neuvoja käytännön toimintaan)

12. Millaista tukipalvelua muut tahot tarjoavat erityistä tukea tarvitseville lapsille? (eritäreapeuttien tai muiden asiantuntijoiden käynnit, konsultaatio)

13. Toimitaanko päivähoitossa moniammatillisesti?

- a) kyllä
- b) ei

Mikäli vastasit edelliseen kysymykseen myöntävästi, ketkä ovat mukana moniammatillisessa yhteistyössä?

- a) sosiaalityö/lastensuojelu
- b) sosiaalityö/vammaispalvelu
- c) terveydenhuolto/lastenneuvola
- d) terveydenhuolto/terveyskeskuspsykologi
- e) terveydenhuolto/terveyskeskuslääkäri
- f) erikoissairaanhoito/lastenpsykiatria
- g) koulutoimi/erityisopetus
- h) perheneuvola
- i) kehitysvammaisten erityishuoltopiiri
- j) muu, mikä? _____

14. Päivähoito on tärkeä osa ennaltaehkäisevää lastensuojelutyötä. Millaista on yhteistyö lastensuojelun työntekijöiden kanssa? Miten sitä tehdään? Keitä siinä on mukana?

(LIITE 5 jatkuu)

15. Onko (kunnassa) erityistä tukea tarvitsevien lasten päivähoitoa ohjaava moniammatillinen työryhmä?

- a) kyllä
- b) ei

Mitkä eri tahot ovat edustettuina tässä työryhmässä? Mikä on työryhmän tehtävä?

Mikäli vastasit edelliseen kysymykseen kieltävästi, niin onko (kunnassa) nimetty vastuhenkilö, jonka vastuulla ovat erityispäivähoitoon tai päivähoiton erityispalveluihin liittyvät asiat? Mikä on tämän työntekijän koulutus? _____

16. Erityispäivähoidon voimavarat (kunnassa)/ Erityispäivähoidon henkilöstö

- Erityislastentarhanopettajien lukumäärä: _____
- Kiertävien erityislastentarhanopettajien lukumäärä: _____
- Lasten henkilökohtaisten avustajien lukumäärä: _____
- Avustavan henkilöstön määrä: _____
- Muu henkilöstö: _____

17. Tekeekö (*kunta*) muiden kuntien kanssa yhteistyötä? Millä alueilla yhteistyötä tehdään?

18. Päivähoidon tämän hetkisillä palveluilla pystytään vastaamaan erityistä tukea tarvitsevien lasten tarpeisiin

- a) hyvin
- b) melko hyvin
- c) melko huonosti
- d) huonosti

Missä toteutuu, missä kehitettävää? Mitkä ovat (*kunnan*) erityistä tukea tarvitsevien lasten päivähoitopalvelujen kolme keskeisintä kehittämiskohdetta?

19. Muuta, mitä haluatte kertoa (*kunnan*) erityistä tukea tarvitsevien lasten päivähoitoon liittyen

20. Mikä on työnimikkeesi? _____

Kiitos Vastauksestasi!

LIITE 6: Perustyötä tekevien työntekijöiden osio kyselystä

Arvoisa vastaanottaja. Tutkimukseni onnistumiselle on tärkeää, että pyritte vastaamaan kaikkiin kysymyksiin mahdollisimman huolellisesti. Rengastakaa mielipidettänne vastaava kirjain tai kirjoittakaa vastaus sille varattuun tilaan. Kiitos!

Täydennä tai ympyröi mieluisesi vaihtoehto

1. Minkä ikäinen olet?
 - a) alle 25 vuotta
 - b) 25-35 vuotta
 - c) 36-50 vuotta
 - d) yli 50 vuotta

2. Mikä on työnimikkeesi?
 - a) lastentarhanopettaja
 - b) erityislastentarhanopettaja
 - c) lastenhoitaja
 - d) lähihoitaja
 - e) ryhmäavustaja
 - f) päiväkotiharjoittelija
 - g) henkilökohtainen avustaja
 - h) perhepäivähoitaja
 - i) muu, mikä? _____

3. Mikä koulutus sinulla on? _____

4. Onko sinulla kokemusta erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten kanssa työskentelystä (diagnoosi tai oletus erityisen tuen tarpeesta)?
 - a) kyllä
 - b) ei

5. Millaisia erityistä tukea tarvitsevia lapsia on tällä hetkellä ryhmässäsi?
 - a) kielen ja puheen kehityksen häiriöt (dysfasia, dyslalia)
 - e) sosiaalis-emotionaaliset häiriöt
 - f) tarkkaavaisuuden häiriöt (ADHD)
 - g) liikuntavamma
 - h) kehitysvammaisuus
 - i) aistivamma (näkövamma, kuulovamma)
 - j) autismi (Asberger)
 - k) krooninen sairaus (astma, allergia, reuma, diabetes, epilepsia, sydänvika, leukemia)
 - l) yleinen kehityksen viivästyminen
 - m) keskushermoston vauriot ja häiriöt (cp-vamma)
 - n) sosiaaliset ja/tai taloudelliset tekijät (lastensuojelu)
 - o) laaja-alaiset oppimisvaikeudet
 - p) koululykkäys
 - q) muu, mikä? _____
 - o) ryhmässäni ei ole tällä hetkellä erityistä tukea tarvitsevia lapsia

(LIITE 6 jatkuu)

6. Mitkä ovat (*kunnan*) päivähoiton keskeisimpiä tavoitteita ja painotusalueita vuosille 2004–2008? Mitä mieltä olet asetetuista tavoitteista?

7. Mitkä tekijät päivähoiton työntekijänä näet tärkeimpinä erityistä tukea tarvitsevien lasten päivähoitossa ja kasvatustyössä? (mm. päivän rakenne, pedagogiikka)

8. Kenen vastuulla erityistä tukea tarvitseva lapsi on lapsiryhmässäsi?

9. Miten lapsen erityisen tuen tarpeisiin vastataan? Vastaa KYLLÄ/EI sen mukaan, miten kyseinen väittämä toteutuu *lapsiryhmässäsi* (X)

	Kyllä	Ei
1) Lapsella on ryhmässä tarvittaessa avustaja (henkilökohdainen tai ryhmäavustaja)		
2) Lapsi tulee päivähoitoon taksilla		
3) Lapsen ryhmään sijoittaminen tapahtuu paitsi kehitystason myös ikätason mukaan		
4) Ryhmän kokoa on pienennetty erityistä tukea tarvitsevan lapsen vuoksi		
5) Lapsella on käytössään apuvälineitä		
6) Lapselle laaditaan kuntoutussuunnitelma yhteistyössä muiden tahojen kanssa		
7) Lapselle hankitaan tarvittaessa asiantuntijan lausunto		
8) Kuntoutussuunnitelma tarkastetaan säännöllisesti		
9) Lapsen kehitystä ja oppimista tarkastellaan kokonaisvaltaisesti		
10) Kuntoutussuunnitelma sisältää siirtymävaiheen suunnitelman ja seurannan		
11) Perhe ja lapsen kanssa toimiva henkilökunta saavat riittävästi tietoa ja tukea lapsen ohjaamiseen muilta lapsen ja perheen kanssa toimivilta tahoilta		

	Kyllä	Ei
12) Perheelle on nimetty vastuuhenkilö		
13) Erityisryhmässä työskentelee ainakin yksi varhais- erityisopetuksen koulutuksen saanut henkilö		
14) Erityistä tukea tarvitsevien lasten kanssa työskente- levät työntekijät saavat jatkuvaa koulutusta ja konsultaa- tiota tehtävänsä		
15) Erityistä tukea tarvitsevien lasten kanssa työskente- levät työntekijät saavat työnohjausta		
16) Lasten sosiaalisten ja kommunikaatiotaitojen tuke- misessa hyödynnetään vertaisryhmää		
15) Toiminnassa ja kuntoutuksessa käytetään monipuoli- sia lapsen kehityksen erityispiirteiden ja tarpeiden tunte- mukseen perustuvia ohjausmenetelmiä		
17) Kuntoutus sisällytetään luonnollisiin tilanteisiin		
18) Toiminnan suunnittelussa ja arvioinnissa pyritään varhaiseen puuttumiseen		
19) Suunnittelussa ja arvioinnissa huomioidaan lapsen kyky selviytyä itsenäisesti arjessa		
20) Tavoitteenasettelu suunnittelussa on realistista		
21) Arviointitieto on ajan tasalla, kattavaa, monipuolista ja monitieteistä		
22) Toiminnan suunnitelmiin sisältyy sekä lyhyen että pitkän aikavälin tavoitteita		

Täydennä tai ympyröi mieluisesti vaihtoehto

10. Onko erityistä tukea tarvitsevien lasten määrä viimeisen viiden vuoden sisällä

- a) lisääntynyt
- b) vähentynyt
- c) pysynyt samana
- d) en osaa sanoa

11. Miten perheiden ja lasten erilaisuus huomioidaan (*kunnan*) päivähoidossa

- a) hyvin
- b) melko hyvin
- c) melko huonosti
- d) huonosti

(LIITE 6 jatkuu)

12. Miten yhteistyö erityistä tukea tarvitsevien lasten vanhempien kanssa toimii?

13. Saavatko työntekijät mielestäsi tukea tarvittaessa erityistä tukea tarvitsevan lapsen hoitamiseen ja kasvun ja kehityksen tukemiseen

- a) nopeasti
- b) hitaasti
- c) ei lainkaan

14. Mistä tukea saadaan? (tietoa vammasta ja/tai ohjeita ja neuvoja käytännön toimintaan)

15. Millaista tukipalvelua muut tahot tarjoavat erityistä tukea tarvitseville lapsille? (eri terapeuttien tai muiden asiantuntijoiden käynnit, konsultaatio)

16. Toimitaanko päivähoidossa moniammatillisesti?

- a) kyllä
- b) ei

Mikäli vastasit edelliseen kysymykseen myöntävästi, ketkä ovat mukana moniammatillisessa yhteistyössä?

- a) sosiaalityö/lastensuojelu
- b) sosiaalityö/vammaispalvelu
- c) terveydenhuolto/lastenneuvola
- d) terveydenhuolto/ terveystieteiden psykologi
- e) terveydenhuolto/ terveystieteiden lääkäri
- f) erikoissairaanhoidon/ lastenpsykiatria
- g) koulutoimi/ erityisopetus
- h) perheneuvola
- i) kehitysvammaisten erityishuolto
- j) muu, mikä? _____

17. Päivähoito on tärkeä osa ennaltaehkäisevää lastensuojelutyötä. Kerro yhteistyöstä lastensuojelun työntekijöiden kanssa. (mm. toiminta arvioitaessa lapsen tarvitsevan lastensuojelullista tukea, tiedon siirto päivähoiton ja lastensuojelun välillä)

(LIITE 6 jatkuu)

18. Kenen kanssa koet ensisijaisesti tekeväsi työtä kohdatessasi erityistä tukea tarvitsevan lapsen päivähoitossa?

- a) lapsi
- b) vanhemmat
- c) koko perhe
- d) muu, mikä? _____

19. Miten työntekijät voivat auttaa erityistä tukea tarvitsevaa *lasta* selviytymään päivähoiton arjessa?

20. Mitkä ovat *vanhempien* tukemisen keinoja? Miten olet lähestynyt vanhempia selvittääksesi lapsen ongelmia?

21. Päivähoiton tämän hetkisillä palveluilla pystytään vastaamaan erityistä tukea tarvitsevien lasten tarpeisiin

- a) hyvin
- b) melko hyvin
- c) melko huonosti
- d) huonosti

22. Missä toteutuu, missä kehitettävää?

23. Onko työnohjaus tarpeellista työssäsi? Saatko sitä?

24. Muuta, mitä haluatte kertoa (*kunnan*) erityistä tukea tarvitsevien lasten päivähoitoon liittyen

25. Miten koulutuksesi vastaa tämän hetkisiin työtehtäviin? (tyytyväisyys)

26. Kaipaam lisää tietoja (voit valita useamman kohdan)

- a) lasten erityisen tuen tarpeiden havaitsemisesta ja tunnistamisesta
- b) jokaisen lapsen yksilöllisen kasvun tukemisesta
- c) varhaiskasvatuksen kuntouttavista elementeistä arjessa (esimerkiksi struktuuri, hyvä vuoroaikutus, lapsen oman toiminnan ohjaus, ryhmätoiminta)
- d) viittomista tai muista vaihtoehtoisista kommunikaatiomenetelmistä
- e) yleisestä erityispedagogisesta osaamisesta (varhaiskasvatukselliset menetelmät)
- g) varhaisesta puuttumisesta ja ennaltaehkäisystä
- h) kasvatuksen ja kuntoutuksen suunnittelusta, toteutuksesta ja seurannasta
- i) erityispalveluista, joita lapsiperheille voidaan järjestää ja kykyä ohjata näihin palveluihin
- j) lapsen kasvun ja kehityksen arvioinnista
- k) erityislapsen kanssa arjessa toimimisesta
- l) muusta, mistä? _____

27. Montako vuotta sinulla on käytännön työkokemusta päivähoitossa? _____

28. Nykyinen toimipaikka

- a) perhepäivähoito (oma koti)
- b) kolmiperhepäivähoito (lapsen koti)
- c) ryhmäperhepäivähoito
- d) päiväkot
- e) muu, mikä? _____

29. Montako vuotta olet työskennellyt nykyisessä tehtävässä? _____

30. Onko työsuhteesi

- a) vakituinen/toistaiseksi voimassa oleva
- b) määräaikainen

31. Millaista täydennyskoulutusta (kurssit, avoimen yliopiston opinnot jne.) olet hankkinut?

32. Onko työnantajan taholta tarjottuun täydennyskoulutukseen helppo päästä?

- a) kyllä
- b) ei

33. Onko täydennyskoulutus mielestäsi riittävää?

- a) kyllä
- b) ei

Perustelut (kysymykset 32 ja 33)

Kiitos vastauksestasi!